This is a digital copy of a book that was preserved for generations on library shelves before it was carefully scanned by Google as part of a project to make the world's books discoverable online.

It has survived long enough for the copyright to expire and the book to enter the public domain. A public domain book is one that was never subject to copyright or whose legal copyright term has expired. Whether a book is in the public domain may vary country to country. Public domain books are our gateways to the past, representing a wealth of history, culture and knowledge that's often difficult to discover.

Marks, notations and other marginalia present in the original volume will appear in this file - a reminder of this book's long journey from the publisher to a library and finally to you.

Usage guidelines

Google is proud to partner with libraries to digitize public domain materials and make them widely accessible. Public domain books belong to the public and we are merely their custodians. Nevertheless, this work is expensive, so in order to keep providing this resource, we have taken steps to prevent abuse by commercial parties, including placing technical restrictions on automated querying.

We also ask that you:

+ *Make non-commercial use of the files* We designed Google Book Search for use by individuals, and we request that you use these files for personal, non-commercial purposes.

+ *Refrain from automated querying* Do not send automated queries of any sort to Google's system: If you are conducting research on machine translation, optical character recognition or other areas where access to a large amount of text is helpful, please contact us. We encourage the use of public domain materials for these purposes and may be able to help.

+ *Maintain attribution* The Google "watermark" you see on each file is essential for informing people about this project and helping them find additional materials through Google Book Search. Please do not remove it.

+ *Keep it legal* Whatever your use, remember that you are responsible for ensuring that what you are doing is legal. Do not assume that just because we believe a book is in the public domain for users in the United States, that the work is also in the public domain for users in other countries. Whether a book is still in copyright varies from country to country, and we can't offer guidance on whether any specific use of any specific book is allowed. Please do not assume that a book's appearance in Google Book Search means it can be used in any manner anywhere in the world. Copyright infringement liability can be quite severe.

About Google Book Search

Google's mission is to organize the world's information and to make it universally accessible and useful. Google Book Search helps readers discover the world's books while helping authors and publishers reach new audiences. You can search through the full text of this book on the web at `http://books.google.com/`

Det här är en digital kopia av en bok som har bevarats i generationer på bibliotekens hyllor innan Google omsorgsfullt skannade in den. Det är en del av ett projekt för att göra all världens böcker möjliga att upptäcka på nätet.

Den har överlevt så länge att upphovsrätten har utgått och boken har blivit allmän egendom. En bok i allmän egendom är en bok som aldrig har varit belagd med upphovsrätt eller vars skyddstid har löpt ut. Huruvida en bok har blivit allmän egendom eller inte varierar från land till land. Sådana böcker är portar till det förflutna och representerar ett överflöd av historia, kultur och kunskap som många gånger är svårt att upptäcka.

Markeringar, noteringar och andra marginalanteckningar i den ursprungliga boken finns med i filen. Det är en påminnelse om bokens långa färd från förlaget till ett bibliotek och slutligen till dig.

Riktlinjer för användning

Google är stolt över att digitalisera böcker som har blivit allmän egendom i samarbete med bibliotek och göra dem tillgängliga för alla. Dessa böcker tillhör mänskligheten, och vi förvaltar bara kulturarvet. Men det här arbetet kostar mycket pengar, så för att vi ska kunna fortsätta att tillhandahålla denna resurs, har vi vidtagit åtgärder för att förhindra kommersiella företags missbruk. Vi har bland annat infört tekniska inskränkningar för automatiserade frågor.

Vi ber dig även att:

- Endast använda filerna utan ekonomisk vinning i åtanke
  Vi har tagit fram Google boksökning för att det ska användas av enskilda personer, och vi vill att du använder dessa filer för enskilt, ideellt bruk.
- Avstå från automatiska frågor
  Skicka inte automatiska frågor av något slag till Googles system. Om du forskar i maskinöversättning, textigenkänning eller andra områden där det är intressant att få tillgång till stora mängder text, ta då kontakt med oss. Vi ser gärna att material som är allmän egendom används för dessa syften och kan kanske hjälpa till om du har ytterligare behov.
- Bibehålla upphovsmärket
  Googles "vattenstämpel" som finns i varje fil är nödvändig för att informera allmänheten om det här projektet och att hjälpa dem att hitta ytterligare material på Google boksökning. Ta inte bort den.
- Håll dig på rätt sida om lagen
  Oavsett vad du gör ska du komma ihåg att du bär ansvaret för att se till att det du gör är lagligt. Förutsätt inte att en bok har blivit allmän egendom i andra länder bara för att vi tror att den har blivit det för läsare i USA. Huruvida en bok skyddas av upphovsrätt skiljer sig åt från land till land, och vi kan inte ge dig några råd om det är tillåtet att använda en viss bok på ett särskilt sätt. Förutsätt inte att en bok går att använda på vilket sätt som helst var som helst i världen bara för att den dyker upp i Google boksökning. Skadeståndet för upphovsrättsbrott kan vara mycket högt.

Om Google boksökning

Googles mål är att ordna världens information och göra den användbar och tillgänglig överallt. Google boksökning hjälper läsare att upptäcka världens böcker och författare och förläggare att nå nya målgrupper. Du kan söka igenom all text i den här boken på webben på följande länk `http://books.google.com/`

$B 109 107

EX LIBRIS
ERIK HENNING NELSON

THE LIBRARY
OF
THE UNIVERSITY
OF CALIFORNIA

GIFT OF

ERIK HENNING NELSON

Stockholmiana

Fjärde samlingen

Anteckningar

af

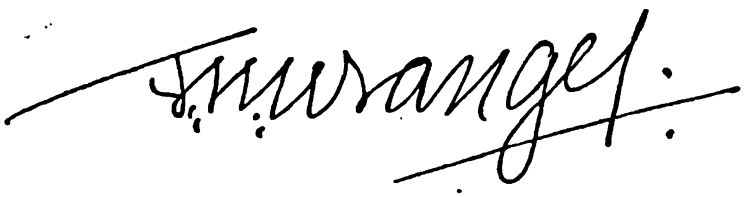

Stockholm
P. A. Norstedt & Söners förlag

STOCKHOLMIANA

STOCKHOLMIANA

FJÄRDE SAMLINGEN

ANTECKNINGAR

AF

F. U. WRANGEL

STOCKHOLM
P. A. NORSTEDT & SÖNERS FÖRLAG

STOCKHOLM
KUNGL. BOKTRYCKERIET. P. A. NORSTEDT & SÖNER
1905

LOAN STACK

GIFT

DL976
W7
v.4

Föreliggande nya samling »Stockholmiana» innehåller först fortsättning å de i tredje samlingen påbörjade studier öfver äldre, i stadens olika delar ännu befintliga portaler, af hvilka flera torde för allmänheten äga särskildt intresse, då de icke förut varit afbildade. Att texten till dessa bilder gifvetvis måste inskränka sig till det nödvändigaste ligger i sakens natur, men uppgifterna torde kunna göra anspråk på tillförlitlighet, då de nästan utan undantag äro hämtade ur originalhandlingar i rådhusarkivet såsom Tänkeböckerna, Stadens registratur eller Uppbudsprotokoll.

Jämte ofvan nämnda studier lämnas i denna samling ett aftryck af en förteckning å en del i Stockholm bosatta personer, hvilka år 1647 ej velat underkasta sig en renhållningsföreskrift. Till denna handling har jag tillåtit mig att lämna en kortare redogörelse för renhållningen i Stockholm i äldre tider samt utarbeta närmare 200 orienterande noter, hvilka för mera öfversikts vinnande tryckts i en följd i slutet af uppsatsen.

Då undertecknad för en del år sedan började förstudier till en uppsats om Stockholms äldsta rådhus, var meningen att meddela resultaten af dessa undersökningar i någon af samlingarna »Stockholmiana», men då tillfälle erbjöds att först intaga sagda uppsats i 1:a årgången af Samfundet S:t Eriks årsbok, har afsikten ej kunnat komma till utförande förrän nu. Jag har således i denna samling ånyo tryckt den måhända väl kortfattade men i hvarje fall endast på äldre handlingar grundade framställningen. Några smärre rättelser äro därvid iakttagna, men i öfrigt framträder uppsatsen i samma form som i förutnämnda årsbok.

Skulle läsaren i dessa uppsatser finna något att taga till vara eller därigenom blifvit stärkt i sitt intresse för vår hufvudstads minnen, har mitt arbete ej varit förgäfves.

Det återstår mig endast att till herrar byggnadschefen A. O. ALRUTZ och arkivarien JOH. FLODMARK framföra mina förbindligaste tacksägelser för det tillmötesgående, jag af dem fått röna med afseende på det illustrationsmaterial, som ur de under deras vård stående samlingar jämte andra bilder här kommit till användning.

N. Manilla i mars 1905.

F. U. WRANGEL.

Portar och portaler.

När under ofvanstående rubrik i tredje delen af samlingsverket »Stockholmiana» påbörjades en serie afbildningar af en del ur olika synpunkter anmärkningsvärda portaler, befintliga å äldre stockholmshus, var det utan tanke på att material i så rikligt mått verkligen förefanns. Det blef därför nödvändigt att göra ännu en serie lika omfattande som den första; det är dessa tjugu afbildningar, som jämte text härmed presenteras för allmänheten. Emellertid är förrådet icke därmed uttömdt, ty ännu finnes i Stockholm ett ganska stort antal mycket karakteristiska och intressanta portar och portaler, som icke blifvit föremål för särskildt studium.

För att emellertid icke alldeles förbigå dem med tystnad må det vara tillåtet att här med några ord omnämna de märkligare bland dem.

Den sannolikt äldsta finna vi vid Bollhusgränden åt gårdsidan af huset n:r 8; den stammar helt säkert från ungrenässansen (se afbildning i G. Upmarks »Svensk arkitektur 1530—1760») och tillhörde måhända något af de i den

förra serien omnämnda hus, som af Vasakonungarne uppfördes i den dåvarande slottsträdgården.

På Prästgatan ses anmärkningsvärda portaler i husen n:r 14, 34 och 64, på Skomakaregatan å husen n:r 5 och 19, på Västerlånggatan å husen n:r 44 och 56, i Ignatiigränden å n:r 1, inne på gården till huset n:r 3 Storkyrkobrinken, likaså på gården till n:r 15 Köpmangatan, å hvilken gata äfven n:r 12, 14 och 16 hafva rätt vackra portinfattningar. I Gråmunkegränd finnes en från 1640-talet stammande portal, som förut var insatt å huset n:r 4 Stora Nygatan men efter en nyligen företagen reparation flyttats till fasaden åt ofvannämnda gränd. Vid Mälartorget finna vi portaler å husen n:r 51 och 57, desslikes å husen n:r 13 Svartmangatan, n:r 2 Johannesgränd, n:r 61 Järntorgsgatan och n:r 3 Skärgårdsgatan. Bland öfriga hus i staden mellan broarna prydda af äldre portaler kunna anföras n:r 16 och 22 Baggensgatan, n:r 3 Pelikansgränd, n:r 5 Stora Hoparegränd, n:r 20, 29 och 37 Österlånggatan, n:r 3 Kolmätaregränd, n:r 4 Skottgränd samt n:r 4, 8 och 16 Kindstugatan m. fl.

Äfven i öfriga stadsdelar är att finna en eller annan dylik, i de flesta fall från 1600-talet härrörande port. På Södermalm äro de jämförelsevis få, men bland dem må här anföras

inkörsporten till n:r 16 Götgatan samt den ganska vackra portalen å huset n:r 6 Öfre Stadsgården, hvilket senare hus undergått en måhända välmenande, men icke därför lyckad restaurering; öfver porten synes årtalet 1656 samt bokstäfverna O. I. S. och K. O. D.

Norrmalm är icke heller lottlöst i detta hänseende, men naturligtvis ha här som i andra delar af Stockholm murbräckan och järnspettet länge fått regera oantastade, hvarigenom bl. a. sådana praktstycken som den ståtliga porten till Kastenhof (nu hotell Rydberg) och den nobla porten å det på 1870-talet rifna Tungelska huset försvunnit, sannolikt för att användas till fyllning vid något nybygge. De i andra samlingen af »Stockholmiana» afbildade portalerna å Arffurstens palats äro nu de mest framstående bland sådana fornminnen på Norrmalm; andra äro tillfinnandes å huset n:r 6 N. Smedjegatan, inne på gården till huset n:r 17 V. Trädgårdsgatan samt å norra fasaden af »Thules» hus i hörnet af Arsenals- och Kungsträdgårdsgatorna.

Äfven å Östermalm har en äldre portinfattning blifvit bibehållen, nämligen å huset n:r 14 Nybrogatan; själfva porten har vidgats, hvarigenom stenarnas läge något förändrats. Att den stammar från 1600-talet framgår af årtalet 1663, som läses i en kartusch.

Förutom dessa verkliga portaler finnas mångenstädes å stockholmshus öfver portar eller å andra platser anbragta ornamentsdelar, som otvetydigt härröra från numera förstörda portaler, men att förteckna dem skulle föra oss för långt. Må det anförda vara nog för att vägleda den, som intresserar sig för hithörande ting.

Jöran Perssons "Kryddegårdstomt".

Lilla Nygatan n:r 2 (kv. Aurora n:r 1).

Den tomt, som ofvan betecknats såsom Jöran Perssons »kryddegårdstomt», nu upptagen af det Petersenska fideikomisshuset, tillhör den del af staden mellan broarna, som befann sig utanför den gamla stadsmuren. Denna trakt, i öster begränsad af Lilla Nygatan, i norr af Munkbron, i väster af Riddarholmskanalen och Mälaren samt i söder af Kornhamnstorg, var till större delen vattendränkt och först mycket sent bebyggd. En eller annan vaktstuga och kanske några korsvirkeshus voro där uppförda, men i öfrigt var området upptaget af »kryddegårdar», d. v. s. köksträdgårdar. En s. k. dynghög, där orenlighet från de olika kvarteren i närheten uppsamlades, fanns ännu år 1600 vid den n. v. tomten n:r 2 i samma kvarter.

Hela denna utom muren belägna stadsdel torde ha disponerats af staden, som dock sanno-

likt redan före midten af 1500-talet började att där upplåta tomter åt enskilda.

När på 1560-talet den gamla stadsmuren nedrefs och en ny uppsattes, bl. a. vid Kornhamn, måste en del tomtägare afstå från större eller mindre stycken af sina tomter. Bland dessa tomtägare befann sig den då på höjden af sin makt stående Jöran Persson, konung Erik XIV:s fruktade och hatade rådgifvare. Han ägde nämligen vid Västerlånggatan tvenne hus, däraf ett större * med en tomt nedanför, som

---

* Detta större hus hade tillhört Jörans fader, herr Per Joensson i Strängnäs, som troligen afstått det till sonen. Rörande Jöran Perssons fader har anförts (se Hist. tidskr. I, 303, VI, 92), dels att han hetat Per Jöransson och varit präst vid Saleberget, dels att han torde aflidit mellan 1563 $^{23}/_{7}$ och 1565 $^{27}/_{12}$. Dessa båda uppgifter äro efter all anledning icke fullt riktiga. Hvad faderns namn angår, kan meddelas, att i Stockholms stads Tänkebok den 20 okt. 1569 (fol. 50) omnämnes ett i Fru Gunillas gränd beläget stenhus, som en viss Per Killings änka då sålde och hennes man förut köpt af »herr Per Joensson, Jören Perssons fader». Det åsyftade köpet finnes omnämndt den 30 nov. 1553 i Tänkeboken (fol. 55), där det heter, att »herr Peder Joannis i Strängnäs» till Per Killing upplåtit ett stenhus i Fru Gunillas gränd. Fadern skulle således hetat Joensson, ej Jöransson. Att han ej dött mellan de uppgifna dagarna framgår af en anteckning i S:t Nikolai (Storkyrkans) räkenskaper för 1567 (Kammararkivet. Kyrkohandlingar. Uppland). Klockaren, som uppbar betalning för själaringningen m. m., har antecknat under den 28 augusti 1567, att det då ringde med stora klockorna för »Herr Per, Jören Perssons fader»; betalningen uppgick till fyra mark. Visserligen skulle kunna anmärkas, att i intet af dessa fall finnes angifvet, att den omnämnde Jöran Persson var identisk med den historiske sekreteraren och prokuratorn. Allt tyder dock på att så verkligen är förhållandet. Hvilken hemul det finnes för att Jöran Perssons fader varit präst i Saleberget känner jag ej. I Munktells herdaminne för Västerås stift anföres ingen källa.

LEUHUSENSKA HUSET

(Jöran Perssons kryddgårdstomt)

Munkbrotorget n:r 2, Lilla Nygatan n:r 2 (kv. Aurora n:r 1).

sträckte sig ned till Kornhamn. Denna tomt torde i ganska stor utsträckning blifvit tagen i anspråk för murens uppförande, och Jöran Persson hade flera gånger hos borgmästare och råd anhållit om vederlag, men först den 17 december 1565 beslöto stadens fäder sig för att tillfredsställa den mäktige gunstlingen. Vederlaget var värdefullt, nämligen den stora tomt, hvarpå det Petersenska fideikommisshuset är uppfördt. I upplåtelsebrefvet beskrifves den med följande ord: »ena bara stadzsens tompt, liggiande vestan til uthanföre gambla stadzmuren, nedhan fore Almenningsgatan och sunnan fore Peder Jönssons kryddegård».

Att tomten var obebyggd tyckes framgå häraf, och sannolikt har ej Jöran Persson låtit uppföra andra byggnader där än de mest oundgängliga för skötseln af den lilla på tomten sannolikt af honom anlagda kökträdgården.*

När den en gång så mäktige prokuratorn störtats och nesligen aflifvats, indrogos till kronan alla hans ägodelar, däribland äfven hans hus samt tomten vid Munkbron. Vid sin död lämnade Jöran Persson änka samt trenne söner, Erik, Anders och Nils. På förbön af hertig Karl (IX) och prinsessan Elisabet återlämnade

* När tomten bredvid omtalas i en mantalsförteckning af 1582 (Sandbergs saml. i kammararkiv.), säges, att där endast funnos tvenne små trästugor.

dock konung Johan den 20 februari 1573 (hertig Karls registratur) till änkan och barnen huset, som var hennes arf. De andra stadsfastigheterna restituerades den 28 april 1598 (hertig Karls registratur) till sonen Erik Jöransson, som senare fick bekräftelse på faderns adelskap och efter vapenbilden kallats Tegel, under hvilket namn hans ätt är introducerad på riddarhuset.

De bägge bröderna godtgjordes af Erik Tegel, som dessutom i sitt testamente bestämde, att fädernehuset skulle efter hans död återgå till dem eller deras arfvingar. * Till sin hustru, Magdalena Vilhelmsdotter Dantzeville, och hennes barn i förra giftet med borgmästaren Regner Leuhusen d. ä. gaf han »kryddegården», särskildt med anledning däraf, att hon »hafwer hafft mykit omaak, mödha, arbethe och bekostnat uthi samma förenempde kryddegård medh planteringh och annat» (Tänkebok den 14 nov. 1607). Denna disposition torde gått i verkställighet någon tid efter Erik Tegels död 1636, och i enlighet därmed tillföll tomten hustruns söner, af hvilka den näst yngste, underståthållaren på Stockholms slott, Regner Leuhusen, 1646 erhöll stadens fastebref såsom ensam ägare till »Kryddegårdstomten».

* Det större huset tillföll i arfskiftet brorsdottern Brita Andersdotter, Salomon Standorfs änka.

Det är han, som 1645—1647 lät uppföra det ståtliga hus, som ännu i dag, ehuru restaureradt och tillbyggdt, på ett utmärkt sätt representerar senrenässansen, sådan den blomstrade här under förra hälften af 1600-talet, då en Aris Claeson, en Gillis de Besche, en Kasper van Panten m. fl. förde spiran bland de stockholmska arkitekterna och byggmästarne.

Byggnaden var sannolikt ej färdig förrän tidigast 1647. I en designation af den 11 september 1645 (Stads-ing.-kont.) öfver granntomten åt söder, då tillhörig Lars Eriksson Sparres änka, fru Karin Bååt, och hennes barn, omnämnes Leuhusens tomt sålunda: »gamle Eric Jöranssons trädgård, där nu Regner Leuhusen uppå byggdt hafver», hvilket skulle tyda på att huset redan då varit färdigt, om icke följande ord i nämnda hänseende gåfve närmare besked; det heter nämligen vidare: »på öfre sidan vid gatan ifrån det nyanlagda stenhuset, som Regner Leuhusen påbegynt haffuer».

Man kan därför helt visst anse, att bygget endast var påbörjadt 1645 och sålunda knappast kunde vara afslutadt förrän tidigast 1647, men med kännedom om den grundlighet och försiktighet, hvarmed man i allmänhet skred till verket vid byggnadsföretag i äldre tider, skulle man, i synnerhet i betraktande af denna bygg-

nads rikedom på praktfulla och fint utarbetade sandstensornament och öfrig utstyrsel, snarare kunna antaga, att huset knappast var fullt afslutadt, när det den 12 oktober 1649 köptes af drottning Kristina. Sådant detta hus då tedde sig, torde det varit ett af de prydligaste i hufvudstaden men hade redan flera medtäflare, såsom von der Lindeska huset vid Kornhamn och Västerlånggatan, Lennart Torstenssons vid Norrmalmstorg, Nils Tungels på Blasieholmen, Gabriel Oxenstiernas vid S:t Nikolai kyrkogård, Erik Rynings vid Munkbron m. fl.

Den här afbildade dubbelportalen, som befinner sig på den äldre byggnadens norra gafvel, hör till de vackraste och bäst bibehållna af ännu bevarade äldre portaler i Stockholm. Mellan och öfver de bägge frontonerna synes i en nisch Minerva samt byggherrens vapen, och öfver dörröppningarna läsas i kartuscher följande vishetsregler, som få anses såsom uttryck af Regner Leuhusens lifsåskådning: »Hålt Tigh Vänliga Medh Hwar Man, Men Betro Nepliga Enom Ibland Tusende» samt: »Skil Ifrån Tigh Tina Owänner Och Tagh Tigh Likwäl Också Tilwara För Tina Wänner.»*

* Rörande detta hus och dess arkitektur finnas åtskilliga meddelanden i G. Upmarks: »Svensk byggnadskonst 1530—1760».

Få månader sedan drottning Kristina af Leuhusen köpt huset, donerade hon det till sin frände pfalzgrefven Adolf Johan, hertig till Stegeborg, som däråå fick drottningens donationsbref den 20 december 1649. Han var då, i sitt första gifte, nyss förmäld med Elsa Beata Brahe och var måhända jämte sin unga maka den förste, som inflyttade i huset.

Adolf Johan, som snart efter sin broders, Karl X:s, död flyttade till Stegeborg, gifte sig 1661 med sin första gemåls kusin, rikskansleren grefve Erik Oxenstiernas änka, grefvinnan Elsa Elisabet Brahe, hvars äldsta dotter, Anna Margareta Oxenstierna, 1665 blef gift med riksrådet grefve Klas Tott. Genom någon öfverenskommelse med sin styfsvärfader synes Tott kommit i besittning af Leuhusenska huset, som han dock den 7 juni 1671 till någon del belånade hos sin hustrus fränka, burg-grefve Kristofer Delfikus Dohnas änka, grefvinnan Anna Gabrielsdotter Oxenstierna, som också satte sig i besittning af huset.

Emellertid hade Tott kort därefter, den 22 januari 1672, pantförskrifvit samma hus eller delar däraf till andra personer, bl. a. till rikstygmästaren grefve Konrad Königsmark, som före nyssnämnda grefvinna hade fått sig inteckning beviljad i huset, hvarför hans änka,

grefvinnan Maria Kristina Wrangel, den 10 juli 1686 fick sig eganderätten tillerkänd och följande år den 26 mars erhöll stadens fastebref. Vid hennes död 1692 öfvergick huset till döttrarna, Aurora, den bekanta skönheten, och Amalia Vilhelmina, gift med grefve K. G. Lewenhaupt, samt till sonen grefve Filip Kristoffer Königsmark.

Omedelbart efter arfskiftet såldes huset den 20 juli 1692 till rådmannen Olof Hansson Törne, som samma dag öfverlät köpet till sin måg, den bekante Karl Piper. Under mer än sextio år förblef huset i Piperska släkten och såldes först den 15 mars 1753 till konung Adolf Fredrik, som upplät den gamla byggnaden till lokal för inkvartering af den på hans bekostnad inrättade och underhållna kadettkåren. Sedan emellertid denna institution flyttats till Karlskrona, såldes huset till presidenten Erland Broman, som öfverlät köpet den 4 februari 1757 till grosshandlaren Herman Petersen,* och denne gjorde det till fideikommiss inom sin släkt.

Nuvarande innehafvare är kaptenen vid flottan Aug. H. af Petersens.

* Om honom se en uppsats af K. F. Werner i Sveriges Allm. Handelsförenings månadsskrift, juli 1902, n:r 7 (A).

Värdshuset »Svanen».

Hornsgatan n:r 4 (kv. Öfverkikaren n:r 4).

Redan 1605, samtidigt med att föreskrift utfärdades för de privilegierade gästgifvarne i staden mellan broarna att uppsätta skyltar innehållande vissa sinnebilder, torde blifvit bestämdt, att äfven de båda dåvarande gästgifvarne å Södermalm, Markus Henriksson och Erik Andersson, såsom skyltbilder skulle låta anbringa, den ena en björn, den andre en svan. *

»*Björnen*» har gifvit sitt namn åt den s. k. Björngården, hvaraf senare bildats namnet Björngårdsgatan, »*Svanen*», eller åtminstone dess traditioner, har fortlefvat till vår tid, så tillvida att det hus, där det så benämnda gästgifveriet under en följd af år var inrymdt, i jämförelsevis välbehållet skick ännu i dag till någon del är att finna å tomten n:r 4 kv. Öfverkikaren, med adressnummer Hornsgatan n:r 4.

* I själfva förordningen nämnas endast gästgifvare och gårkockar i staden mellan broarna, men i de äldre ämbetsförteckningarna (Stockholmiana II, sid. 164) upptagas dessa båda södermalmsgästgifvare från och med 1605 jämte angifvande af de nämnda skyltbilderna.

Enligt stadens äldre ämbetsförteckningar innehades »Svanen» af samme Erik Andersson till 1614, men detta år efterträddes han af tysken Filip Trotzig, som dock endast under ett fåtal år var gästgifvare på malmen, ty när år 1618 nya sådana tillsattes, utsågos därtill Kasper Baldauff och Lukas Emkott, hvilken senare förut innehaft »Stjärnan» på Österlånggatan.

Lukas slog upp sina bopålar i Björngården, men Baldauff, som någon tid varit i kompaniskap med sin broder Kristoffer, uppgifves t. ex. 1622 varit boende i »Olof Pedherssonns malmgårdh» (Stockholmiana II, sid. 168); han idkade således efter all anledning icke sin näring i samma hus som sin företrädare, men möjligt är, att det var obligatoriskt för den ene gästgifvaren på malmen att hafva en svan i skylten, och i sådant fall kallades gifvetvis hans gästgifveri redan då »Svanen».

Kasper Baldauff var gift med en Kristina Olofsdotter, som torde varit dotter till ofvannämnde Olof Pedersson. Huruvida Kasper med henne ärfde den omnämnda malmgården är ej kändt, men redan 1622 ägde han en tomt vid Södra malmtorget, då han af tvenne sina närmaste grannar inköpte deras tomter, sannolikt i akt och mening att utvidga sin rörelse och uppföra ett större stenhus. Dessa planer synas

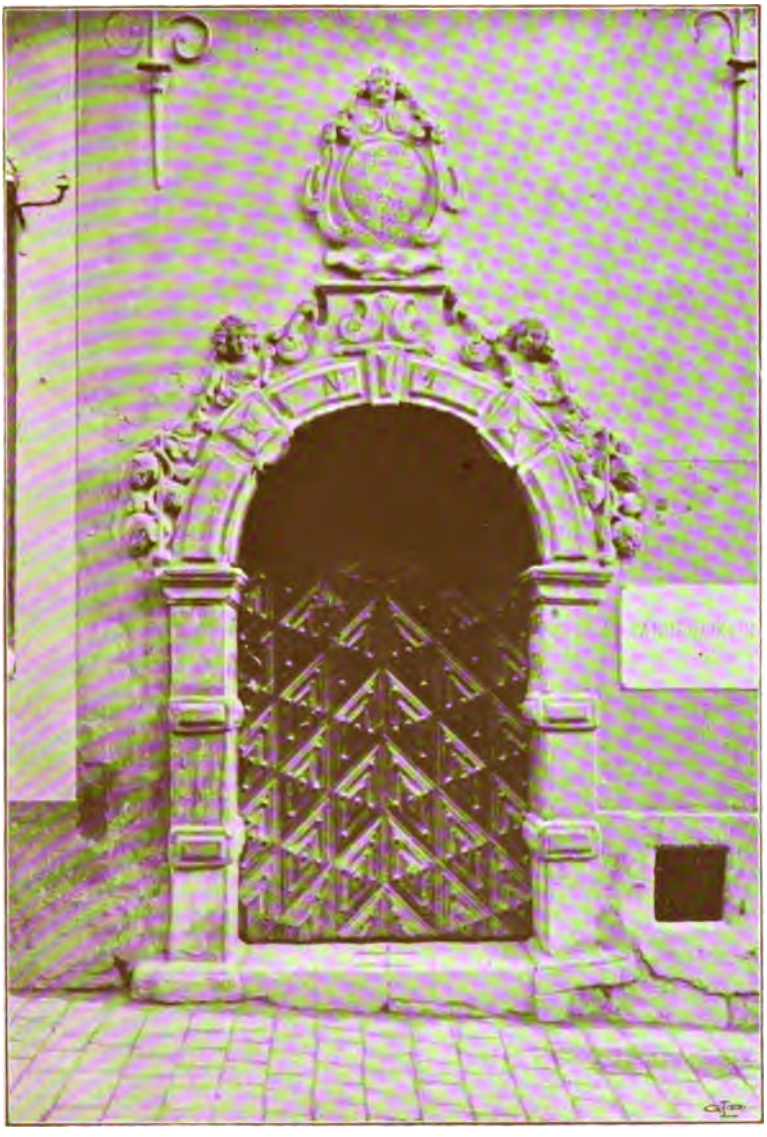

VÄRDSHUSET »SVANEN»
Hornsgatan n:r 4 (kv. Öfverkikaren n:r 4).

dock aldrig blifvit satta i verket, allra helst han afled redan 1629.

Änkan innehade nu på uppdrag af staden gästgifveriet under tvenne år, men sedan hon blifvit gift med vinskänken Hans Marschalck, uppträder denne såsom innehafvare af Baldauffs gästgifveri och vinkällare. Äfven han synes varit betänkt på utvidgning och inköpte den 22 november 1634 af Mårten Trotzigs änka, Karin Hansdotter (Swahn), det angränsande huset i själfva det dåvarande hörnet af Södra malmtorget; detta hus hade tillhört Karins svåger, Filip Trotzig (se ofvan), hvarföre det är högst sannolikt, att det kallades »Svanen». På de sålunda af Baldauff och Marschalck inköpta tomterna var meningen att uppföra ett prydligt och för det i stark tillväxt varande Södermalm värdigt värdshus.

Medan Marschalck sysslade med sina byggnadsplaner, kom den stora gatureglering, som under slutet af 1630- och början af 1640-talet omskapade Södermalm, hvilket från att bestå af ett virrvarr små, krokiga och backiga gränder och vägar, blef det schackbräde, det nu är. De flesta tomterna på Södermalm voro då ännu hvad man kallar ofria, d. v. s. de voro endast mot tomtören upplåtna till husägarne. Så var äfven förhållandet med Marschalcks tomter, som

synas blifvit synnerligen hårdhändt behandlade af regleringskommissionen; själfva hörnet blef afskuret och egendomen alldeles styckad. Dock sträckte sig den tomt han fick i vederlag fram till det reglerade Södermalmstorg, där den bildade hörn med Hornsgatan; dess längd åt Hornsgatan var 50 alnar och dess bredd vid torget 34 alnar. Äfven detta nya område synes varit af ofri natur.

Emellertid uppförde Marschalck på denna tomt, nu motsvarad af n:r 3 och 4 i kv. Öfverkikaren, mycket prydliga hus; ett var placeradt i själfva hörnet, och om dess utseende kan man få en föreställning i Sveciaverket. Hela tomten tyckes dock ej varit bebyggd med lika höga hus, men byggnaderna voro mycket påkostade, ja, man kan af handlingarna förstå, att Marschalck ansåg sig ha lagt ned hela sin förmögenhet i detta bygge. I en supplik om tomtfrihet, daterad 1645, säger han, att hans hus blifvit honom mycket dyrbart, såsom han ville tro »Gudhi och min nådige Öfwerheet till Prydnat och Ähre», han vågade därföre anhålla hos drottning Kristina, att, i ersättning för den stora skada han haft af »gaturefningen», få den nya tomten till fri och egen. Detta beviljades honom genom donationsbref af den 11 december 1645; häri säges, att

Marschalcks hus vore en prydnad och en »zirath» för staden. Det tyckes verkligen också varit ovanligt gediget, åtminstone i förhållande till samtida byggnader på Södermalm, och tillhörde dessa i Stockholm på 1640-talet så vanliga senrenässanshus med höga tak och spetsiga med voluter sirade gaflar. *

Vid en häftig eldsvåda den 19 juli 1759 skadades byggnaden mycket; i synnerhet den åt själfva torget vettande delen, som redan då för längesedan var skild från det n.v. huset n:r 4 Hornsgatan. Denna mindre del af Marschalcks hus står ännu, utom hvad taket beträffar, tämligen orörd kvar, d. v. s. rutindelningen i fönstren är moderniserad, och sannolikt är äfven putsen tillkommen i senare tider. De ännu synliga ankarslutarna och den synnerligen tilltalande portalen representera jämte en i trä skuren större Minervabild husets mera påtagliga minnen från 1600-talet. Själfva portöppningen omgifves af drufklasar och vinrankor, symboliserande byggherrens verksamhet, samt prydes i öfrigt af tre för tiden karakteristiska änglahufvuden, måhända egentligen föreställande vinguden i yngre gestalt.

---

* Enligt en uppgift skall detta hus varit det första stenhus på Södermalm (Riksark., Stockholms stads acta 37, 38).

Den öfver hvalfbågen placerade kartuschen eller skölden innehåller följande ord:

HINDURCH
MIT FREUDEN
GOT WOL VNS
GELEITEN

Därunder finna vi Hans Marschalcks och hans hustrus, Kristina (Christina) Olofsdotters,

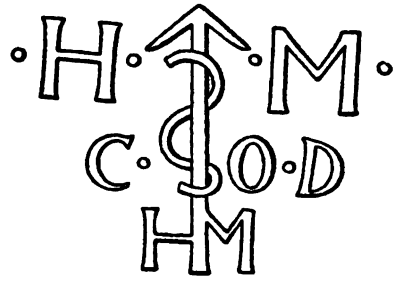

initialer samt en pil, öfver hvilken är lagdt ett bakvändt S eller möjligen en orm. Pilens nedre del afslutas med Marschalcks initialer.

Hvad detta S betyder är nu svårt att med bestämdhet afgöra, men måhända skulle man kunna tillåta sig den gissningen, att Marschalck härmed velat gifva en antydning om värdshusets namn, som efter all anledning var »Svanen». Att detta S är bakvändt har intet att betyda.

Som emellertid egendomen senare, åtminstone till någon del, tyckes disponerats eller

bebotts af fältskärer och barberare, är lika antagligt, att man här i stället för ett S kan finna läkekonstens symbol, en orm, ty omöjligt är ju ej, att Marschalck var fältskär, innan han blef Baldauffs efterträdare.

Själfva dörren har den för stockholmshusen i förra hälften af 1600-talet typiska öfverklädnaden af diagonalt liggande, med grofva naglar fasthållna, profilerade kvadrar. Det hela verkar ytterst tilltalande samt har säkert mer än en gång tilldragit sig den förbigåendes uppmärksamhet, allra helst Södermalm är tämligen vanlottadt i afseende på fornminnen.

Marschalck residerade här ännu 1659, då han köpte ett hus i kv. Rosendal, men efter hans död innehades huset och gästgifveriet af änkan, som lefde fram på 1660-talet. Hennes söner i första giftet Kristoffer och Kasper Baldauff, som redan 1631 af modern utlösts ur boet, synas ha ägnat sig, den ene åt lärareverksamhet, den andre åt guldsmedsyrket; det blef därför dottern i andra giftet, Kristina Marschalck, som jämte sina män öfvertog vinhandeln och gästgifveriet och sannolikt ärfde huset.

Hon var tre gånger gift*; 1:o den 21 maj 1654 med vinskänken Jakob Dittmar från Olden-

* Uppgifterna om Kristina Marschalcks trenne giften ha benäget meddelats af kaptenen O. Bergström, som hämtat dem i Tyska kyrkans vigselbok.

burg (begrafven i Maria förs. den 7 mars 1655); 2:o den 10 oktober 1657 med vinskänken Johan Glock d. ä. från Frankfurt a/M (f. 1621, † 1669)*; 3:o den 27 juli 1669 med vinskänken och handelsmannen J. D. Braun från Frankfurt a/M. I dessa giften tyckes hon endast haft en son Johan Glock d. y., som äfven var vinskänk och källarmästare, men icke på Södermalm utan i staden mellan broarna å »Gyllene lejonet». Kristina Marschalck lefde själf till 1691, då huset af sonen Johan Glock, som dock sålde den gamla egendomen, tillträddes, sedan han haft åtskillig möda att slippa undan reduktionens efterräkningar för donationen till morfadern.

Denne Johan Glock d. y. har i en till Kungl. Maj:t den 7 febr. 1685 inlämnad skrift (Riksark., Stockholms stads acta, 37, 38) rörande värdshusrörelsen meddelat, att hans föräldrar efter Marschalcks död idkade »vinskänkeri och gästehåll för höga ministri och resande ståndspersoner» äfvensom att detta hus: »så ut som inomlands därföre är renommeradt, ja af själfva denna Kungl. residensstadens lofl. magistrat, när främmande höga herrar eller ministri anlangade, mina

* Vid Glocks begrafning trycktes en serie dikter, som voro författade af lärare vid tyska skolan. En vers i collega Krist. Herings dikt har följande karakteristiska lydelse:

Das Sprichwort lautet so: »Mann hört die Glock am Klange.» Herr Glockens schöner Klang von gutem Ruhm ist lange in weiter Welt gehört . . . .

föräldrar varit ombedne att emottaga, till dess annor lägenhet kunde skaffas».

Vid slutet af 1600-talet torde tomten delats, och huset åt Södermalmstorg tillhörde sedermera Insenstiernska, Bromanska och Cederbielkeska släkterna*. Det mindre huset såldes till fältskären Anders Reiman, som inledde en ägarelängd bestående uteslutande af fältskärer. En af dessa, stadsfältskären Johan Theophil Nathorst,** köpte 1785 äfven det större, på 1760-talet ombyggda huset, och har den gamla Marschalckska egendomen ifrån denna tid förblifvit odelad.

Nuvarande ägare är tandläkaren John Wessler, som med största pietet vårdar sig om den gamla egendomens minnen.

* Se vidare Arkivarien fil. dr. Th. Westrins, och fil lic. G. Upmarks intressanta uppsatser, som återfinnas i Samfundet S:t Eriks årspublikation 1904.

** Stamfader för den svenska grenen af Nathorstska släkten.

Coijetska huset.

Prästgatan n:r 78 (kv. Latona n:r 11).

De tomter, hvarpå detta hus, som äfven har nummer 79 vid Västerlånggatan, är uppfördt, ha gamla anor. Redan 1515 köpte den från Brabant stammande rådmannen Mårten Leuhusen af sin svåger, borgmästaren Gorius Holst, ett nedfallet stenhus med tomt vid Västerlånggatan, sträckande sig upp till den n. v. Prästgatan, som i äldre tider hette »mellan murarna». Huset var beläget på norra sidan om den lilla nu igenstängda Trotzgränden, fordom kallad Trappgränden.* Här torde han ha uppfört sitt »sätehus», och på dessa tomter har sedan släkten Leuhusen varit boende under fyra generationer, hvadan huset egentligen borde kallas efter denna släkt, men då det sannolikt blifvit ombyggdt och ändradt af en Coijet, har här ofvan detta namn användts.

* Någon gång kallas denna trånga passage »Ledstängen», men vanligen åsyftas i äldre handlingar, där ledstängen omtalas, en trafikled från Skeppsbron upp till Slottsbacken och Bollhusgränden.

COIJETSKA HUSET

Prästgatan n:r 78 (kv. Latona n:r 11).

Ofvannämnde Mårten Leuhusen, som senare återflyttade till Brabant, afled i Mecheln 1555, men hans hus och ägodelar hade blifvit indragna till kronan. Särskildt detta hus var senare doneradt till Berndt vintappare, som ännu 1569 innehade det, då konung Johan den 17 augusti återlämnade det till Leuhusens son Hans, som dock först omkring 1573 synes kommit i besittning af fädernehuset. Hans Leuhusen, som afled 1588, ärfdes af sina trenne söner, Reinhold, Kasper och Mårten, * hvilka någon tid innehade huset gemensamt.

Mårten, som reste till Holland och drunknade under vägen dit, hade pantsatt sin tredjedel till Didrik Skekermanns änka, men vid hennes död blef all hennes egendom konfiskerad, emedan hennes dotter och svärson begifvit sig ur riket. Den pantsatta delen donerades då till ståthållaren Hans von Massenbach. Reinhold Leuhusen hade med sin hustru, Margareta Dantzeville, trenne söner, som ärfde hans andel. Den tredje andelen, som innehades af Kasper Leuhusen, bördades till Reinhold Leuhusens söner genom deras styffader, Erik Jöransson Tegel, som äfven genom bördsrätt för styfsö-

* Enligt de flesta genealogier öfver släkten Leuhusen hette han Zacheus, men i processhandlingarna med Erik Jöransson Tegels arfvingar (Tänkeboken 1639 d. 18 febr.) kallas han Mårten, hvilket namn här bibehållits.

nernas räkning öfvertog den till Massenbach pantsatta delen. Erik Jöransson tyckes dock godtgjort styfsönerna åtminstone för de tvenne återbördade lotterna, därjämte hade han genom köp kommit i besittning af ett annat invid den Leuhusenska egendomen beläget gammalt hus, som tillhört de fattige i Stockholms hospital och 1567 den 7 januari inköpts af rådmannen Per Jönsson, hvars arfvingar sålde det till Erik Jöransson Tegel 1609.

Han sammanslog tomterna, gjorde åtskilliga nybyggnader samt synes redan snart efter sitt giftermål med Margareta Dantzeville slagit sig ned i det gamla Leuhusenska säteshuset, där han bodde vid sin död 1636, då huset äfven till någon del beboddes af styfsonen, borgmästaren Welam Leuhusen.

Efter Erik Jöranssons död uppstod process om hans kvarlåtenskap, bland annat om detta hus, hvartill hans egna brorsdöttrar Brita och Elisabet Andersdöttrar ansågo sig berättigade. Borgmästare och råd dömde den 16 mars 1639, att huset måste anses såsom tillhörigt Erik Jöransson och följaktligen borde återgå till hans egna arfvingar. Troligt är, att Welam Leuhusen därefter återlöst huset af sina motparter, ty han erhöll stadens fastebref däråa den 10 december 1656 och innehade det vid sin

död. Brodern Reinhold hade redan 1645 den 12 nov. till Welams förmån afsagt sig sin rätt till huset. Änkan, Katarina von Kalstorp, behöll emellertid huset till sin död 1683, då det ärfdes af dottersonen, vicepresidenten och hofkansleren friherre Julius Peter Coijet, som 1698 sålde egendomen till postkontrollören Johan Lange. Denne erhöll därå laga fasta den 12 mars samma år.

Det är mer än troligt, att Coijet ombyggde huset och att den portal, som ännu i dag pryder ingången från Prästgatan, tillkommit under hans tid. Han ägde ju huset under närmare femton år, och sannolikt var det i behof af restaurering, när han tillträdde det; själfva portarna äro dock af betydligt senare datum än portinfattningen, som, ehuru den möjligen skulle kunna tillhöra en något tidigare period, mycket väl kan härröra från den tid Coijet innehade huset.

Huru länge Lange var i besittning af egendomen har ej kunnat utrönas, men redan omkring 1711 hade den bytt ägare och innehades först af handelsmannen Kasper Nettelbladt, som dog 1728, och sedan af dennes efterlefvande söner, af hvilka den äldste, Baltzar Nettelbladt, utlöste bröderna och blef ensam ägare, enligt

köpebref af den 22 jan. och den 31 mars 1733 samt den 18 okt. 1734.

Ännu vid 1800-talets inbrott ägdes huset af Nettelbladtska arfvingarne, men har sedan ofta gått i köp. Nu äges det af possessionaten A. Leffler.

v. d. Lindeska huset.

Västerlånggatan n:r 68, Kornhamnstorg n:r 51 (kv. Typhon n:r 2, 17).

Detta präktiga, af en stockholmsk storborgare i början af 1630-talet uppförda, för sin tid ovanligt rikt utsmyckade senrenässanshus var helt visst vid tiden för sitt uppförande det dyrbaraste privathuset i Stockholm. Högadeln och landets stormän hade då ännu icke åt sig uppfört de palats, som endast ett eller annat tiotal år senare framtrollades nästan i stadens alla delar, på Riddarholmen, i den gamla staden, på Blasieholmen, kring det n.v. Gustaf Adolfs torg, ja till och med på Södermalm. En närmare beskrifning af byggnaden finnes i G. Upmarks förträffliga: Svensk byggnadskonst 1530—1760, hvartill hänvisas. Likaså har G. Lindgren i »Stockholm, Sveriges hufvudstad» II sid. 155 några för denna byggnad mycket upplysande uppgifter; vi skola därför i det följande sysselsätta oss närmast med ägarelängden. Likväl må här i förbigående nämnas, att de tvenne bröstbilderna till höger och vän-

ster om portöppningen framställa Merkurius och Neptunus, den rike byggherrens skyddspatroner, samt att de tvenne kartuscherna åt Västerlånggatan innehålla följande inskriptioner: »An Gottes Segen ist alles gelegen» samt »Auf Gott allein setze die Hoffnung Dein». Vapenskölden i portalens krön innehåller den von der Lindeska vapenbilden, två träd.

Flera gånger ha uppgifter och historiker om detta hus varit synliga i tryck, äfven ha, vid olika tillfällen med anledning af tvister om en utmed huset löpande igenstängd gränd, utredningar rörande husets eller husens ägare blifvit gjorda. Någon fullständig eller ens närmelsevis riktig ägarelängd har man dock ej lyckats uppställa för äldre tider. Det är först efter noggrant studium af tänkeböcker och reduktionshandlingar det nu varit möjligt att åstadkomma en sådan.

En stor del af staden mellan broarna härjades 1625 i september af vådeld; nästan alla hus på Västerlånggatans västra sida, från Kåkbrinken ända till nuvarande Funckens gränd, som då kallades Bredgränden, blefvo lågornas rof. Bland de hus, som då uppbrändes, var ett nära Bredgränden beläget, tillhörigt en rik borgare, föreståndaren vid Tyska kyrkan, Daniel Schliemann (äfven Sleman). Han ägde äfven hus i andra delar af staden, exempelvis vid

VON DER LINDESKA HUSET
Västerlånggatan n:r 68 (kv. Typhon n:r 2).

Kåkbrinken, och beslöt sig för att sälja sina af elden härjade tomter. Köpare blef den bekante storborgaren, »Kongl. Maj:ts Faktor» Erik Larsson, som senare adlades med namnet von der Linde. Han köpte nämligen 1627 af Schliemann »ett afbrändt stenhus med dess liggande grund vid Västerlånggatan näst nordan Mårten Nilssons hus med ett hvalf öfver gränden, samt fyra tomter där nedanför, hvarpå förut stått ett korsverkshus, en badstuga och tvenne bodar». Fastebrefvet är dateradt den 7 maj och upplåtelsebrefvet å området följande år den 26 mars.

Sannolikt var det omedelbart härefter som Erik Larsson lät påbörja uppförandet af den ännu på tomten kvarstående stympade praktbyggnaden åt Västerlånggatan jämte det åt Kornhamn vettande, karnappbärande, nu tillbyggda och omändrade flygelpartiet. Under de första åren af 1630-talet var huset färdigt till inflyttning, och redan 1635, när franske ambassadsekreteraren Ogier kom till Stockholm, besökte han von der Linde såväl i detta hus som vid Malmvik å Lofön, hvilka båda bostäder Ogier i sin tryckta resebeskrifning högligen berömmer, sägande, att han där erfor en liflig påminnelse om hemlandet.

Erik Larsson fick dock ej länge njuta af all denna prakt, då han redan i januari 1636 afled.

De talrika arfvingarne sålde nästan omedelbart därefter den fäderneärfda egendomen till riksdrotsen Gabriel Gustafsson Oxenstierna, rikskanslerens yngre broder; fastebrefvet är dateradt den 30 sept. 1637 (Fastebref, i stadsingeniörskontoret). Vid riksdrotsens död, 1640, öfvergick huset till barnen, men tyckes det sedan öfvertagits af sonen grefve Gabriel Gabrielsson Oxenstierna, landtmarskalk och president. Han afled redan 1647 den 25 febr., men året förut den 6 april hade han sålt huset till Kungl. Maj:t och kronan för 12,000 rdr (Reduktionshandlingar i kammararkiv.). I hvad ändamål huset inköptes kan ej nu uppgifvas, men länge dröjde det ej, innan den frikostiga drottning Kristina donerade det v. d. Lindeska huset till sin naturlige broder grefve Gustaf Gustafsson till Vasaborg; donationsbrefvet är dateradt den 28 augusti 1648 (Reduktionshandlingar i kammararkiv.).

Vid grefve Gustaf Gustafssons död den 25 oktober 1653 tyckes sonen, grefve Gustaf Adolf till Vasaborg ensam blifvit husets ägare, men vid den s. k. fjärdepartsräfsten betalades skulden till kronan äfven af modern, grefvinnan Anna Sofia till Wied, och af systern Kristina, gift med

Wolmer Wrangel. Knappt hunnen till myndiga år belånade den unge grefven huset i riksbanken, enligt transaktion af den 9 april 1674 (Reduktionshandlingar i kammararkiv.), hvarpå banken genom sina kommissarier 1682 lät sälja egendomen på s. k. bankoauktion. Köpare blef då den förmögne borgaren Johan Scharenberg, som samma år den 7 april erhöll stadens fastebref (Stadens registr. 1682). Denne, som var en från Lybeck på 1650-talet inflyttad tysk handlande, dog redan sex år därefter, d. v. s. 1688. Han lämnade då änka, Katarina Alteneck, som afled 1712, samt minst sju barn.

Den von der Lindeska egendomen förblef någon tid i arfvingarnes ägo odelad men tyckes snart nog skiftats så, att det nuvarande n:r 17 i kv. Typhon, med adressnummer Kornhamnstorg n:r 51, tillföll dottern Katarina Scharenberg, hvars man Sebastian Tham innnehade det. Efter dem ärfdes denna del af sonen Johan Tham och dottern Gertrud, gift med friherre Georg Knorring. De sålde emellertid redan den 6 februari 1730 huset till fru Ulrika Eleonora Stierneros, som då var änka efter den rike direktören Olivier Hackersköld på Åkers styckebruk. Hennes arfvingar afyttrade huset den 2 maj 1768 till grosshandlaren Martin Schön, som dock redan följande år den 20 mars öfver-

flyttade köpet på klädesfabrikören Karl Martin Schönherr, i hvars släkt egendomen förblef till fram på 1800-talet. Dess vidare öden äro lätta att följa.

Huset å tomten n:r 2, med adressnummer 68 vid Västerlånggatan, såldes den 19 december 1727 till sämskmakaren Mikael Svenners änka, Margareta Dant, som afled den 15 juli 1748, då ägare blefvo enda barnet, dottern Maria Greta Svenner, och hennes man, grosshandlaren och brukspatronen Olof Sjöberg. Fru Sjöberg, som blifvit änka 1755, behöll egendomen till sin död 1758. I arfskiftet efter henne torde den gamla byggnaden tillfallit yngsta dottern Hedvig Margareta Sjöberg och hennes man, kyrkoherden i fransk-luterska församlingen, teologie doktorn Petrus Nensén, som antecknas såsom säljare, när huset den 3 mars 1763 köptes af grosshandlaren Johan Henrik Schmeer. Det är denne, som ändrade takanordningen å huset och gaf det ungefär det utseende, det nu har; han inlämnade nämligen den 8 oktober, samma år han köpt huset, en ansökan i sådan riktning till stadens byggnadsnämnd.

Redan 1780 måste den vördnadsbjudande gengångaren från vår s. k. storhetstid ännu en gång uthärda förödmjukelsen af att gå under klubban på exekutiv auktion. Erik Larssons

hus inropades då den 26 oktober af Schmeers måg, grosshandlaren och bruksägaren Johan Wegelin, som få år därefter afyttrade det till handelsmannen Kort Ulrik Sodeman.

Senare ägare återfinnas med lätthet i stadens tomtböcker.

Dessa båda egendomar jämte de angränsande egendomarna n:r 1 och 18 i samma kvarter, med adressnummer 70 Västerlånggatan och 53 Kornhamnstorg, utgöra en särskild huskomplex, för Stockholms byggnadshistoria lika intressant och upplysande som vissa äldre hus vid Stortorget. Hofintendenten G. Lindgren har dessutom påpekat det förhållandet, att i de mellan dessa olika hus bibehållna gränderna samt ännu tvenne i norr finnas bevisen för att vid regleringen efter 1625 års brand den gamla medeltida indelningen med gränder eller »dropparum» mellan tomterna bibehölls. Huset n:r 70 Västerlånggatan bär i ankarjärnen årtalet 1627 samt bokstäfverna L. L. D. L.

Man har uppgifvit, dock utan anförande af källa, att den af drottning Kristina till Sverige inkallade, berömde filosofen Cartesius under sin vistelse härstädes bott i den åt Kornhamnstorg vettande flygeln. Han anlände till Stockholm i slutet af år 1649 och afled redan i februari 1650. Vid denna tid disponerades hu-

set, såsom vi sett i det föregående, af grefve Gustaf Gustafsson till Vasaborg, som då nyligen mottagit det i donation af sin halfsyster drottning Kristina. Omöjligt är ju ej, att han, som vid denna tid lämnade fosterlandet, kunnat ställa huset till drottningens förfogande, allrahelst han mycket väl från Holland kunnat vara personligen bekant med Cartesius, som under närmare tjugu års tid där varit bosatt.

Berättelsen om att Cartesius bebott von der Lindes hus hvilar visserligen uteslutande på hörsagor men behöfver därför icke vara uppdiktad.

Ryningska huset.

Stora Nygatan n:r 2 (kv. Atomena n:r 1).

Den frejdade amiralen Erik Ryning och hans närmaste förfäder voro sedan länge tomtägare i hufvudstaden, dels hade de i slutet af femtonhundratalet tomter vid Slottsbacken, dels senare i trakten af den nuvarande Stora Nygatan. Amiralen själf var innehafvare af fyra olika hus med tillhörande tomter i sistnämnda trakt men måste i slutet af 1630-talet till staden afstå alla dessa egendomar eller delar däraf med anledning af den genomgripande gatureglering, som ägde rum i och för Stora Nygatans framdragande från Riddarhustorget till Kornhamn. Staden lämnade honom emellertid ett präktigt vederlag, nämligen den stora tomt, som upptager hela kvarteret Atomena, d. v. s. det område, hvarå han uppförde den omfångsrika byggnad, i hvilken stadens drätselnämnd, ingeniörskontor, byggnadskontor, stadskamrerarekontor m. fl. stadens verk nu äro inrymda.

Denna tomt låg delvis inom, delvis utom den gamla stadsmuren, och på densamma befann sig, enligt upplåtelsebrefvet, det till stadens västra befästningar hörande »Gråmunketornet», hvilket således icke, såsom man trott, stod på Riddare- eller Gråmunkeholmen. Äfvenså kan man härigenom konstatera, att detta torn ej är identiskt med det s. k. Draketornet, hvilket stod längre i nordost upp vid S:t Laurentii gränd, d. v. s. Storkyrkobrinkens nedre, mellan Västerlånggatan och Riddarhustorget löpande del, utan måhända är det detsamma som det af ålder kallade »Herr Benkts torn».

Ryning, som under början af 1640-talet uppförde sitt palats, tillskref magistraten den 13 november 1644 (Stadsing.-kont. arkiv. Fastebref ifrån år 1634 till 1648 m. m.), då bygget torde varit afslutadt, ett bref med anhållan om fastebref å tomten. Denna skrifvelse, såsom synnerligen karakteristisk och upplysande, må här få plats:

Höglärde, wijse och förståndige godhe herrar och män, Borgmestare och Rådh i Stockholm.

Näst min wänlige, benägne och willige hälssan, med huadh mehra wänskap, ähra och godtt iagh förmåhr, bewissar iagh edher altidh gerna.

Der hooss kan iagh edher godhe herrar och män, her medh wänligen icke oförmälatt låta, huruledes såsom denn Stormechtigeste högborne furste och herre, Herr Gustaff Adolff den andre och store, högstberömligaste gudh i åminnelse, fordom wår allernådigeste konungh och herre etc.

RYNINGSKA HUSET

Stora Nygatan n:r 2 (kv. Atomena n:r 1).

i sinn liffztidh en wijss Desegn och ordningh upsatt haffuer, om dänne berömelige stadh Stockholms bygningh, att den Uthi en rätt Form Disponeres och medh Regulare gatur och huus, Uprättas och byggias måtte, och huadh såsom då till dess Desegn och konungzlige willie några huus finnas kunde, såsom dee rätta stoora gator woro förhindrade medh Uthj deras rätta Linia och bredh, då måtte skaffas aff wägen, för dess richtighz skull. Och såsom den Stormechtigeste konungh sin willie och Desegn igönom gudz gudomelige försynn och providens i medler tijdh gänom dett olyckelige och dödelige frånfälle, H. K. M:tt Sahl. hooss gudh hädan ryckt och kallat bleff, oss fattige Suenske män och inbyggiare till högsta bedröffuelsse och största affsackna, icke förmåtte fullföllia, är lickuäll sedhermehra Uthaff den Stormechtigeste högborne Förstinna och Fröken, Fröken Christina, Sueriges giötes och wändes Uthkoradhe drottninghz och arfförstinnas, och å H. K. M:ts vägnar, den Kongl. Regieringen, samma den förra konglige resolution i werkett ställt och migh sålunda träffatt och Råkatt att iagh fyra huus, för den stoora nya gatan skull här wästan till, måste nedherbryta och rum giffua, oansedtt att iagh dett så länge möijeligitt wara kunde, affuäria wille, men uppå dett att iagh icke wille androm till Exempel ställa migh der Uthinnan, wedherwärdigh, haffuer iagh dett först medh stadzens förmän och Borgmestare, som war den högachtade och förståndigh Jacob Grundell, samptt medh flera Deputerade godhe män aff rådett, medh mig tillförende föraffskiedatt, sålunda, att Stadhen skulle för mina fyra huus och Liggiande grundh giffua migh så stoor platz som på den ortt och ställe lågh, huarest iagh nu bygdtt haffuer, som i längd och bred finnas kunde och byggias borde, Lastadien och gatorne oturberade, hvilken platz bleff migh också aff förbe:te godhe män, medh stadzens Ingeniour Uthpålatt och inrymdtt huru wijdha iagh bygga måtte, Sädan och öffuer den platz pretenderede iagh på mina fyra huus bygningz wedergieldningh, om huilken wij och så förente bleffue att staden Uplätt migh gambla Gråmunketorn, dock så att iagh bådhe huussen och tornett medh min egen Umkostnadh nedherbryta skulle, och huadh såsom der aff falla kunde migh till nytta och gagnn bruka

och altså der medh wara oss emillan migh och stadhen en förlichtt och afftalatt saak, medh tompten och tornett för mina huus såsom och att när iagh mitt huus och gårdsrum innestängdtt och medh mur omgripitt hadhe skulle migh der effter då som längdh och bred befins, medh Stadzens fastebreff skafft och skiäll fullkombligen migh och minom effterkommandom stadfästas och bekräfftas och effter såsom iagh nu in till denne tijdhen mestedeeles i bygningh der Uppå höga expenser och Umkostnadtt anwäntt haffuer Staden till hedher och prydna, och icke föhr haffuer weelatt eller kunnatt besökia edher godha herrar och män om mitt fasta och försäkringhz breff in till dess iagh haffuer bliffuit ferdigh Uthia bygningen som nu mehra dess gudhi skie låff, mestadeles skiedtt är, Derföre är iagh förorsakatt bleffuen, edher godhe herrar, som äre stadzens förmän, Borgmestare och Råå, att besökia medh dänne min wänlige Skriffuelsse och begiäran, att migh nu må medhdeelas och giffuas stadzens försäkringh och fastebreff på den jord och tomptt som iagh Uppå bygdtt haffuer, effter dett lyffte och tillsäijelsse som migh Skiedde aff dee godhe män platzen imiterat och inrymdtt haffua, emott dett som iagh mist haffuer, Dänna min rättmätige begiäran, så och edher godhe herrars förmodhelige benägenheett, finnes iagh öfuerbödigh, detta som altt annatt godtt beuisa gerna förskylla och wedhergiära will, och begiärer her medh wänligen att migh detta icke någon wijdare Upskoff och Delation her Uthinnan skie må. Befaller edher godhe herrar her medh nu och altidh samptligen och synnerligen huar wid sinn Condition, ståndh och wärde, Under gudz milde protection och beskydh.

Actum. Stockholm den 13 Novemb. An:o 1644.

E G H A T W och tienst*

Erich Ryningh M. p. ria.

Häraf framgår närmast, att Rynings hus var färdigbyggdt redan 1644.** Det var till

* Dessa bokstäfver betyda sannolikt: Eders gode herrar alltid trogne vän och tjenst[villige].

** Att så var förhållandet framgår äfven af en den 2 nov. 1644 gjord anteckning i byggnadskollegii protokoll.

hela sin anläggning och disposition ett fullödigt stockholmskt senrenässanshus; den vid denna tid ännu rätt ovanliga putsen har här kommit till användning, och enligt en afbildning i Sveciaverket voro murytorna mellan fönsteröppningarna prydda eller dekorerade med målningar framställande lansförande riddare eller pager. På bilden öfver Karl X:s begrafningsprocession, där huset i ganska stor skala finnes afbildadt. synas emellertid ej dessa dekorativa målningar.

Huset har under slutet af 1700-talet i hög grad vandaliserats och dessutom tillbyggts på höjden. Den ungefär vid husets uppförande tillkomna lägre flygeln i tomtens norra gräns har uppförts till jämnhöjd med hufvudbyggnaden, taket har sänkts, och de med voluter och snirklar sirade gaflarna hafva gifvit rum för ett tämligen klumpigt brutet tak. Den intressanta, ehuru just ej om särdelès stor konstnärlighet vittnande gatu-

Det heter nämligen där, att borgmästaren Mattias Trost och rådmannen Olof Larsson begåfvo sig till »Herr Erik Rönningh» för att göra sig underrättade om ändamålet med den »plankbod», han emot alla förordningar hade uppsatt vid Munkbron. Då alla andra, som »dessa åren och ännu dagligen» blifvit ålagde att nedrifva sina korsverkshus och träbodar i staden, skulle blifva förargade, om hans träbod kvarstode, uppmanades han att låta rifva den. Härtill svarade amiralen, att han afsett boden till sina byggnadsmaterialiers förvarande »så länge han uti byggning med huset är»; han begärde, därföre att »borgmästaren och rådet honom ej vilja förtänka, det han hafver sin bod uppå stadens plats upplanka låtit, utan så snart han kan sitt hus fullända och förfärdiga, det han menar *i detta året skall ske*, då vill han boden låta omkullkasta».

portalen är liksom en mindre åt gårdssidan bibehållen, men befinner sig numera icke placerad midt å fasaden, då någon hänsyn härtill icke togs vid ombyggnaden. I portalens krön finnas i en snirkelomgifning ryningska och kurzelska vapnen. De tvenne fristående kvinliga gestalterna föreställa tron och hoppet.

Gården var omgifven af en hög mur, och till densamma hade man ingång dels genom porten åt Stora Nygatan, dels genom en ståtlig ännu befintlig inkörsport, som prydes af sandstensplattor och ornament i låg relief framställande bland annat delfiner, som sannolikt skola erinra om att byggherren var sjöman. En liknande infattning finnes åt gårdssidan. Förstugan med sina krysshvalf och sin spatiösa anordning gör ett mycket anslående intryck. Af den gamla inredningen eller utstyrseln är intet bibehållet, ehuru man kan vara fullt säker på, att den mäkta rike amiralen inomhus ordnade sin bostad i öfverensstämmelse med de praktfulla fasaderna.

Knappt tio år sedan byggnaden stod färdig, afled Ryning den 6 december 1654, sannolikt i detta hus, som han bebodde under sin vistelse i staden. Med honom utgick den gamla Ryningska ätten, hvarföre hans egendomar tillföllo änkan, friherrinnan Maria Elisabet Kurzel, som

i nära tjugufyra år öfverlefde mannen. Hon afled nämligen den 3 december 1678, men hade dock förut afhändt sig den ståtliga stadsboningen, som torde varit henne till mer besvär än gagn.

Redan den 7 november 1670 uppgjorde hon nämligen ett formligt köpekontrakt rörande detta hus med landshöfdingen Henrik Falkenberg, som var gift med hennes mans systersons dotter. Detta köp framkallade en process med hennes egna anförvanter, Flemingarne, som dock förlorade, hvarefter Falkenberg den 19 april 1671 erhöll stadens fastebref.

Vid Falkenbergs död 1691 torde huset ha öfvergått till brodern, kungl. rådet grefve Gabriel Falkenberg, som å en karta från de första åren af 1700-talet antecknas såsom ägare af den Ryningska egendomen; möjligt är dock, att han endast var hyresgäst, ty Henrik Falkenbergs äldsta dotter i senare giftet, Eva Katarina, tyckes genom direkt arf eller köp kommit i besittning af huset, som af hennes sonson landshöfdingen Johan Abraham Hamilton till Hageby den 23 maj 1756 för 200,000 daler kopparmynt försåldes till sekreteraren Gottfrid Sack.

Denne Sack afyttrade större delen af egendomen till assessor J. Bergstrahl enligt köpebref af den 28 juli 1760; han behöll nämligen för

egen räkning endast den lägre delen af huset jämte gårdsutrymmet, hvilket allt dock senare såldes till den ofvannämnde Bergstrahl, en på sin tid känd läkare. Han ombyggde det gamla Ryningska palatset, som utan hänsyn vandaliserades och då erhöll ungefär sitt nuvarande utseende.

Huset ärfdes af Bergstrahls enda barn, dottern Lovisa, och hennes man kungl. sekreteraren Sven Fjellman, tillhörde sedan revisor H. I. Selling och såldes af honom den 29 november 1841 till handlanden Lars Johan Warodell, som den 23 april 1863 testamenterade det till Stockholms bemedlingskommission, hvilken ännu innehar egendomen.

Fru Karin Bååts hus.

Lilla Nygatan n:r 4 (kv. Aurora n:r 2).

»*Hagatomten*» kallas i handlingar från femtonhundratalet och från första hälften af sextonhundratalet den tomt, hvarpå riksrådet Lars Eriksson Sparres änka, Karin Bååt, på 1640-talet uppförde denna präktiga byggnad, där hon under sitt femtiofemåriga änkestånd långa tider residerade.

Tomtens historia kan föras tillbaka åtminstone till 1582, då den i en mantalslängd omtalas såsom tillhörig »fru Sisillia på Haga». Denna fru Cecilia var en af den dåvarande svenska högaristokratiens allra förnämaste damer; hon var nämligen änka efter grefve Göstaf Turesson (tre rosor) och således svärdotter till den ryktbara Kristina Gyllenstierna; dessutom var hon syster till drottning Katarina Stenbock och systerdotter till drottning Margareta Leijonhufvud. Hennes son, grefve Sten Göstafsson, var gift med en syster till drottning Gunilla Bielke.

Tre generationer grefvar till Bogesund hade hon sett gå ur tiden, mannen, sonen och son-

sonen; själf afled hon omkring 1625 och torde då varit öfver åttio år gammal. Inom adeln och vid hofvet intog hon en mycket framskjuten ställning och residerade under sitt änkestånd, som varade i nära sextio år, på den gamla släktgården Haga i Uppland, där mannen dött.

Det är af detta Haga som tomten fått sitt namn, men vid hvilken tid grefvinnan eller hennes man kommit i besittning af detta område är ej kändt. År 1582 funnos på tomten endast tvenne trästugor, hvari bodde knekten Jon Larsson, båtsmannen på »Renen» Hans Mattsson samt herr Gabriels tjänare, Per Abrahamsson. Någon större byggnad synes ej heller tillkommit under grefvinnans tid, allra helst området var beläget utanför muren. Dessutom torde grefvinnan Cecilia under sina besök i hufvudstaden logerat på slottet och i följd däraf ej haft behof af residens i staden. Att tomten ännu på 1640-talet bibehållit namnet Haga-tomten tyder ju äfven på att den hufvudsakligen förblifvit obebyggd.

Efter grefvinnan Cecilias död tyckes den tagits i besittning af landshöfdingen Benkt Ribbing, som den 17 juni 1646 till Stockholms stad upplåter tomten, som »lagligen tillfallit» honom; emellertid hade tomten redan den 13 augusti 1634 värderats (Stadsing.-kont. Protokollsband),

FRU KARIN BÅÅTS HUS
Lilla Nygatan n:r 4 (kv. Aurora n:r 2).

och i enlighet med denna värdering inlevererade grefvinnan Cecilias systerdotters sons arfvingar, Lars Eriksson Sparres barn och änka, 560 daler specie till rådhuset för att därmed inköpa tomten, som de hade obestridlig bördsrätt till. Denna deras rätt erkändes också, och fru Karin Bååt kom då i okvald besittning af Hagatomten, där hon omkring 1648* lät uppföra det ännu i dag kvarstående huset. Ehuru betydligt förändradt i afseende på takresning m. m. bibehåller dock fru Karins hus ännu en viss ålderdomlig, palatsartad prägel, hvartill i hög grad bidrager den värdiga och allvarliga portalen, som krönes af en kartusch eller tafla med sparreska och bååtska vapnen under en friherrekrona samt bokstäfverna H. L. S. (Herr Lars Sparre), F. C. B. (Fru Carin Bååt). De på frontonen placerade kvinnliga figurerna torde uppsatts mycket senare.

Fru Karin Bååt afled någon af de första dagarna i januari månad 1700 utan att lämna afkomlingar, hvarför huset helt visst genom

---

* Att huset först omkring 1648 började byggas framgår af följande ord i byggnadskollegii protokoll den 19 juli nämnda år: »Välborna fru Karin Bååts fogde beviljades efter trägen begäran att inplanka en ½ aln runtomkring Haga-tomten, både af gatorna och stadens tomt, som därvid liggande äro. Dock med den kondition, att så snart frun efter Haga-tomtens rätta längd och bredd som dessein rätt är och kan tillåta grunden gräfven, pålat och uppmurat, då skall planket upptagas och den inplankade circumferentzen gatorna och stadens tomt åter tillläggas utan motsträfvelse.»

sidoarf tillföll hennes systerdotters dotter grefvinnan Karin Sperling, född Horn till Marienborg, och möjligen äfven hennes systrar, grefvinnorna Bielke och Lewenhaupt. Emellertid sålde grefvinnan Sperling huset den 5 maj 1731 till kunglig sekreteraren J. Willde för 54,000 daler kopparmynt.

Det har sedan genomgått växlande öden och är nu kändt under namnet »Iduna» efter källaren med detta namn, som snart sedan ett halft sekel haft bestånd i detta hus.

Nuvarande ägare äro fru M. S. Sillén och byråchefen V. Berg.

Tyska kyrkan S:t Gertrud.

Svartmangatan.

Stockholms kyrkor äro egentligen hvarken gamla eller särdeles framstående. Om man undantager Storkyrkan eller S:t Nicolai, som åtminstone till vissa delar härstammar från medeltiden, äro alla de öfriga af mycket yngre datum. Tyska kyrkan uppfördes under åren 1638—1642 men har det oaktadt mer än någon af våra andra stockholmskyrkor en ålderdomlig prägel och en stämning af synnerligen målerisk verkan.

Kyrkan, som i sitt nuvarande skick är resultatet af en pietetsfull restauring utförd på 1880-talet af M. Isæus och tysken Raschdorff, är belägen på samma plats, där under medeltiden befann sig den historiskt bekanta efter S:t Gertrud uppkallade gillestugan. Redan från 1607 användes den forna profana samlingslokalen till kyrksal för den tyska församlingen. Ett torn uppfördes därinvid 1613—1618 af Hubert de Besche;

det var denna mycket tilltalande tornspira, som 1878 förstördes af elden.

En utvidgning af den gamla gillestugan påbörjades omkring 1638 efter planer af den såsom mästare för De la Gardieska palatset »Makalös» kände Hans Jakob Kristler, som här åstadkommit ett verkligt mästerprof i byggnadsteknik. Kyrkans yttre och inre prydning med konstnärliga detaljer fortgick snart sagdt så godt som under hela 1600-talet, tack vare församlingsmedlemmarnes frikostighet och minnesgodhet.

Den å vidstående plansch afbildade portalen fullbordades 1643 men undergick 1768 en reparation, vid hvilket tillfälle den sannolikt äfven framflyttades i och för anordnande af det n. v. vapenhuset eller ingången. Å ömse sidor stå på konsoler bilder af Kristus och Moses och öfver själfva gafveln allegoriska bilder af tron, hoppet och kärleken. I frontonen finnes följande inskription:

Verbum Domini Manet In Aeternum.

G. Upmark, till hvars beskrifning öfver kyrkan (se Valda skrifter, s. 262) härmed hänvisas, säger bl. a. om portalen: »Arbetet är tungt, ej synnerligen vårdadt i detaljerna men dekorativt och effektfullt, såsom ofta är fallet med barockstilens alster. Sådant det nu är, får

TYSKA KYRKAN, (S:T GERTRUD).
Södra portalen.

det anses som en af de mest betydande konstnärliga företeelserna i hufvudstaden från sin tid, täflande med portalen å Jakobs kyrka» (se Stockholmiana III s. 17).

Stenbockska huset.

Birger Jarls torg n:r 4 (kv. Riddarholmen n:r 17).

Det Stenbockska huset hör till representanterna för den smakriktning, som infördes i stockholmsarkitekturen med Simon De la Vallée. Det är nämligen uppfördt omkring 1649, hvilket årtal återfinnes öfver den å vidstående plansch afbildade portalen.

Tomten tillhörde redan under de första decennierna af 1600-talet riksrådet friherre Gustaf Stenbock och ärfdes vid hans död af äldste sonen, presidenten och riksrådet grefve Fredrik Stenbock, som lät uppföra huset. Den präktiga inkörsporten åt Birger Jarls torg bär hans och hans grefvinnas vapensköldar samt, såsom ofvan anförts, årtalet 1649. Sannolikt bebodde han sitt nyuppförda palats endast helt kort, ty det var först 1651 han lämnade sin befattning som president i Göta hofrätt, och redan den 27 juli 1652 afled han. Hans änka, Katarina De la Gardie, öfverlefde honom i nära 30 år och disponerade möjligen detta hus, som sedan tillhörde sonen,

STENBOCKSKA HUSET
Birger Jarls torg n:r 4 (kv. Riddarholmen n:r 17).

den lysande och inflytelserike riksmarskalken grefve Johan Gabriel Stenbock, som afled barnlös 1705 och då ärfdes af sin systerdotter Kristina Beata Lillie. Hon var tvenne gånger gift, första gången med öfverstelöjtnanten Karl Filip Sack och andra gången med fältmarskalken Erik Sparre till Sundby.

Hon ärfde bl. a. det Stenbockska huset med dess då ganska betydande tomt, som sedan öfvergick till sonen i första giftet, kanslirådet friherre Johan Gabriel Sack.

Dennes dotter, Eva Katarina Sack, blef gift med den olycklige grefve Erik Brahe. Han löste sig år 1751 till detta hus af svärmodern, friherrinnan Eva Sack, född Bielke, som själf bodde i det sedermera Piper-braheska huset n:r 11 A Västra Trädgårdsgatan.

Under en följd af år var nu huset kändt med namnet »grefliga Braheska huset». Det var under denna tid, som inom det gamla palatsets murar utspelades några af de mest gripande scenerna i den politiska tragedi, som ändade med grefve Brahes död. Den 25 juni 1756 arresterades Brahe och fördes först till ständernas kommission samt, efter några timmars besök i hemmet, ägnade åt afsked från den i framskriden grossess varande makan, till »officers-corps-degardet», som då befann sig midtemot Braheska

huset i det gamla Wrangelska palatset, nu Svea hofrätt m. m.; sedan flyttades han till Rosenhaneska huset (nu Generalstaben). Här hölls han fängslad till den 23 juli, då han utfördes till den för tillfället anordnade afrättsplatsen mellan de tvenne dåvarande Riddarholmsbroarna, således nästan under fönsterna af sitt eget hem. Sveriges främste ädlings hufvud föll för den bila, som sattes i rörelse af partihat och otacksamhet.

Brahes änka i andra giftet, Kristina Charlotta Piper, och hennes unge son, sedermera landtmarskalken, excellensen, grefve M. F. Brahe, som efter halfbroderns, grefve Per Brahes död, kommit i besittning af egendomen, sålde den 1771 den 16 december till handlanden Adolf Ludvig Lewin.* Denne hade tydligen gjort köpet på spekulation och sålde redan följande år med icke obetydlig förtjänst den högaristokratiska bostaden jämte större delen af tomten till kronan, men undantog då ett stycke i väster, som i våra dagar närmast motsvaras af Tryckerigatan och delar af den Norstedtska tomten, där han åt sig uppförde ett mindre hus. Den lewinska delen af tomten styckades, och tillhörde de olika

* Denne Lewin var en från Danmark inflyttad mosaisk trosbekännare, som med stor högtidlighet döptes i slottskapellet i kungliga familjens närvaro den 15 december 1754 och efter Adolf Fredrik och Lovisa Ulrika erhöll namnen Adolf Ludvig. Han är stamfader för en ännu lefvande talrik afkomma.

delarna Lewins tvenne söner, öfverstelöjtnanten A. E. Lewin och vicepresidenten K. A. Lewin; på en del voro rum inredda för riksgäldskontoret.

Det Stenbockska palatset kom till användning för olika statsverkets ändamål. Under längre tid hade kommerskollegium lokaler i detta hus, samtidigt med att därstädes från 1849 boställsvåning med 19 rum var anordnad för statsrådet och chefen för civildepartementet. År 1865 inflyttade riksarkivet i den historiska byggnadens salar, hvilka dock redan då ansågos otillräckliga. På tomtens norra del åt Riddarholmskanalen uppfördes på slutet af 1880-talet det nya riksarkivet, ett föga lyckadt försök att efter moderna förhållanden lämpa den romanska stilen. Man kan icke annat än hoppas, att den i programmet för denna byggnad uttryckta tanke, att, i händelse af lokalernas utvidgning, en likadan byggnad skulle uppföras å riksgäldskontorets närbelägna tomt, icke måtte komma till utförande.

De dyrbara arkivalierna öfverflyttades 1890 till det nya huset, men den gamla byggnaden användes dock ännu i ganska stor utsträckning för riksarkivets ändamål.

Banéraka huset.

Bollhusgränden n:r 1 D och E (kv. Pegasus 5).

Det är en mer pompös än tilltalande smak, som fått uttryck i den å huset n:r 1 D och E Bollhusgränden anbragta portalen, hvaraf här en afbildning meddelas. Detta hus synes redan på midten af 1630-talet varit färdigbyggdt och bebodt af d. v. ägarne, riksrådet och lagmannen Per Banér och hans hustru, Hebbla Fleming, hvilkas vapen äro anbragta öfver porten åt Bollhusgränden. Samma vapen återfinnas jämväl öfver en bakport åt Österlånggatan, dit tomten sträcker sig. Man skulle vara frestad att hänföra denna portal till en något senare period, ty den svulstiga barocken, sådan den ter sig här, infördes hos oss egentligen först några lustrer senare. Det är emellertid alldeles otvetydigt, att porten och dess prunkande utstyrsel tillkommit vid sagda tid, ty i själfva fyllningen i portöppningens hvalf läses å en snidad träplatta årtalet 1635.

Det var ett präktigt läge för en herremans bostad, i slottets omedelbara närhet, med en

BANÉRSKA HUSET

Bollhusgränd n:r 1 D o. E (kv. Pegasus 5).

vacker trädgård åt Slottsbacken samt utgång äfven ned åt Österlånggatan. Tomten bestod ursprungligen af flera. Redan Axel Nilsson Banér, Pers farfar, innehade på 1550-talet ett område i denna trakt, men om det är denna besittning, som gått i arf, har dock ej kunnat bestämmas. Emellertid köpte Per Banér den 9 dec. 1633 af staden en tomt under Slottsbacken in emot sjön, som han 1637 utbytte mot flera tomter i den så kallade »Lindweds-gränden» i samma trakt, tillhöriga dels Åke Tott, dels borgaren Matts Olsson. Dessutom inköpte han den 21 juni 1637 af Klas Fleming en tomt med ett halfbyggdt stenhus åt Österlånggatan. Redan året förut den 3 mars hade han dessutom af kronan donationsvis erhållit »en tomt vid Slottsbacken mellan Bållhuset och apotekaren Kasper Kenicii (Lilliecronas) hus, 9½ aln bred och 29½ aln lång».

Det hela utgjorde ett ganska ansenligt område och motsvaras nu ungefär af de stora tomterna 5 och 6 i kv. Pegasus utom ungefär så mycket som det stycke, där de utspringande flyglarna af huset n:r 6 Slottsbacken stå och som ännu under Banérs lifstid var obebyggdt; östra stycket tillhörde från 1647 Konrad Falkenberg, som fått det af staden, det västra kallas å en karta från denna tid endast Slottsbacken och

tyckes varit upplåtet åt allmänheten. Den öfriga delen af tomten n:r 6 tillhörde Banér och var trädgård; i gränsen åt Österlånggatan låg det påbörjade Flemingska huset, som åtminstone i Banérs tid förblef ofullbordadt. Det kallas nämligen omkring 1647: »salig Banérs halfbyggde hus». På tomten n:r 5, där den ståtliga portalen befinner sig, stod »her Pehr Banérs wonehus», d. v. s. det hus, där han bodde. Sannolikt var det denna del af tomten, som tillhört farfadern, Axel Nilsson Banér.

Efter Banérs död behöllo arfvingarne området oskiftadt några år, men snart nog styckades det. Riksrådet Gustaf Banér, som sannolikt i arfskiftet erhållit den norra delen af tomten, d. v. s. trädgården samt det från Fleming inköpta huset, erhöll af kronan i donation 1663 ytterligare ett stycke vid Slottsbacken. Han sålde emellertid, såsom det tyckes, en del af sitt område den 3 maj 1664 till den skotske handlanden Primeroos' änka, Ingrid Larsdotter. Andra delar såldes till handelsmannen Pierre Le Roy, hvarefter ett tobaksspinneri var inrymdt på tomten. Slutligen öfvergick nästan hela den n. v. tomten n:r 6 till den rike handelsmannen Honoré Boneau, som den 14 sept. 1675 inköpt äfven den del, Primeroos' änkas andre man, Jockum Markgraf, då innehade.

I de köpehandlingar som uppsattes, när de olika delarna af tomten såldes, nämnes såsom tomtgräns i söder riksjägmästaren Klas Banérs hus. Det är därför otvifvelaktigt, att denne, som var andre sonen, bekommit tomten n:r 5 i arfskiftet efter fadern och följaktligen äfven bebott huset.

I sitt nuvarande skick vittnar den gamla byggnaden i hög grad om alltings förgänglighet. Banérska huset inrymmer ett kafé och ett nykterhetshärbärge för *resande* af det slag, som ligga 8 à 10 i samma rum. För några år sedan hette det »Hôtel Hudiksvall», nu har det intet namn. Det enda som antyder, att vi här stå inför ett hus med finare anor, är den vapenprydda portalen. I öfrigt är intet bibehållet, som kan vara ägnadt att väcka intresse, utom, såsom förut antydts, en repetition af banérska och flemingska vapnen öfver en bakport åt Österlånggatan samt, i ett rum i tredje våningen, en s. k. öppen spis af olika färgad marmor. Proportionerna i en del rum tyda dock mera på aristokratens boning än på den hemlöse nattvandrarens tillfälliga »logi».

Efter Klas Banérs tid har huset ofta växlat ägare; det tillhör nu herrar Möller, Bagge och Klöfverskjöld.

Cruus'ska huset.

Svartmangatan n:r 6 (kv. Ceres n:r 13).

Till de först bebyggda delarna af det medeltida Stockholm torde man med fullt skäl kunna räkna det område, som i norr och söder begränsades af Stortorget och Svartmunkeklostret. Svartmangatan var också mycket tidigt flankerad af mer eller mindre betydande stenhusbyggnader, ja man kan nästan försäkra, att i flertalet köpeafhandlingar rörande hus vid denna gata på femtonhundratalet omtalas stenhus. Den tomt, där det präktiga huset n:r 6 Svartmangatan är beläget, tyckes delvis genom arf från svärfadern Pontus De la Gardie, delvis genom köp ha kommit i riksrådet och riksskattmästaren Jesper Mattsson Cruus' ägo. Åtminstone fick han den 25 september 1620 upplåtelse å ett hus, som han köpt af Didrik Hansson, hvilket hus var beläget vid »Swartmunkegatan», mellan hans eget hus och Didrik Böckmans arfvingars hus.

CRUUS'ISKA HUSET

Svartmangatan n:r 6 (kv. Ceres n:r 13).

Den ståtliga, med de praktfullaste i Stockholm täflande portalen tyder på ett högadligt palats, såtillvida att de öfver porten prunkande vapensköldarna tillhöra tvenne af våra förnämligaste ätter, nämligen Lewenhaupt och Cruus till Edeby. Denna portal måste dock ha tillkommit betydligt senare, än huset uppfördes. På fasaden åt gatan finnes i ankarslutarna med väldiga siffror angifvet året 1620 samt dessutom Jesper Mattsson Cruus' och hans hustrus, Brita Pontiidotter De la Gardies, initialer. Att Cruus uppfört huset lider så mycket mindre tvifvel, som han just för denna byggnad erhöll särskilda förmåner. Stockholm led vid denna tid stor brist på anständiga härbärgen, där de med Sveriges växande inflytande allt tätare hitkommande utländska ambassaderna kunde erhålla bostad. Jesper Mattsson Cruus, som afsett sitt omfångsrika hus vid Svartmangatan till sådant ändamål, fick också den 26 januari 1621 privilegium, att »i det hus han låtit bygga vid Svartmangatan, till prydnad för staden och bekvämlighet till sådant värdshus, hvaruti främmande gesandter och andre ståndspersoner kunna härbärgerade blifva, alltid skulle få säljas vin, i hvars hand huset ock framdeles komma måtte, dock att den, som där bodde och af samma privilegier sig begagna ville, vore en borgare, som till sta-

den gjorde sin rättighet». Det försäkras (se Elers Stockholm I, s. 262), att Karl XI år 1679 förnyat dessa privilegier för den dåvarande ägarinnan, Jesper Mattssons sondotter.

Riksskattmästaren afled endast några år sedan dessa första privilegier utfärdats, hvarefter änkan torde bibehållit huset oskiftadt till sin död 1645. Genom arf blef då sondottern Anna Maria Cruus husets ägarinna. Hon blef på 1650-talet gift med fältmarskalken grefve Karl Maurits Lewenhaupt; man kan därför ungefär bestämma, när den ståtliga portdekorationen tillkommit. Emellertid skulle huset ännu en gång återkomma till ätten Cruus. Anna Marias dotter, Sidonia Juliana Lewenhaupt, som blef gift med friherre Gustaf Cruus, sin egen syssling och sin moders kusin, erhöll nämligen, sedan modern 1716 aflidit, genom arf en sjättedel och genom transaktioner med sina då lefvande syskon af den 27 mars 1729 de öfriga fem sjättedelarna.

Som hennes enda barn, sonen Jesper Cruus, aflidit ung och med honom ätten Cruus äfven utgick på manssidan, beslöt sig den nära 80-åriga grefvinnan Sidonia Juliana för att sälja den gamla familjeegendomen. Köpare blef 1735 handelsmannen Anders Holmberg, som erhöll stadens fastebref å köpet först den 7 februari 1757, emedan köpet öfverklagats dels af grefve Erik Oxen-

stiernas arfvingar, dels af handelsmannen Werner Groen. Priset var 36,000 daler smt.

Huset, som sedan denna tid ofta bytt ägare, innehafves nu af Reymersholms nya spritförädlings aktiebolag.

Drottning Kristinas lusthus.

N:r 2 V. Trädgårdsgatan (kv. Kungl. Trädgården n:r 1).

Man kan ända från medeltiden följa utvecklingen af den trädgårdsanläggning, som i våra dagar är känd under namnet Kungsträdgården. En och annan gammal stockholmare säger visserligen ännu endast »torget», men sedan Karl XIII blef afsatt som namngifvare för platsen, har det ursprungliga namnet, Kungsträdgården, åter vunnit burskap, ehuruväl benämningen trädgård måhända icke numera är fullt berättigad. I gamla tider var här en lustpark med alléer och boskéer, lummiga löfsalar och slingrande gångvägar, men samtidigt idkades här fullständig trädgårdsskötsel. Tidningarna från 1700-talet innehålla ofta annonser och tillkännagifvanden rörande de olika produkter, som funnos till salu i »den kongliga trägården vid S:t Jakob».

Utom denna praktiska sida hade trädgården ännu en annan uppgift, den nämligen att tjäna till plats för fester gifna i äldre tider af kungliga familjens medlemmar samt senare för

DROTTNING KRISTINAS LUSTHUS

V. **Trädgårdsgatan** n:r **2** (kv. Kungl. Trädgården n:r 1).

offentliga maskerader m. m., som anordnades inom det af murar och gallerverk fullständigt inneslutna området. Som vid ett annat tillfälle anförts, hade Sveriges konungar en fullt ordnad trädgård äfven på n. v. Skeppsholmen, där till och med ett »lusthus» mot slutet af 1500-talet uppfördes. Det är därför högst sannolikt, att någon liknande anordning fanns i den vida äldre trädgården vid S:t Jakobs kyrka, måhända dock af enklare beskaffenhet och betydligt mindre proportioner. Enligt den s. k. Slottsboken (i slottsarkivet) fanns här ett gammalt trähus, som nedrefs för att lämna plats för en stenbyggning, ännu till någon del till finnandes i det s. k. »Generallandtmäterikontoret», hvars båda ingångar prydas af portaler, en åt Landtmäteribacken och en åt V. Trädgårdsgatan.

Detta stenhus började uppföras år 1642 och stod färdigt 1644; det kallas i samtida handlingar »nye stenhuset». Dess yttre finnes återgifvet i Dahlbergs Svecia, och huset var vid sitt uppförande betydligt mindre än nu, såväl i höjd som längd; taket var anordnadt såsom »italiantak», starkt påminnande om takanordningen å Riddarhuset fast utan prydnader; sannolikt härrör ritningen från slottsbyggmästaren Louis Gilles.

Ganska omfattande pålningsarbeten utfördes af därtill beordrade soldater, som äfven använ-

des till annan handräckning, såsom stenbärning m. m. Mäster Jost Henner, stenhuggare, utförde af egen sten alla stenhuggeriarbeten, däribland sannolikt äfven den portal, som ännu i dag pryder byggnadens norra fasad.

Denna portal, hvars rena former mera peka på en något tidigare epok, krönes af ett mellan den brutna frontonens båda delar appliceradt riksvapen, hvars midt företer det för regenterna af Vasahuset karakteristiska emblemet vasen. Vapnet i sin helhet påminner mycket om ett liknande öfver porten till kasernen n:r 1 å Skeppsholmen (se Stockholmiana III, s. 87), dock saknas den å detta senare befintliga renässanskronan.

Byggnadens inre torde icke varit synnerligen mycket påkostadt, ty murar och trappor voro helt enkelt hvitlimmade. Däremot funnos i en sal nio olika bilder ur konung Davids historia i »rent oljofärgadt arbete». Mästare för dessa målningar var David Pole, »mahler und conterfeier», som därvid hade trenne medhjälpare (se Slottsboken 1643, i slottsarkivet); tvenne kamrar samt förstugan voro målade i »fina vattufärger».

Huru länge byggnaden användes för sitt ursprungliga ändamål är ej fullt utredt, men enligt en handling i riksmarskalksämbetet bestämdes 1691 den 14 juli, att de i »lusthuset vid

S:t Jakob» förvarade möbler och »tyg» skulle flyttas till arsenalen. Redan 1689 inflyttade i en del af huset det 1688 nyorganiserade »Kongl. generallandtmäterikontoret», såsom namnet ännu står att läsa i guldbokstäfver på en stenplatta öfver västra ingången. Först 1711 uppläts hela huset till sagda ändamål.

På 1750-talet förlängdes byggnaden åt väster, hvarvid den västra portalen tillkom. I detta skick kvarstod Kristinas lusthus i närmare hundra år, då ytterligare en tillbyggnad, nämligen den öfre våningen, kom till stånd. Under långa tider hade landtmäteridirektörerna bostad i huset, som dock nu uteslutande användes för landtmäterikontorets och sedan 1865 äfven för rikets ekonomiska kartverks ändamål.

En synnerligen samvetsgrant utarbetad historik öfver landtmäterikontoret och dess nuvarande lokaler återfinnes i de af ingeniör V. Ekstrand utgifna värdefulla »Samlingar i landtmäteri» I. 96—100.

Ebba Brahes malmgård.

Götgatan n:r 16 A (kv. Schönborg n:r 1).

Bruket att på malmarna*, norr och söder om Stockholm, hafva större eller mindre landthus, badstugor och trädgårdstäppor är ganska gammalt. I äldre mera oroliga tider voro konstruktionerna af tillfälligare art, men redan under första hälften af 1600-talet började stormännen att uppföra åt sig praktfulla s. k. »malmgårdar», hvilka helt och hållet erhöllo typen af herrgårdar på landet och erbjödo den komfort, som de mäktiga adelsfamiljerna vant sig vid i sina slott och som endast för ett fåtal kunde stå till buds i den på större tomter mycket vanlottade staden mellan broarna. Under 1620-talet var bristen på herrskapliga bostäder i Stockholm synnerligen påfallande; så måste t. ex. riksmarsken grefve Jakob De la Gardie och hans grefvinna, den

* *Malm* kan till nutidsspråk närmast öfversättas med sand; med norra och södra malmen menade man i Stockholm således i äldre tider sandhöjderna norr och söder om den egentliga staden. I öfverflyttad betydelse menas nu med malm en förstad, hvilket ju är alldeles orätt, t. ex. i det af oförstånd tillskapade namnet Östermalm och det dess bättre ej fastslagna men lika ohemula namnet Västermalm.

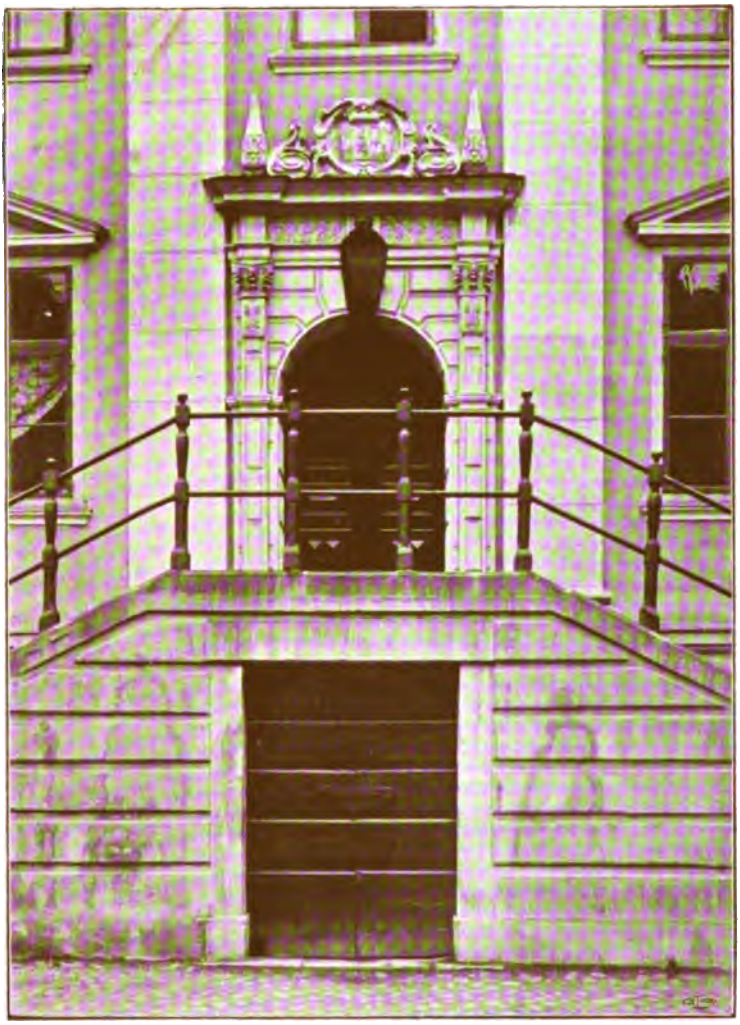

EBBA BRAHES MALMGÅRD

Götgatan n:r 16 A (kv. Schönborg n:r 1).

sköna Ebba Brahe, hyra rikskansleren Oxenstiernas hus för vistelsen i Stockholm under vintern 1628—29, »alldenstund», såsom Gabriel Oxenstierna skref till brodern (rikskansleren Axel Oxenstiernas Skrifter och Brefväxling. III. 1. s. 169), »här nu om husrum svåra knappt är, och, snarare sagdt intet hus, hvarken litet eller stort, är i staden att bekomma. Jag tviflar inte, att min broders hus väl blifver ofördärfvadt, och vet min broder gör fältherren därmed en stor tjänst.»

Ordet »malmgård» i dess senare betydelse uppkom sannolikt ej förrän mot midten af 1600-talet, ty i äldre handlingar användes oftare uttrycket trädgårdar. Gabriel Oxenstierna skrifver bl. a. till brodern den 19 juli 1624: »Jag hafver nu flytt ifrån slottet och bor här uppå Norrmalm i min trädgård och hafver skilt alla mina gamla saker väl vid mig» (anf. arb. s. 77).

I Stockholm blef det snart en modesak att hafva sådana malmgårdar eller trädgårdar; i synnerhet blef Norrmalm i detta hänseende mera gynnadt, men samtidigt finner man likväl en stor del trädgårdstomter å Södermalm i de förnämligare familjernas händer. Med tomternas bebyggande i den sistnämnda stadsdelen gick det dock ganska trögt; en bland de första mera storartade anläggningarna på Södermalm blef

det palats med tillhörande trädgård, terrasser, springbrunnar, ekonomibyggnader m. m., som af riksmarsken Jakob De la Gardies änkegrefvinna, Ebba Brahe, uppfördes mot slutet af 1650-talet å ett af flera sammanslagna tomter bestående område upptagande hela det då s. k. kv. Galten, nu omdöpt till kv. Schönborg efter en senare ägare.

Anordningen var typisk för den tidens magnatbostäder på landet. Området var kringgärdadt af en mur, endast afbruten genom den ännu åt Götgatan befintliga pompösa inkörsporten, som prydes af de-la-gardieska och braheska vapnen. Nu är denna port inbyggd i den hyreskasern, som intagit den förra gårdsmurens plats. In på gården ligger emellertid själfva det ännu ganska tilltalande palatset, till hvilket leder en ståtlig dubbelarmad trappa. Fasaden med sin nobla portal, där i en kartusch Jakob De la Gardies och Ebba Brahes initialer läsas, har emellertid undergått en ganska omfattande förändring. Gustaf Lindgren (Stockholm. II. 2, sid. 170) säger härom: »Den efter branden 1759 återställda och med en våning höjda byggnadens pilasterfasad på rusticerad sockel bär den härskande smakens prägel.» Sådant detta palats nu ter sig i sitt förnedrings-

tillstånd, är det dock ett af Stockholms, ur flera synpunkter intressantaste byggnadsminnen.

Såsom ofvan nämnts, uppfördes palatset å ett af olika tomter bildadt område. Det var nästan omdelbart efter mannens död, som grefvinnan Ebba erhöll donation af drottning Kristina å en tomt å Södermalm; donationsbrefvet är dateradt den 23 september 1652. Senare tillköptes andra delar, bl. a. 1661 af Louis De Geers arfvingar och 1664 af borgmästaren Anders Boij. När själfva palatset blef färdigt till inflyttning och huru därmed förfors efter grefvinnans död, därom kan helt visst upplysning vinnas i De-la-Gardieska arkivet i Lund. Säkert är, att den för sin fägring och sin ungdomskärlek till Gustaf II Adolf så omtalade Ebba Brahe i detta af henne själf skapade präktiga hem utandades sin sista suck den 5 januari 1674; »hon hafver dragits med en svår och lång död. Hon låg i tre veckor, som hon inte kunde se och säja, inte tala åt någon. Det var stor ålderdomssvaghet hos henne.» (Se vidare Ellen Fries, Sv. Adelns familjelif. I. s. 160.)

Sedan huset innehafts af en kapten Petter Witzla samt af skepparen Foppe Otteson, hvilken erhöll fastebref den 6 oktober 1706, såldes det af denne senare till riksrådet, presidenten och universitetskansleren grefve Olof

Törnflycht, som erhöll stadens fastebref den 27 juni 1716. Efter hans död, den 22 september 1737, innehades palatset af arfvingarne till änkegrefvinnans död 1762, då det såldes till tobaksfabrikören och handlanden Nils Schönborg. Huset, som lidit mycket genom den stora vådelden å Södermalm 1759, restaurerades genom Schönborgs försorg. Gården kringbyggdes med hyreshus och torde i Schönborgs hand mångdubblats i värde.

Hans tvenne döttrar ärfde vid hans död 1806 den präktiga egendomen, och dels genom arf, dels genom lösen af två tredjedelar tillföll den kammarherren grefve Johan Gyllenborg, som var gift med Schönborgs dotterdotter, Maria Charlotta af Botin.

Huset har sedan gått genom flera köp och äges nu af godsägaren A. F. Hök.

Här bodde under en lång följd af år den bekante konstkännaren och samlaren amanuensen Chr. Eichhorn, hvars storartade samlingar liksom hörde hemma på den gamla »malmgården».

Rosingska huset.

Köpmangatan n:r 11 (kv. Cepheus n:r 18).

Bland de hus vid Köpmangatan, hvilka utmärka sig genom vackra portaler eller genom andra, från äldre tider stammande yttre kännetecken, är det Rosingska huset visst icke bland de mest intresseväckande, men några ord rörande dess äldre öden torde måhända vara på sin plats, då det öfver den på senare tiden mycket vandaliserade porten anbragta årtalet 1730 möjligen kan gifva anledning till oriktig föreställning om husets ålder.

Det antagande ligger ju nära till hands, att de öfver porten uppsatta stenornamenten tillkommit ungefär vid den af sagda årtal angifna tidpunkten, men vid närmare studium af dessa ur den rätta omgifningen lösryckta detaljer inses, att de snarare torde härröra från en tid, som ligger minst ett halft sekel bortom 1730.

De tvenne »putti» med underlag, som flankera den öfver årtalet befintliga kartuschen, äro efter all anledning delar af en bruten fronton

tillhörande en äldre, nu försvunnen mindre portal. De hafva en omisskännlig likhet med andra sådana från förra hälften af 1600-talet, exempelvis å Tyska kyrkans portal (se ofvan sid. 47), å sidoporten af v. d. Lindeska huset n:r 68 Västerlånggatan (se ofvan sid. 27) samt å en nu nedrifven, sannolikt från samma tid härrörande portal, hvaraf delar finnas i Statens Historiska Museum. Visserligen kan anmärkas, att sådana »putti» ännu mot slutet af 1600-talet, ja i enstaka fall under början af 1700-talet, förekomma inom arkitekturen, men vid närmare skärskådande af de voluter, som uppbära de tvenne frontonstyckena, torde intet tvifvel kunna uppstå om deras ålder. I synnerhet vid basen tyda de alldeles ojäfaktigt på 1600-talet.

Dessutom tyckes kartuschens midtparti innehålla vissa emblem, som kunna syfta på en äldre ägare. Man finner nämligen där en hand hållande en knippa heraldiska rosor och en lilja. Med kännedom om tidens sinne för symboler och smak för att inlägga en dubbelmening just i dylika föremål kan man vara fullkomligt öfvertygad om att dessa stiliserade blomster ha en särskild betydelse. Då man vet, att bland husets ägare under midten af 1600-talet var handelsmannen Karl Olofsson Rosing, äger man stor anledning att förmoda, att denne varit upphofsman

ROSINGSKA HUSET

Köpmangatan n:r 11 (kv. Cepheus n:r 18).

till kartuschen med de på hans namn anspelande rosorna.

I sådant fall måste portalen emellertid uppsatts före 1657, hvilket år boupptecknig efter Rosing förrättades. Ytterligare forskningar kunna måhända i framtiden gifva bättre besked, men af nu tillgängligt material kan förhållandet ej närmare utredas.

Hvad husets vidare öden beträffar, kan anföras, att det af Rosings arfvingar den 21 okt. och den 17 dec. 1687 såldes jämte en af de å tomtens inre delar uppförda byggnaderna. Köpare var kommissarien och handelsmannen Egidius Pincier, som dessutom den 10 maj 1693 blef ägare äfven af ett annat inne på gården uppfördt hus, som då ännu ägdes af Karl Olofsson Rosings sonhustru, Fennika, och hennes måg, Torbjörn Warelius. Pincier, som utom detta ägde tvenne andra hus på Köpmangatan, ett härinvid i östra tomtgränsen och ett midt emot, afled den 22 oktober 1698, hvarefter det Rosingska huset af arfvingarne innehades till den 25 sept. 1728, då det genom köp öfvergick till handelsmannen Anders Cress, som betalade 15,000 daler kopparmynt och en ärekänk.

Det var utan tvifvel denne Cress, som lät huset genomgå en grundlig renovering och då uppsatte den med årtalet 1730 utmärkta stenen.

Emellertid sålde han egendomen redan 1750 till handelsmannen Paul Delwik, som liksom företrädaren blef i besittning däraf endast i 20 år och afyttrade det 1771 till handelsmannen Johan Lavén. Huset har sedermera ägts bl. a. af Sv. Callerstedt, G. Starck m. fl. samt tillhör nu J. R. Bergengrens stärbhus.

Kronobageriet.

Sibyllegatan n:r 2 (kv. Järnlodet n:r 22).

Norrmalm och Ladugårdslandet (nu Östermalm) voro ännu på femtonhundratalet alltför litet utvecklade, för att man skulle kunna vänta sig att där i våra dagar i någon afsevärd mängd finna bevarade minnen från renässansen. Utom det gamla »lusthuset» på Skeppsholmen (se Stockholmiana III, sid. 87) finnes i dessa delar af hufvudstaden sannolikt intet annat synligt minnesmärke från femtonhundratalet än vissa delar af den ännu tämligen väl bibehållna gamla byggnad, som i dagligt tal kallas »Kronobageriet».

Den ligger nu inramad af sådana ultramoderna byggnader som den nya hyreskasernen vid Nybrohamnen, hofstallet med sin skrikande röda tegelmassa och den hypermoderna Dramatiska teatern men hör ej hemma i denna omgifning. Dess dagar äro nog också räknade; det torde därför kanske icke vara ur vägen att ägna den gamla gengångaren några minnesord.

Man äger emellertid endast helt sparsamma underrättelser om denna ålderdomliga, fästningsliknande byggnads äldre öden. Det hufvudsakligaste beviset för dess ålder har man i ett öfver ingångsporten åt gårdssidan anbragt synnerligen vackert, i kalksten hugget riksvapen från Johan III:s tid. Utom årtalet 1580 är äfven denne konungs valspråk» Deus protector noster» inhugget i stenen. Dessutom finnes å östra gafveln en omisskännligen från samma tid härrörande, mycket dekorativ vindflöjel samt i olika delar af byggnaden en del för femtonhundratalet typiska ankarslutare.

Det är icke osannolikt, att någon del af huset från första början varit afsedd till det kanongjuteri, som af Vasakonungarne anlades i denna trakt, eller användts till förvarande af kanoner, mörsare och dylikt samt då haft namnet »bysseskyttaregården» och var uppförd redan under Erik XIV:s tid på en tomt, förut tillhörig biskopen i Västerås, Johannes Ofeeg, som den 9 oktober 1563 begärde ersättning för det honom tillhöriga vedförråd, som han haft upplagdt vid stranden af sin förra egendom, nämligen den gård, som kronan förvärfvat till »byssegjutareämbetet» (stadsingenjörens utlåtande till drätselnämnden den 15 maj 1867. Se Band 14, s. 301). Senare anlade Johan III i tomtens nordvästliga

KRONOBAGERIET
Sibyllegatan n:r 2 (kv. Järnlodet n:r 22).

hörn ett bageri för kronans räkning. Det torde få tagas för gifvet, att denna tomt jämte den, där nu hofstallet är uppfördt, användes för sagda ändamål tills ett godt stycke fram på 1600-talet; det är nämligen icke rätt, såsom äldre skriftställare anfört, att kronans kanongjuteri från äldre tider befunnit sig på den tomt vid n. v. Hamngatans västligaste del (nu Centralinstitutet), som gifvit denna gata dess numera bortlagda äldre namn »Styckgjutarebacken». Det under Gustaf I anlagda kanongjuteriet befann sig vid Norrström men torde snart nog efterträdts af det ofvan omtalade »byssegjutareämbetet» vid Ladugårdslandsviken och detta åter blifvit ersatt af ett nyare etablissement, som på 1620-talet var under byggnad (Sandbergska saml. i kammararkivet) och i en skrifvelse den 30 okt. 1624 angående materialier till bygget kallas det »nya gjutarehuset».

När Ladugårdslandet i viss mån togs i anspråk för den ännu på 1630-talet å n. v. Blasieholmen förlagda flottans behof, kommo helt säkert de gamla byggnaderna till användning, dels till bageri, dels till provianthus. Å kartor från slutet af 1600-talet (i stadsingenjörskontorets arkiv samt i kamrer K. F. Werners ägo) kallas tomten »Kongl. amiralitetsgården» och äfven »Gambla kunggården på Ladugårdslandet».

På detta område fanns då i hörnet af n. v. Sibyllegatan (förut kallad Fyrverkaregatan) och Riddaregatan ett stenhus (det forna gjuteriet?), och ungefär i hörnet af Sibyllegatan och Nybroplan stod ett annat, mindre stenhus (bageriet); ett tredje stenhus var uppfördt ungefär där nu hofstallet står. Dessutom voro där en träbyggnad i n. v. Artillerigatans gräns, några träbodar samt en grund till en stenbyggnad. Nybroviken (då kallad Ladugårdsviken) gick, åtminstone på vissa delar af tomten, högre upp än till den blifvande Dramatiska teaterns västra tomtgräns.

De bägge stenhusen vid Sibyllegatan blefvo i Karl XII:s tid sammanbyggda, och hela komplexet erhöll namnet »Proviantzhuset», ett namn som också till någon del angifver husets dåvarande användning.

Efter slottsbranden 1697 flyttades till den östligaste byggnaden det s. k. Arkliet, som varit förvaradt i »hvalfvet vid slottsvattenporten». Huset stod ledigt, sedan den större delen af flottan flyttats till Karlskrona, och skulle för arkliet repareras. Enligt K. Maj:ts bref till krigskollegium af den 18 juni 1697 fanns i huset ett stort bekvämt hvalf med öfvervåning; reparation af detta hus med tegeltak i stället för det gamla spåntaket ansågs fordra minsta kostnaden. Under en

följd af år var således arkliet, d. v. s. statens förråd af krut, kulor, annan ammunition samt diverse vapen, inrymdt i denna byggnad. Snart nog torde dock utrymmet blifvit otillräckligt, och byggnaden användes åter till magasin. Kronbageri hade sannolikt alltsedan Johan III:s tid varit inredt i det mindre, i tomtens nordvästra hörn belägna huset, men när arkliet på 1690-talet flyttats till det öfre huset, var man betänkt på att inrymma bageribyggnaden till bostad för arklimästaren under förebärande af den eldfara, för hvilken ammunitionsförrådet utsattes genom närheten till bageriet. Dåvarande kronobagaren, Peter Lorentz, som hade fri bostad i huset mot villkor att alltid »hålla bakugnarna vid makt», framställde i en skrifvelse till Kungl. Maj:t vissa betänkligheter mot ändringen. Denna skrifvelse, som inkom den 23 oktober 1698 (Riksarkivet, Städers acta. 37. 38), innehåller bl. a. den intressanta uppgiften, att »backerijet» då varit inrättadt i detta hus sedan mer än 100 år samt med stor »kostsamhet så väl inrättadt, att dess like uti hela Europa näppeligen finnes (förutom det i Karlskrona)». Äfvenså framgår af Lorentz' skrift, att huset användts för »jachtwarfssoldatsunderhåll såväl som åtskilliga förefallande utredningars brödbakning».

Till ungefär samma ändamål användes den gedigna byggnaden äfven efter sammanslagningen af de östra och västra delarna och var alltjämt det officiella bageri, där brödbakning utfördes för hela garnisonen i Stockholm, då regementena icke uttaga sin spannmål in natura. Detta förhållande består ännu i dag.

Hasselska huset.

Prästgatan n:r 38 (kv. Iris n:r 15).

Vi stå här inför ett typiskt exempel på den för stockholmshusen från medeltiden så karakteristiska anordningen med s. k. »källarhals», eller med andra ord nedgången till källaren direkt från gatan, en anordning som bibehöll sig till och med in på 1600-talet, men då egentligen endast på äldre byggnader, som reparerades eller tillbyggdes.

Man kan därför i de flesta fall försäkra, att de stockholmshus, där sådana nedgångar till källaren förefinnas, stamma från medeltiden, men i hvarje händelse ej kunna vara yngre än från början af 1600-talet. I handlingar från den tidigare medeltiden omtalas ofta hus med »kællerhals», men ju längre man kommer in på 1500-talet, desto mera sällan förekommer uttrycket, hvilket ju tyder på, att själfva anordningen utdömts. Källarhalsen utgjordes af en icke sällan öfverbyggd, ofta med torftak belagd, direkt från gatan ledande nedgång till källaren. De

voro naturligtvis ett stort hinder för gatutrafiken och dessutom särdeles väl lämpade till hopande af allt slags orenlighet, hvarför de efter hand borttogos,* och nedgångarna ordnades, såsom synes af vidstående afbildning. Det är sådana nedgångar vi ännu i dag, utom å detta hus, återfinna bl. a. å husen n:r 2 Nygränden, n:r 22 Baggensgatan samt n:r 18 Köpmangatan.

Af själfva husporten att döma synes huset mot midten af 1600-talet reparerats, och möjligen har samtidigt den åt Västerlånggatan vettande delen tillbyggts. Man måste nämligen tänka sig, att nästan alla de vid Prästgatans västra sida belägna husens öfre delar vid deras första uppförande legat inom den äldre stadsmuren och sålunda tomterna nedanför och utom muren först senare blifvit bebyggda, flera sannolikt ganska sent. För att i detta särskilda fall kunna närmare bestämma tidpunkten för hela tomtens bebyggande måste noggranna uppmätningar verkställas.

Förteckningen öfver kända ägare af detta hus sträcker sig ej öfver 1600-talets midt. Den

* Dessa skrymmande utsprång torde liksom de så kallade »bislagen» (täckta ingångar till portarna) genom påbud från myndigheterna borttagits. Bislagen i Helvetesgränden (nu norra delen af Prästgatan) skulle, enligt en anteckning i Tänkeboken den 28 mars 1630, borttagas, emedan »där samlades stor orenlighet».

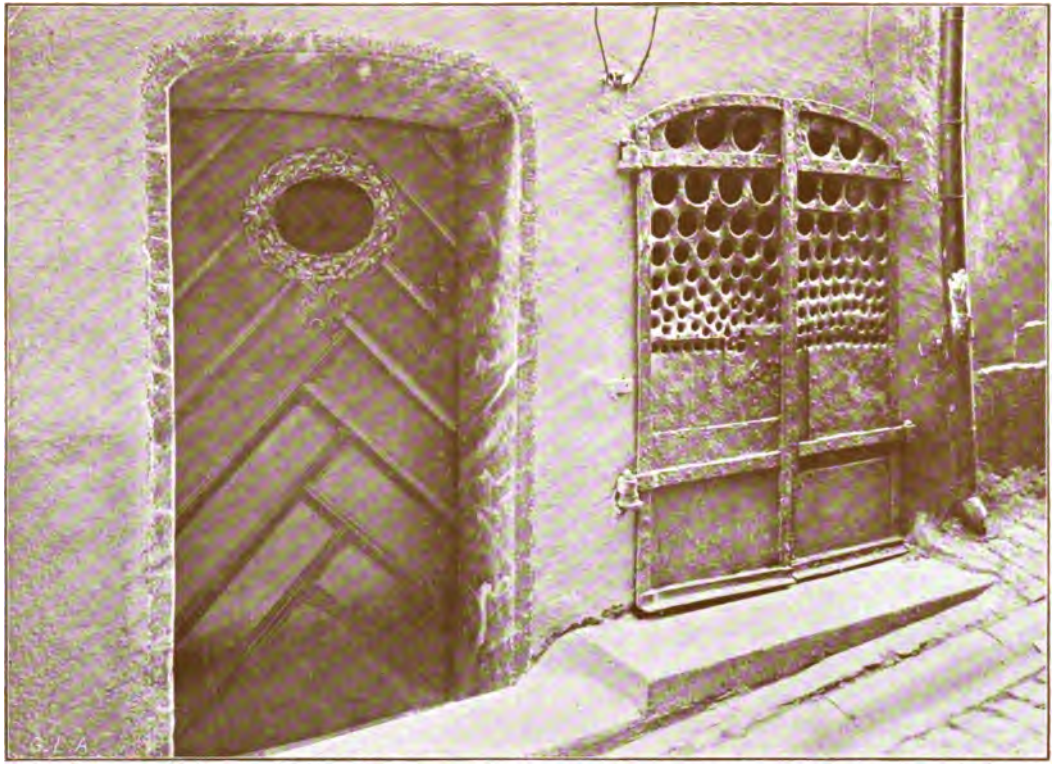

HASSELSKA HUSET
Prästgatan n:r 38 (kv. Iris n:r 15).

förste, som i handlingarna omnämnes, är »välborne Claes Wunsch» (sannolikt tillhörande en utländsk adlig ätt med detta namn, hvars stamtafla återfinnes i Klerckerska samlingen i Kungl. biblioteket); han var innehafvare af huset 1684, då han sålde det till en från Tyskland inflyttad regementsfältskär vid namn Hassel* (äfven Hessel) Thielemannus Rose, som därå erhöll stadens fastebref den 14 april. Efter honom kallades huset »fältskär Hassels hus», hvilket namn här bibehållits. Han var jämförelsevis kort tid ägare af huset, som därför sannolikt ej under hans tid undergick någon mera genomgående reparation.

Denne Hassel var gift med Anna Grubbens, som förut trenne gånger stått brud och i alla sina giften äktat fältskärer, nämligen Georg Förster, Herman Böttiger, Adam Lifländer samt sista gången ofvannämnde Hassel Thielemannus Rose. Efter den siste mannens död, 1689, behöll Anna Grubbens huset, men sedan hon aflidit 1702, tillföll det hennes arfvingar, sonens i första giftet, Paul Försters, dotter, Anna Maria Förster, dottern Eva Lifländer, mågen Olof Björnmarck samt sonen Baltzar Lifländer.

---

* På en karta från slutet af 1600-talet i stadsingenjörskontoret kallas han Hassel.

Dessa arfvingar synas behållit egendomen gemensamt under någon tid. Anna Maria Förster, som blifvit gift med Zakarias Lindhult, hade trenne döttrar, däraf en gift med perukmakaren Anders Brinkman. De innehade efter föräldrarnes död en tredjedel, som de den 4 februari 1742 sålde till skomakaren Karl Åberg. Denne hade redan den 20 juni 1729 af kammarrevisionsrådet Nils Lagerstolpe köpt den del af huset, som tillhört Olof Björnmarck. Hela huset inköptes emellertid den 20 januari 1748 af grannen på södra sidan, guldsmeden Fredrik Henrik Klinck, som dels genom sitt gifte med guldsmeden Rudolf Wittkopffs änka, Maria Kammecker, dels genom köp från styfmågarne, Johan Wittkopff och Gerdt Boltenhagen, förut blifvit ägare af huset n:r 40 Prästgatan, hörnhuset vid Kåkbrinken.

Sedan det gamla Hasselska huset gått genom många köp, innehafves det nu af fabriksidkaren A. Cedergren.

Peter Hanssens hus.

Västerlånggatan n:r 65, Prästgatan n:r 64 (kv. Latona n:r 4).

Det gamla gedigna, med en prydlig portal smyckade huset n:r 65 Västerlånggatan räknar sina anor från midten af 1600-talet. Af tomtens öden före denna tid känner man endast, att den år 1659 kallas »en afbränd tomt», det vill med andra ord säga, att de byggnader, som till äfventyrs funnits där, nedbrunnit vid någon af de ofta timade eldsvådorna, kanske redan 1625, då ett flertal hus på Västerlånggatan blefvo lågornas rof. Denna tomt innehades emellertid 1659 af borgaren Herman Bendt, som sagda år försålde den till en holsteinsk köpman och klädeshandlare vid namn Peter Hanssen, kyrkoföreståndare i tyska församlingen, som däråå erhöll stadens fastebref s. å. den 28 september.

Att han lät uppföra huset torde framgå af den stenplatta, som kröner portalen och infogats mellan de tvenne delarna af den brutna frontonen. Denna platta eller tafla innehåller årtalet 1661 och följande ord: Soli Deo Gloria (Gud

allena äran) samt Peter Hanssens bomärke; däromkring och inunder synas byggherrens och hans hustrus, Anna Stecker Hansdotters, initialer: P. H. och A. S. H.

Peter Hanssen, som genom sin son Johan blef stamfader för adliga ätten Rosenhoff, afled redan 1662, således året efter sedan ofvannämnda inskription uppsatts. Jämte sin hustru Anna Stecker skänkte han till Tyska kyrkan den vackra predikstol, som ännu därstädes kan beundras. De begrofvos i Storkyrkan under en vackert uthuggen sten.

Efter Anna Steckers död, 1672, såldes huset af arfvingarne till handelsmannen Johan Scharenberg, som äfvenledes var klädeshandlare och helt ung kommit till Stockholm, där han inträdde i tjänst hos Peter Hanssen och förestod, sedan denne aflidit, klädeshandeln åt änkan. När han därefter etablerade sig såsom egen handlande, inköpte han detta hus och torde lefvat och bott här till sin död 1688, ehuru han bl. a. ägde äfven det präktiga v. d. Lindeska huset n:r 68 (se ofvan sid. 31). Hans änka, Katarina Alteneck, var ännu vid sin död 1712 i besittning af Peter Hanssens hus.

Egendomens senare öden äro lätta att följa; nuvarande ägare är änkefru V. Strehlnert m. fl.

PETER HANSSENS HUS

Västerlånggatan n:r 65, Prästgatan n:r 64 (kv. Latona n:r 4).

Bezelii hus.

Västerlånggatan n:r 67, Prästgatan n:r 66 (kv. Latona n:r 5).

Riksrådet Ture Sparre var stor tomtägare i Stockholm, dels i kvarteret Juno vid Svartmangatan, dels vid Präst- och Västerlånggatorna; bland annat ägde han såväl n:r 5 som 6 i kvarteret Latona. Att dessa tomter redan före Sparres tid varit bebyggda lider intet tvifvel, men tyvärr känner man intet om deras äldre ägare. Tomterna såldes af Sparres stärbhusdelägare till fältmarskalken friherre Henrik Horn till Marienborg, som å köpet erhöll stadens fastebref den 25 november 1665, däri tydligen säges, att han köpt *tvenne stenhus* vid Västerlånggatan. Det längst i norr belägna af dessa båda hus, nämligen det, med hvilket vi nu skola sysselsätta oss, kan måhända ha blifvit uppfördt under Sparres tid; åtminstone tala vissa detaljer i inredningen af den åt Prästgatan belägna delen härför och peka åt den tidigare 1600-tals-arkitekturen, då däremot fasaden åt Västerlånggatan kan vara af icke obetydligt yngre datum.

En framstående kännare på detta område, hofintendenten G. Lindgren (Stockholm, Sveriges hufvudstad etc. II. s. 175 och 177), yttrar på tal just om denna byggnad bl. a. följande, som jag tillåter mig att citera: »Ur den af Nikodemus Tessin d. ä. införda italienska smaken, sådan den tillämpats på t. ex. Riksbankens hus vid Järntorget, sprang äfven en art af fasaddekoration, utförd dels i huggen sten, dels i puts, af hvilken ett vackert prof finnes å huset n:r 67 Västerlånggatan. Här kunde den förenämnda behandlingen af fasaden med pilastrar eller lisener på grund af gatans ringa bredd icke göra sig gällande. Konstnären företog sig därför att gifva byggnaden en rikt behandlad portal, krönt af ymnighetshorn, inramad af en arkad och flankerad af pilastrar samt belägen på midten af den väl artikulerade, hvälfda bottenvåningen, hvars arkitektur ännu kan skönjas under de moderna butikfönstren. Ofvan denna bottenvåning höjer sig den 1799 påbyggda fasaden, artikulerad med ett svagt framspringande midtparti och prydd endast med smala och tunna listverk samt med diskret profilerade fönsterramverk, en både elegant och delikat tillämpning på platsens förhållanden af den italienska barockens bästa medel.» — Med afseende å förstugan, säger samme författare vidare: »har arkitekten (Tessin eller de la Vallée?)

BEZELII HUS

Västerlånggatan n:r 67, Prästgatan n:r 66 (kv. Latona n:r 5).

gjort en mycket lyckad sammansmältning af den nyare smakens rymliga, med krysshvalf, hvilande på som konsoler använda pilasterkapitäl, täckta förstuga och den äldre stilens af kolonner burna trappkupor. Trapp-planerna åt Prästgatan täckas af stuckdekorerade spegelhvalf.»

Häraf skulle närmast framgå, att byggnaden i sin helhet tillkommit under en senare epok, men Upmark i sin förträffliga »Svensk byggnadskonst 1530—1760» räknar just ofvan omtalade öfre förstuga till tiden före 1650. Äfven af de såväl i förstugan som i våningarna befintliga stuckplafonderna torde man äga rätt att antaga, att den östra delen af huset uppförts under förra hälften af 1600-talet. Några af dessa plafonder hafva en alldeles särskild ornamentik, säkerligen hänsyftande på byggherrens yrke, namn eller dylikt. Inramningen är i de olika taken densamma och består af en för denna tid karakteristisk virad lagerbladslinga. En trappa upp från Västerlånggatan, d. v. s. i förstugan åt Prästgatan, ser man inom ramverket en sväfvande dufva hållande en olivkvist (fredens symbol), två trappor upp finna vi en dekorativ örn. Kökstaket i den först nämnda våningen är prydt med egendomliga ornament liknande halmkärfvar samt afbrutna blomsterstänglar, i det öfre köket däremot är i

Hårlemanska huset.

Drottninggatan n:r 88 A (kv. Islandet n:r 3 & 8).

Bland de få byggnader vid Drottninggatan, som ända till våra dagar bevarats i det närmaste sådana de voro vid deras första uppförande, var det lilla, paviljongartade, af äkta rokokosmak präglade huset n:r 88 A, kanske det mest typiska och på samma gång det, såväl till det yttre som till inredning och utsmyckning, bäst bibehållna. Det Preisiska huset t. ex., n:r 36 vid samma gata, ehuru af betydligt större dimensioner, kan i intet hänseende mäta sig med denna förtjusande, helgjutna byggnad, som till mästare och ägare haft Tessinarnes lärjunge och efterföljare, den framstående arkitekten och sirlige hofmannen friherre Karl Hårleman.

Den förste till Sverige från Holland inflyttade medlemmen af Hårlemanska släkten, Kristian Hårleman, hade kommit hit för att öfvertaga ledningen af de kungliga trädgårdarna inom hufvudstaden, särskildt Kungsträdgården. Han slog sig ned i den då så kallade norra förstaden

HÅRLEMANSKA HUSET

Drottninggatan n:r 88 A (kv. Islandet n:r 3 & 8).

och ägde vid sin död en större trädgårdstomt i närheten af Humlegården, och sannolikt var det där han hade rättighet att »hålla värdshus» (Stockholms stads civilprotokoll d. 14 mars 1675). Äfven sonen Johan var kunglig trädgårdsmästare med titel af intendent; sonsonen, friherre Karl Hårleman, som från sin första ungdom ägnat sig åt studiet af byggnadskonsten, blef en af våra mest betydande arkitekter och förenade med gedigna kunskaper inom sitt fack, i likhet med N. Tessin d. y., hofmannaegenskaper, som dels förskaffade honom höga ämbeten vid hofvet, dels säkerligen bidrogo därtill, att han upprepade gånger uppsattes på förslag till riksråd.

Det var helt visst han, som uppgjorde ritningarna till det ofvan omtalade huset n:r 88 A Drottninggatan, hvilket torde få anses typiskt för privatbyggnaderna i Stockholm under de första decennierna af sjuttonhundratalet. Det höga italiantaket, den eleganta portalen med sina snidade ekdörrar och de med karakteristiska dörröfverstycken och väggmålningar prydda rummen förlänade huset en alldeles särskild prägel af hemtrefnad och personlig smak. Det uppfördes på ett område, som dels den 1 juni 1709, dels den 31 oktober 1712 af Johan Hårlemans änka, Eva Johanna Baartz, inköpts från bagaren Kristian Hansson och kocken Johan Svensson Holm.

Karl Hårleman afled barnlös den 9 februari 1753, men icke förrän den 15 april 1780 sålde de hårlemanska arfvingarne det vidsträckta området jämte de då därå uppförda husen till sidenfabrikören Abraham Westman, som redan tio år därefter afled. Hans änka, Anna Maria Stenberg, sålde egendomen den 30 januari 1791 till från en källarmästare i Karlskrona härstammande kammarrådet Joakim Strübing (sedan adlad af Strübing), som dock redan den 24 januari 1811 åter sålde Hårlemanska huset till tandläkaren Baunys änka, Margareta Monéron.

Sedan huset efter hennes död, 1817, öfvergått till hennes andre man, handlanden Johan Söderlund, såldes det af denne och hans söner, konduktören Johan Söderlund och handelsbetjänten Israel Söderlund, den 3 juli 1822 till aktuarien Paul Edvard Filéen. Det är denne Filéen, som gifvit anledning till det bevingade ordet om att titta i kikaren. Han säges nämligen under långa tider väntat ett skepp, som han hoppades skulle medföra en stor förmögenhet åt honom; ofta begaf han sig till södra bergen, där han med kikare sökte upptäcka den efterlängtade skutan. Slutligen kom verkligen det väntade stora arfvet, och Filéen blef en mäkta rik man. Af denna anledning utkom bl. a. en visa med följande titel: »*Lyckan träffar man eller en ny och myc-*

ket vacker visa om den fattige Satén, som oförmodadt blef mäkta rik, svåra lustig till att läsa.» Den trycktes hos Björnståhl och uppgifves ha varit författad af Dahlgren men finnes ej i dennes samlade skrifter. Hvarje vers slutar med dessa ord: »Det var väl fan sa' Satén, där han satt, såg uti kikarn och blekna.»

Efter Filéens död 1829 och i enlighet med hans testamente öfvergick egendomen till hans fosterdotters dotter, Maria Samuelina Enander, men då hon 1841 afled, ärfdes hon af föräldrarne konduktören vid öfverintendentsämbetet Samuel Enander och Maria Elisabet Filéen, hvilken senare innehade den präktiga egendomen till sin död 1881.

Enligt bouppteckning af den 12 maj sistnämnda år ärfdes hon af sönerna Samuel och Karl Edvard, af hvilka den förre efter broderns död 1890 ensam blef ägare. Han testamenterade hela sin ansenliga förmögenhet till välgörande ändamål, hvarefter den stora tomten genom köp öfvergick till aktiebolaget »Clara badinrättning», som omdanat hela området till ett badetablissemang af första klass. Det i tomtens nordvästra del, sannolikt af Strübing uppförda större huset har tillbyggts, och i trädgården, som delvis bibehållits, ha de egentliga badhuslokalerna uppförts utefter tomtens gräns åt Holländaregatan. Själfva

det lilla smakfulla Hårlemanska huset är med en viss pietet bibehållet i samma stil det haft alltifrån sitt uppförande, och den vackra inredningen är äfven bibehållen, men till följd af en mängd moderna anordningar och »förbättringar» måste det tyvärr på den, som icke närmare känner dess historia, snarare göra intryck af att vara endast en mer eller mindre lyckad »pastiche». Detta hindrar ej, att man bör vara arkitekten Klemming, som haft arbetet sig anförtrodt, mycket tacksam för den skonsamhet, hvarmed ombyggnaden företagits.

Grillska huset.

Stortorget n:r 3, Köpmangatan n:r 7 (kv. Cepheus n:r 1 & 21).

Ehuru tämligen hårdhändt behandladt vid någon restaurering, sannolikt på midten af 1700-talet, har dock detta hus, tack vare sin mäktiga takresning och sina väldiga gaflar på de västra och norra fasaderna, bibehållit en typ, som i sin mån väsentligen bidrager att förläna det gamla Stortorget en alldeles särskild prägel. Man får därför vara tacksam för det som från äldre tider finnes bibehållet och nöja sig med det svaga skimmer från byggnadens tidigare dagar, som, trots allt, ännu hvilar öfver det ståtliga gamla patriciehuset, här ofvan kalladt Grillska huset efter en släkt, som öfver ett hundra år varit bofast därstädes.

Huset är uppfördt på 1640-talet, och dess fasad visade vid en på 1890-talet företagen reparation, enligt Gustaf Lindgren (Stockholm, Sveriges hufvudstad, II, s. 165—180), tydliga spår af den på senaste tiden återställda anordningen med rusticerad bottenvåning samt slätputsade

lisener och spritputsade ytor i de öfra våningarna. Det är ett godt exempel på ett borgarhus från öfvergångstiden mellan barockens och rokokotidens smakriktningar. Den enkla men eleganta trappanordningen är bibehållen. Porten har däremot på 1700-talet alldeles förändrats men företer icke desto mindre en synnerligen smakfull typ med sitt nobelt hållna, smidda gallerverk i dageröppningen.

Att den tomt, eller snarare de tomter, där detta hus uppfördes, tillhörde den tidigast bebyggda delen af Stockholm, torde knappast behöfva påpekas. Möjligt är, att just här låg ett hus, som tillhört Sten Sture d. ä. och af Gustaf I den 10 oktober 1527 skänktes till Alf Greverad; likväl må påpekas, att i så fall måste det legat å den åt Köpmangatan belägna delen af tomten.

Under förra hälften af 1600-talet ägdes den nuvarande sammanslagna tomten af tre personer, nämligen Måns Mårtensson Palm, Erik Göransson (Ulfsparre) och kyrkoherden Jacobus Erici, hvilka alla däråt hade smärre, från äldre tider stammande stenhus. Det Palmska huset såldes den 12 september 1632 till riksmarsken grefve Jakob De la Gardie, Erik Ulfsparres öfvergick till änkan, Beata Oxenstierna, och Jacobus Ericis hus tillhörde senare Karl Olofsson Bröms (äfven Broms), som troligen fått det med sin hustru.

GRILLSKA HUSET

Stortorget n:r 3 (kv. Cepheus n:r 1 & 21).

Dessa ägare sålde emellertid sina egendomar till den rike handelsmannen Hans Brehmer, som uppförde det ståtliga stenhus, hvilket kvarstår ännu i dag, ehuru flera gånger omdanadt och restaureradt. Brehmer erhöll den 5 september 1649 stadens fastebref på sitt »store nybyggde hus vid Storetorget».

Hans arfvingar synas efter honom varit i besittning af fädernehuset, men redan på 1690-talet hade det, sannolikt genom köp, öfvergått till den ansedde guldsmeden och »rikswerdien» Antoni Grill d. y., hvars son Abraham den 25 augusti 1718 tillköpte det lagmannen Arendt Silfversparre tillhöriga huset n:r 7 Svartmangatan, som ännu räknas till den åt Stortorget belägna, nyss omtalade delen af egendomen.

Genom dessa köp blef Grillska släkten så att säga bofast vid Stortorget, och det Brehmerska huset var lång tid liksom en centralpunkt för den vidtutgrenade familjen. Här residerade efter hvarandra den ofvannämnde Antoni Grill, »rikswerdien», dennes son Abraham Grill och slutligen sonsonen Klas Grill, den bekante direktören i Ostindiska kompaniet och kommerserådet. Denne sistnämnde är det antagligen, som låtit huset undergå en tämligen grundlig reparation, då bl. a. gaflarna ändrades, sockelns rustik borttogs och den eleganta, med ett konst-

närligt gallerverk försedda portöppningen anordnades.

Han inköpte emellertid på 1760-talet det gamla Torstenssonska huset (nu Arffurstens palats), och bodde där de sista, af motgångar förbittrade åren af sitt lif. (Se vidare »Stockholmiana», II, s. 28.) Änkan ägde till sin död 1778 hälften i såväl Torstenssonska huset som i den gamla familjeegendomen vid Stortorget, hvilken senare vid arfskiftet i sin helhet torde ha öfvergått till sonen, Adolf Ulrik Grill.

Huset äges nu af ingeniören C. F. Casparson.

Ehrencreutz'ska huset.

Stora Nygatan n:r 22 (kv. Palamedes n:r 1).

Tomten var under midten af 1600-talet delad i tre, som innehades af rådmannen Mikael Abrahamsson, borgaren Mårten Andersson samt öfversten Krister Posse; de båda förstnämndas tomter vette åt Stora Nygatan, den posseska låg däremot i den nuvarande egendomens nordvästra hörn, åt den då sannolikt »Herr Amunds gränd» kallade delen af nuvarande Yxsmedsgränden.

Dessa tomter eller tomtdelar hade de helt visst erhållit genast vid Stora Nygatans ordnande på 1630-talet. Mikael Abrahamsson, som hade sitt »sätehus» gentemot i kvarteret Ulysses, använde sannolikt sin tomt endast till trädgårdstäppa och torde snart nog afstått den till handelsmannen Hans Kolmäter. Denne innehade år 1661 såväl Mikaels som de bägge nyssnämnda tomterna, hvilka han sålde sagda år till råd-

mannen, arkitekten Nikodemus Tessin d. ä., som därå uppförde eller ämnade uppföra ett stenhus.* Emellertid erhöll han af staden den 23 december 1668 en ännu förmånligare belägen tomt, nämligen stadens gamla viktualievåg vid Skeppsbron. Hans byggnadsplaner i kvarteret Palamedes blefvo kanske ej utförda, och han uppförde åt sig det lilla prydliga hus, som hade adressnummer 20 Skeppsbron. Det var sedermera länge kändt under namnet Tottie'ska huset och har rifvits för att gifva plats åt det efter J. G. Clasons ritningar uppförda, Städernas allmänna brandstodsbolag tillhöriga, ståtliga barockhuset, som på ett fullt värdigt sätt fyller platsen efter den gamle mästarens enkla men genialiska skapelse.

Huruvida Tessin sålt tomten eller till äfventyrs genom byte afhändt sig densamma, har ej kunnat utrönas, men på en i Stadsingeniörskontoret befintlig karta (Särskilda kartor, Nikolai församling) omnämnes såsom innehafvare af den tessinska tomten och stenhuset ståthållaren i änkedrottning Hedvig Eleonoras lifgeding, Daniel Benktsson Uttermark, hvars måg, häradshöfdingen Erik Eriksson Lagerqvist, senare inne-

* På planschen öfver Karl X:s begrafning synes ett i den tessinska smaken uppfördt större stenhus vid Stora Nygatan, sannolikt just detta hus; måhända är dock teckningen endast gjord efter en förslagsritning.

EHRENCREUTZ'SKA HUSET

Stora Nygatan n:r 22 (kv. Palamedes n:r 1).

hade egendomen. Huset kallas f. d. Lagerqvistska huset, när det af sekreteraren Henrik Heerdhielm såldes till den rike brukspatronen Jesper Ehrencreutz, som den 14 januari 1699 erhöll stadens fastebref å detta köp. Denne hade från jämförelsevis små förhållanden tjänat sig upp till stor förmögenhet och torde möjligen ha låtit uppföra eller tillbygga och omdana denna till äfventyrs från barocken stammande byggnad, som dock med sin rusticerade sockel, sin typiska snidade portal och sina i flera rum bevarade väggmålningar mycket väl kan härröra från en något senare period.

Emellertid residerade Ehrencreutz här till sin död 1722, hvarefter huset genom arf eller lösen tillhörde dottern, Kristina Charlotta, och hennes man, lagmannen Wolmer Adolf Stackelberg. De sålde egendomen den 10 november 1736 till apotekaren Jakob Leonard Allmacher, som därför betalade 42,000 daler kopparmynt. Allmacher var morfader till den bekante bokkännaren, hofrådet Karl Gustaf Warmholtz, och denne ärfde efter sina föräldrar det Ehrencreutzska huset. Warmholtz, som redan på 1740-talet flyttat till den af honom allt sedan bebodda egendomen Kristineholm, sålde den 14 maj 1753 huset till källarmästaren vid kungliga hofvet, Johan Jakob Hartt. Denne förblef ej

heller länge i besittning däraf utan afyttrade den nyförvärfvade egendomen den 29 november 1755 till stadsmäklaren Mattias Lafrensen, en farbroder till den berömde miniatyrmålaren Niklas Lafrensen d. y.

Få år därefter afled stadsmäklaren Lafrensen, nämligen 1758, och samma år transporterades äganderätten till huset på mågen, vinhandlaren Georg Yhlen, som länge här hade s. k. grossvinhandel. Samtidigt var här inrymd lokal åt en bekant boklåda, nämligen Lochners.

Af ofvanstående synes, att huset alltifrån Ehrencreutz' tid så ofta växlat ägare, att sannolikt ingen af dem hunnit företaga en mera genomgripande ombyggning af huset, hvarför man, äfven om de snidade portarna snarare peka på midten af 1700-talet, får antaga, att husets omdaning skett under ehrencreutz'ska tiden. Sannolikt hafva dock under Yhlens tid olika reparationer företagits, men den typ huset nu har måste gifvetvis härröra från en tidigare epok.

Sedan egendomen tillhört medlemmar af släkterna Pommer-Esche, Kahn och Ekström, inköptes det på 1830-talet af den bekante boktryckaren, politikern och utgifvaren af Aftonbladet Lars Hierta, som här inrättade lokaler för sitt tryckeri. På 1840-talet inköptes huset

af boktryckaren Johan Beckman, och det af honom här inrättade tryckeriet är ännu i full verksamhet i samma lokaler som för femtio år sedan, fastän äfven andra i grannhusen tillkommit och själfva det gamla Ehrencreutz'ska huset förbättrats och försetts med alla de modernaste anordningar inom tryckeribranschen.

En vandring med stadstjänarne i staden mellan broarna (1646).

I femton- och sextonhundratalens Stockholm lämnade renhållningen helt visst mycket öfrigt att önska, men måhända togo dock den tidens människor ett sådant förhållande ganska lugnt och åtnöjde sig med de primitiva anordningar, myndigheterna bestodo. Säkert är, att vi nutida stockholmsbor skulle häpna endast vid tanken på huru förhållandena voro då för tiden. I öfrigt var det i vår goda stad under sjuttonhundratalet och ännu mot midten af adertonhundratalet ganska klent beställdt i renhållningsväg, men icke ens den, som ännu minnes portgångarna och inkörsportarna på 1860-talet, kan, äfven med liflig fantasi, göra sig en föreställning om huru man hade det omkring tre hundra år tidigare.

Gatorna voro kanske vid den s. k. nyare tidens inbrott i allmänhet stenlagda, däremot

voro gränderna det ej, åtminstone endast undantagsvis. Rännstenar i modernare bemärkelse kände man ej till, och kloaksystemet, ehuru nödvändigare då än nu — ladugårdar i staden mellan broarna voro nämligen ej bannlysta —, var ytterst enkelt, ja man kan utan öfverdrift säga, att det var högst otillfredsställande. Stadens borgare, som ägde rätt till bete för sina kreatur på stadens utmarker, läto, åtminstone vissa tider på året, drifva sin boskap genom gatorna tvenne gånger dagligen, hvilket icke just torde ha varit till fromma för renligheten. Vid själfva husen gjordes icke rent mer än högst en gång i veckan, och sannolikt icke synnerligen grundligt. Som afloppet, icke minst i de lägre delarna af staden, var ganska illa ordnadt, samlade sig på gårdar och i gränder stinkande pölar, som förpestade luften och gåfvo näring åt farsoter.

Att man sålunda i hvardagslag icke var så noga i dessa hänseenden, framgår dessutom bäst däraf, att vid högtidligare tillfällen, exempelvis när kung Sigismund väntades hit för sin kröning eller då Gustaf II Adolf återkom från kriget i Preussen, utgåfvos utom förordningar afseende stadens prydande och pyntande särskilda föreskrifter angående renhållningen.

Troels Lunds yttrande (Se Dagligt liv i Norden), att gatorna på femtonhundratalet togo sig ut som svinhus, synes måhända något öfverdrifvet men är i själfva verket mer karakteristiskt, än man skulle tro. Vi måste nämligen tänka oss, att ännu mot slutet af femtonhundratalet sprungo svinen i verkliga hjordar omkring på de smala gatorna och redde sig ypperliga tillflyktsorter i de ruttnande dynghögarna i staden. Ja, deras antal var så stort, att borgmästare och råd 1563 $^{20}/_{3}$ (Tänkeboken) med anledning af den »onde och svåre stanken», som utgick från svinen och på sommaren brukade alstra en svår sjukdom, beslöto, att de besvärliga fyrfotingarna skulle infångas och »sändas ut till de fattigas behof».

Ännu så sent som år 1600 (Tänkeboken fol. 76) fick Bertil Sigfridsson rätt att bygga ett s. k. korsvirkeshus »på dynghögen västantill, nedanföre grefvinnan Cecilias gård». Sådana förhållanden har man verkligen svårt att tänka sig inom det lilla hopgyttrade samhället, som så småningom vuxit upp utan någon annan stadsplan än den, som föreskrefs af de under olika skeden tillkomna murarna och förskansningarna. Det framgår emellertid otvetydigt af olika handlingar samt ur byggnadskollegii protokoll, att gödseln från ladugårdarna jämte

annan orenlighet, sopor m. m. ännu långt fram på sextonhundratalet samlades å några vissa platser utanför stadsmuren samt vid stränderna och endast med långa mellanrum afhämtades.

Magistraten utfärdade t. ex. 1594 $^{16}/_{4}$ förbud mot att »föra orenlighet i slottsgrafven eller annorstädes vid gatorna eller vägarna». Sådant skulle föras »utanför bommen på isen och djupet». (Tänkebok fol. 202).

Myndigheterna beslöto 1625 $^{13}/_{8}$ (Tänkebok fol. 66), att den gamla stadsmuren vid Kornhamn, »dit all orenlighet drages och släpas», skulle rifvas; det tegel, som därigenom blef tillgängligt, skulle användas till att uppbygga brygghuset vid Kornhamn. Om någon borgare hade lust att uppföra korsvirkesbodar på »dyngeplatsen» vid muren, skulle dem sådant »till billigt pris efterlåtas».

Det synes icke ha varit förrän på 1540-talet, som förbud utfärdades mot att hafva svin inom stadsmuren. Denna förordning efterlefdes nog ej synnerligen strängt, ty, som vi sett, upprepades den på 1560-talet, och omkring hundra år senare, 1633 och 1657, förnyades förbudet med anledning af pesten, men det senare året afseende, utom svinen, äfven kringdrifvande hundar och kattor, som med lätthet kunde föra smittan vidare.

Att hönsen under dessa tider flockvis befolkade gårdar och gränder, behöfver väl ej påpekas. Bellman har ju under en mycket senare period sjungit om tuppen i Kolmätargränden. På femton- och någon del af sextonhundratalet sprungo dessutom getterna och betade på hustaken, ty utmärkt tillfälle därtill fanns, då flertalet af borgarhusen voro täckta med torf. Främmande resande omtala detta förhållande i sina beskrifningar.

Med få ord, allt bidrog att försvåra renhållningen och göra färdandet på gator och torg hart när omöjligt.

Allmänheten tyckes ha vant sig därvid och underkastade sig dessa förhållanden utan att klaga, ty alla hade det ju i detta hänseende lika. Däremot förekomma ofta i handlingar från sextonhundratalet klagomål och stridigheter grannar emellan angående förhållandena på gårdar eller i gemensamma gränder.

Ture Ribbings fogde begärde 1647 $^{26}/_{3}$ på sin herres vägnar, att trenne gode män måtte förordnas för att besiktiga »den skada och orenlighet, hans hus måtte taga därigenom att fru Cath. Bielke låter slå sitt vatten igenom sina köks- och andra trummor och det allt måste vid hans hus stanna, så att där är sådan stank och elak lukt, så att en människa snart icke där bo kan».

Uppvaktaren Benkt Andersson »beklagade sig (1649 $^{28}/_{7}$) högeligen» inför byggn.-koll. öfver Lars kyllerstickare, som fördärfvade »slätt i grund» hans husvägg genom att låta allt vatten och all orenlighet flyta ned mot hans vägg, som därigenom »bortröttes». Härtill svarade Lars, att han redan bortkört mer än 200 lass af berget, »och mer vore han ej mäktig detta året att göra, utan tillkommande vinter, näst Guds makt, är han sinnader mera bortföra och platsen rengöra».

Som det tyckes, tog man saken ganska makligt.

Petter von Währhusen samt Abraham Klerck besvärade sig 1654 $^{9}/_{5}$ öfver en brädbod, som Kristian Soohm fått uppföra på Stortorget vid Corps-de-gardet och därigenom förorsakat så mycken orenlighet, att de »snart icke kunna för slem stank och lukt i husen blifva». Byggnadskollegium beslöt, att Soohm skulle borttaga sin bod med det första, »heller ock vill staden den låta omkullkasta».

För något senare förhållanden är upplysande rådmannen Nikodemus Tessins påminnelse till byggn.-koll. af 1674 $^{10}/_{3}$ om »en orenlighetshög, som nederföres i Salvii gränd (n. v. Myntgränd) uti sjön». Han gjorde framställning om att få veta, huru »man det afhindra skulle».

Borgmästaren J. de La Vallée svarade, »att man måtte så länge det låta anstå, som man gode utvägar finner om all annor orenlighets afförande här vid staden».

Intressant är äfven åkareåldermannen Måns Olofssons räkning af 1686 $^{8}/_{12}$ för att hafva »kört bort as» i enlighet med borgmästares och råds befallning, nämligen en häst vid borgmästare de La Vallées stall samt tvenne, »som lågo vid strömmen».

Exempel liknande dessa kunna framdragas i oändlighet, men må ofvanstående vara nog för att belysa förhållandena.

Under den driftige öfverståthållaren Klas Flemings styrelse 1634—1644 vidtogos emellertid åtskilliga förbättringar i alla riktningar. Såväl i sanitärt hänseende som i renhållningssynpunkt utgåfvos förträffliga föreskrifter, och andra planerades under denna tid.

Bland andra sådana »ordinantier» märkes en af 1641 $^{25}/_{9}$ afseende *»trumbor* utanpå husen»* Det heter nämligen: »at hwar och en skulle

* Detta ord »trumba» kan tolkas på olika sätt: dels kan därmed afses den högst intressanta medeltida anordningen med »trumbor» mellan tvenne gafvelhus, d. v. s. ett obetydligt mellanrum, som skulle hindra röta och lämna aflopp från de spetsiga höga taken, hvilkas lister ej fingo komma i beröring med hvarandra, så att en ränna eller »trumba» fanns mellan dem. Det är närmast en sådan »trumba», som afses i en handling, där det heter: »ett stenhus liggiande näst wästan ludeke gulsmidz stenhws mäd halfwan mur ok halfwo trumbo at halda ok bruka».

afskaffa sina Trumbor,* the utur husen hafwa, på thet then orenlighet ther utur kastas icke må förordsaka någon siukdom».

Den anordning, som härmed närmast åsyftas, torde vara jämförlig med vissa ännu i dag på landet förekommande primitiva afloppsledningar, hvilka med det dåtida Stockholms högst otillfredsställande rännstens- och kloakförhållanden naturligtvis skulle vara i högsta grad ohygieniska.

Oaktadt den således obestridligen var af behofvet påkallad, hade denna förordning samma öde som en del andra sådana, den råkade i glömska eller efterlefdes ej. Myndigheterna tyckas dock en del år senare ha tagit saken om hand och med en viss kraft lagt sig vinn om att förmå stadens husägare att rätta sig efter den gifna föreskriften.

I byggnadskollegium var frågan före, och 1646 $^{29}/_{5}$ fick notarien Johan Larsson i uppdrag att tillsäga en stadstjänare »att gå uthi hwart qvarter och anteckna dem alle, de trumbor hafwa, som uppfylla gatorne med orenlighet». Närmaste följden häraf torde varit, att myndigheterna emot husägarne öfvade våld och själfva borttogo trummorna, lämnande öppna hål i

* De »trumbor», som afsågos i den ofvan anförda »ordinantien», voro säkerligen mera att anse såsom ett slags yttre afloppe-rör eller -trummor.

muren. Husägarne ålades vid vite att igenmura dessa hål, men äfven därmed synas de ha gått föga raskt till verket. En förteckning på dessa såväl borgerliga som adliga husägare finnes i stadsingeniörskontorets intressanta men föga uppmärksammade arkiv.

Redan i och för sig af stort intresse äger förteckningen dessutom för kännedomen om tomt- och husägare samt gatu- och grändsystemet i Stockholm under förra hälften af sextonhundratalet så mycket värde, att den väl förtjänar att aftryckas i denna samling. Till upplysning rörande husen och husägarne har förteckningen försetts med en del å sid. 131 och följande införda noter, nästan uteslutande hämtade ur Tänkeböckerna eller ur Stockholms stads registratur, hvarföre icke särkildt angifves, hvar en uppgift är hämtad, såvida ej annan källa användts.

Den inkonsekventa och i några fall missvisande stafningen hos originalet har bibehållits, men vid personnamn, som begynna med liten bokstaf, har den ändring vidtagits, att stora begynnelsebokstäfver öfverallt införts.

Efterskrefne aff Borgerskappet äre tillsagdhe att igen mura låta holen i muren, effter Trumborna som affrefne äre, wijdh 40 D:r huit mynt straff till giörandes, hvilken som thet försummar och icke effter kommer som effter förmäles

Anno [1]646

Smidie Gatan.[1]		
Andre Grenden ifrån Norre port.[2]		
M. Johan Remmer Guldsmedh[3] .	1	
M. Oloff Kangiutare[4]	1	
Bertil Saltmetare	1	
Peter Trometare	1	
Stacmacare Grenden.[5]		
M. Oloff skomakare	1	igenmuratt
Elias Anderson[6] [s]chrifuare	1	
Hans Trometare	1	igenmuratt
M. Jöran Stakmakare[7]	1	
Hans skreddare	1	igenmurat
Grenden Der Nest.[8]		
Erick Jonson skreddare. . .	1	
M. Hindrik snickare	2	igenmurat
Oloff Bonde	1	
Thomass skomakars Effterlåtn.	1	
Kholmetare Grenden.[9]		
Hans Kholemetare[10]	4	igenmurat
Matz Klemetzson	1	
	19	

	Oloff Erikson [4]	1	
	Hindrick Christoffuerson . .	1	
	Jöns Larson schrifuare . . .	1	
	Mathias Bong	1	
	Hust. Clara [Eriks dotter] S. herr Aruids i Lislena [11] . .	1	
	Uhrweder Grenden. [12]		
	Gabriel Delphindal [13] igenmurat	3	Rester 2
	Hindrick Hinderson	2	
	Jon Hattstoferare	1	
	Tomass Oloffson	1	
	Suen Jönson	1	
	Anders Frantson kiötmonglare [14]	1	
M.	Hans Hoffslagare	1	
	Anders Person	1	
	Salig Herr Bertilz effterlåtne .	1	igenmurat
	Tor Bengtson fordom klockare	1	
	Scholstu Grenden. [15]		
	S:r Jöns Jönson	1	
	Melchior Bökeman nedh för Kiörkiebrinken uthi Sylvästers huus [16]	1	igenmurat
	Nils Olson Camererare [17] . .	1	
	Gråmunce Grend. [18]		
	Peter van Tårmölen [19] . . .	1	
	Wellam Heijn [20]	1	
	Oloff Hanson fan Eden . .	1	
	Pompens kellare [21]	1	
	Suen Bengtson Stake . . .	1	
	Hans Mortenson [22]	2	igenmurat
	Camereraren Måns Person .	1	
	Hustru Eijken Hollenska [31] .	1	
	Anders Thomasson [23] . . .	1	
		31	

Lecamengrenden.[24]		
Peter Rottkin	2	igenmurat
Hans Buurs Enkia	1	
M. Egiert Råherre[29]	1	
Anders Erikson	1	igenmurat
Anders Målare[25]	2	igenmurat
Secreteraren Johan Larson .	1	
Johan Jonson hökare	1	
Jöran Helsings Grend.[26]		
Mester Tomas Millonius[27] .	1	igenmurat
Michil Persons Enkia[28] . . .	1	
Michil Mattzson	1	
Teijt Timberman	1	
M. Egiert Rååherre[29]	1	
M. Ignatius Meurer[30]	1	
Hustru Eiken Hollenskan[31] .	1	
Store Sigfredz Enkia	1	
Per Myntesuen[32]	1	
Annders Siggesons Grend.[33]		
Philip Herman	1	
En skotte gentEmot hyrt huset aff Cammareraren Morten Person	1	
Christiern Enoch	1	
Per Oloffson Constapel . . .	1	
Jon Trometare	1	
Christiern Spelman	1	
Måns tunnbindare	4	igenmurat
Nils Hansons Efterlåtne . .	1	igenmurat
M. Michil Hack	1	
Erick Mattzson[34]	1	
Tomas Baghare[35]	1	igenmurat
Ignatius Meurer[36]	1	
	33	

Hans Isrelson	1	igenmurat
Anders Person[37]	1	igenmurat
Löken Krogh[38]	1	igenmurat
Lasse Person	1	igenmurat
Ignati Grend.[39]		
Oloff Månson	1	
Måns Philipson	1	igenmurat
Clas smedh[40]	1	igenmurat
Erick Ingemunsons Grend.[41]		
Jochim Tunbindare	1	
Bertill Tunbindare	1	
Erick Person Leergubbe . .	1	
Anders Saltmetare[42]	1	igenmurat
Per Mattzson Constapel . .	1	igenmurat
Anders Jönson Råherre[43] . .	1	
Hans Anderson	2	
Suen Wintappars Grend.[44]		
Hustru Brita på Krogen[45] .	1	
Knut Johanson	1	
Diric Fisciars Grend.[46]		
Matz Anderson	2	
Sigfrid Erikson[47]	1	
Erik Löök[48]	1	igenmurat
Erik Killing	1	igenmurat
Jokom Khristofuerson[49] . . .	1	
Anders Jahanson Kåck . . .	1	igenmurat
Per Nilsson	1	
Clemet Oloffson	1	igen-
Clemet Mattzson[50]	1	murat
	27	

Yxe Smedes Grenden.[51]		
M. Hindrik Grundel	1	
Hust. Kierstin S. Hindrik Hindersons	1	
Secreteraren Nils Person Skiänck	2	igenmurat
M. Per Kiörkioheerden i Kiulå .	1	
Oloff Person[52]	1	igenmurat
Johan Jacobson	1	igenmurat
M. Oloff skreddare[53]	1	igenmurat
Michil Abramson Råherre[54] .	1	
Mårten Larson	1	igenmurat
Staffuan Tunbindare	1	
Finske Klokaren	1	} igenmurat
Jöns Hanson	1	
Kåcebrinken.[55]		
M. Jokom Bagare[56]	1	
Johan Hopp[57]	1	
Hustru Elsa S. Herr Johans	1	
Cammareraren Lars Hinderson	1	
Berent Erikson	1	
Hustru Carin S. Hindrik Tynnesons[58]	1	
Nils (Trane?)	2	
Wollter skomakares Enkia .	1	
Bokbindare Grenden.[59]		
Boij Dyriksson[60]	1	igenmurat
Marcus Stöterögg	1	igenmurat
M. Joran Bokbindare[61]	1	
Hans Loduic	2	igenmurat
Måns skreddare	1	igenmurat
Conungs Gatan.[62]		
Johan Clemetson	1	
Peter Hanson[63]	1	
	30	

Wester Longatan.		
Peter Hanson	1	
Hustru Anna Bruun	2	
Fredrick Wodhe[64]	1	
Hindrik Spijring	2	
Hans Hanson Rååherre[65] . .	1	igenmurat
Hustru Anna Menlöses . . .	2	
Fredrik Suaber	1	igenmurat
Wellam Lehusen[66]	2	igenmurat
Cornelius Roliig	1	
Wedh Söder port.[67]		
Hans Påll	2	
Oloff Bagars	2	
Mattz Tomson byggiare . .	2	
Christofuer Wulff	1	igenmurat
Joran spelman	1	
Oloff Erikson	1	
Öster Longatan.		
M:r Clas Meijer	1	
Jöns Hinderson fordom Borgmestare[68]	1	
Johan Dijtmar	1	
Antonius Bruun[69]	1	
Johan Jönson bokhollare . .	1	
Johan Oloffson i grenden . .	2	
Hindrik Lemius[70]	2	igenmurat
Michil Wankelmodh	2	igenmurat
Wed Jerentorget.		
M. Baltzcar	2	
Stora Jernuogen äre all redan igenmurat[71]	1	igenmurat
	36	

Cochus Grenden.[72]		
Anders Jöranson krögare . .	1	igenmurat
Kristofuer Bagare[73]	1	igenmurat
Giefle wogs grend.[74]		
Knut Oloffson wegare . . .	1	
Hans Urbanson[75]	1	
Cornelius Cremmer	1	
Casten Hoff[76].	2	
Warge Grenden.[77]		
Gregils Dugerskeer	2	
Michil Biörson[78]	1	
Hindrik Olson	1	
Abram Lamberson	2	
Öster Longatan.		
Farcens grend.[79]		
Anders Hinderson Rååherre[80]	1	
Kristoffuer Nyman[81]	1	
Anders Hinderson Slorff[82] .	2	
Bonifatii Enkia	1	
Bregrenden.[83]		
Anders Hinderson Rååherre[84]	1	
Erik Mattzson[85]	1	
Måns Nijlson[86]	1	
Almodj Jonas skredhare . .	1	
Nijls Olson fordom Kemner .	1	
Hans Hanson[87]	1	
Tomas Engelsmans effterlåtne[88]	1	
Hopare Grenden.[89]		
Oloff wegars Enkia	1	
Matis Thener	1	
	27	

Berent Berenson	1	
Jerimimus skipare	1	
Anders Matzson	1	igenmurat
Peder Person[90]	1	igenmurat
Gambla Erik Matzson . . .	1	igenmurat
Wibbens Enkia på krogen[91]	1	
Gregels Tomson	1	igenmurat
Jacob Maculer[92]	1	
Robert Trint[93]	1	igenmurat
Scottegrenden.[94]		
Gambla Jöran Jeren[95] . . .	2	igenmurat
Morten Assmussons Enkia[96] .	1	igenmurat
Lars Andersson	1	
H. Helga änkia	1	igenmurat
Hans Andersson	1	
Oloff Larson[97]	1	
Effuirt Kristofuerson[98] . . .	1	
Tomas Engelsmans Enkia[99] .	2	
Hustru Anna Tynnis Brunss[100]	1	igenmurat
Bruns Grenden.[101]		
Jöran Rosse[102]	1	
Messingmakaren	1	
Per Anderson skeppare . . .	1	
Jokom brokikare	1	
Albreckt van Norgen[103] . .	1	
Nils Person[104]	1	
Hustru Marina Enkia . . .	1	
Lass Abramsons Enkia[105] . .	1	
Aron Krabb	1	
Erik Mårtenson	1	
Herman Guldsmedh	1	igenmurat
Erik Tomason	1	
	32	

Nygrenden.[106]		
Mats Erikson	1	
Mats Simonson	1	
Knut Elias Enkia[107]	1	
Erik Olson[108]	1	igenmurat
Suenn Krok	1	
Lass Andersons Enkia . . .	1	igenmurat
Hindrik Olson	1	
H. Maria finska Enkia[109] . . .	1	
Anders Nilsson[110]	2	
Morten Olson[111]	1	
Hafv. upesat trommar igen. — Hans Karelson	1	igenmurat
Hafv. upesat trommar igen. — Hindrik Ersons Efterlåtne[112]	1	
Johan Persons Grend.[113]		
Johan Person Råådherre[114] . .	2	
Mårten Nijlson[115]	1	
M:r Sammuel Kyllander . .	1	
Hindrik Spiringh	1	
Tunbindare Grenden.[116]		
Simon Simsons effterlåtne[117]	1	igenmurat
Matz Matzson	1	igenmurat
Anders bagare[118]	2	igenmurat
Christiern Kreger	1	
Dauidh Reben	1	
Abraham Winick	2	
Hans Murmestare[119]	1	
Styrmans Grenden.[120]		
Secreteraren Israel Isrelson[121]	1	
Dauidh Feijff[122]	1	
Israel Hanson	1	
	30	

Linne wäfs gränden.[123]		
M. Ericus Olaij Assessor i Hoff Retten	2	
Matz Olsons effterlåtne Enkia	3	
Erik Erson	1	igenmurat
Gregels Erikson	1	igenmurat
Måns Nijlson	1	
Öster longatan.		
M:r Hans skreddare	1	
Peter Classon	1	
Hans Karsten igenmurat[124] .	1	igenmurat
Grenden offuan för Ledsto[n]gen.[125]		
Anders Boom[126]	1	
Hindrik Echoff[127]	1	
Jöran Erikson	1	
Baggens Gatan.		
Hans Helgedag[128]	1	
Jacob Portus	1	
Hustru Anna Tönnis Brunns[129]	2	
Lars Canterus[130]	1	igenmurat
Oloff Nijlson	1	
M. Jöran Balberare	1	
Hustru Elisabet Stancke . .	1	igenmurat
M. Dijrik skinnare	1	
Scielgålss Gatan.[131]		
Gillestugan[132]	1	
Samuel Nijlson	1	
Donat Feijff	1	igenmurat
Skarger Fäcktmestare[133] . .	1	
Sander Olson	1	
Allbreckt Strandh	1	
Anders Donat	1	
	30	

Khinhest Gatan.[134]		
Baltzmar Wissmar[135]	1	
Wellam Peter[136]	1	
Cammareraren Johan Jönson[136]	1	
Suartman Gatan.[137]		
M. Albijn skreddare	2	
Conrot Hultt	1	
M. Michil Stigh	1	
M. Hans skinnare	1	
Wedh Store torget.		
Jöran Knust i Doctor Johans Huus	1	
Scomacare Gatan.		
Mathias Bruun	1	
Matz Olson	1	
M. Dauid skomakare	1	
M. Jacob Trometare	1	
M. Matz Erson skomakare . . .	1	
M. Dauid perelsticare[138]	1	
Mårten Hoffman	1	
Prest Gatan.		
Gambla Enckie Huus emoth tyske kiörkiabrinck i hörnet	1	
Christiern Sam	1	
M. Jacob skinnare[139]	1	
Bertill Person	1	
Mårten Olson	1	
Philip Apetekare[140]	1	
Anders Erson	1	
Ulf Person	1	
Pål Saldrengh	1	
Holger Målare	1	
	26	

	Hans Israelson	1	
	Israel Olson	1	
	Hans Wissell	1	
	Bengt Ryssetolck[141]	1	
	Joran Beem	1	
	Oloff Suerdfeijare	1	
	Johan Skuantz[142] uti Cancellij	1	
	Heluitis Grend.[143]		
	Nils kangiutare	2	
	Johan Lickowius	2	
M.	Christofuer Bokbindare . . .	2	
	Anders Larsson	1	
	Sanner Klärck	1	
	Ciöpman Gatan.		
	Anders Boij[144]	5	1 igenmurat
	Hans Bremmerius[145]	1	igenmurat
	Clas Blydisell[146]	1	igenmurat
	Hans Olson	1	
	Jöns Hinderson fordom Borgmestare[147]	1	
	Knut Hinderson[148]	1	
	Johan steenhuggare	1	
	Trång sundh.		
M.	Anders Thomason	2	
		28	

Effter skreffne aff Adlen äre tillsagde att igen mura låta hollen effter tromborne som affrefne äre

Anno ... [1]646

Smedie Gatan.		
Wb. Herman Wrangels huus[149]	1	igenmurat
Wb. Fruu Ebba Leijonhuffudh[150]	1	
docter Johan Salvius, Bengt Hanson[151] hyrt	1	
Stacmacare Grenden.		
Wb. Johan Erikson Apalgren .	1	allrede igenmurat
Scolstu Grenden.		
Wb. Hans Wrangel[152]	1	
doctor Johan Biskops i Streegnes[153]	2	
Wester Longatan.		
Frans Kruse Biörn[154] . .	2	
Herr Ture Sparre[155] . . .	1	
Herr Axil Turson[156] . . .	2	
Wb. Herr Göstaff Göstaffson[157]	2	
Ett huus som öffuerst-ståthollaren Högwellborne Knut Posse är förmyndare före[158]	2	
fru Brita Grönberghs[159] .	2	
	18	

Emot Söder port.		
Salig Herr Johan Sköttes[160] . .	3	
Comisarius Regnert Lehusen[161]	2	
docter Johan Salvius	3	
Wedh Jerentorget.		
Herr Johan Banners . . .	1	
Jacob Förbås[162]	3	
Österlångatan.		
Wb. Herr Carel Carelson[163] . .	2	
Per Anderson Torensköld[164]	2	
Herr Ture Bielke	2	
Wb. Jonas Bureus	2	
Giefle wogh.		
Wb. Loduik Frötzil[165]	1	igenmurat
Scotte Grenden Östan till.		
Sa. Peter Grönbergss[166] . . .	1	
Per Nijlson Gyllenax[167] .	2	
Wedh Leestongen.		
Herr Johan Gabrielson Oxenstierna[168]	1	
Herr Hindrik Flemingh[169]	2	
Österlångatan.		
Herr Göstaff Baner[170] . .	1	
Secreteraren Nils Nilson[171]	1	
Neste Grenden offuan för leestongen.		
Her Jöns Kork[172]	2	
Camereraren Mårten Person[173]	1	
	32	

Sielgåls Gatan.		
Wb. Johan Strömfelts Enkia[174]	1	igenmurat
Cinnest Gatan.		
Gambla Sture huuset[175]		
Mester Hans snikare hyrt	2	
Broor Anderson[176] . . .	2	igenmurat
Scomacare Gatan.		
Wb. Fruu Catrina Flemingh[177]	1	
Cammereraren Nils Nilson[178]	2	igenmurat
Wb. Johan Berentz[179], Måns Anderson boor uthj . . .	2	
Oloff Stakes, Hindrik Hanson boor uthi	1	
Cocebrincen.		
Johan Berentz[180]	1	
Preeste Gatan.		
Wb. Fruu Beata Oxenstierna[181]	3	
Trong sund.		
Öffuersten W. Hans Månsson[182]	2	
Salig Wb. Herr Clas Flemmingh	1	
docter Johan Biskop i Stregness[183]	1	
Wijdh store kiörkian.		
Scatmestaren Herr Gabriel Oxenstierna[184]	1	
	20	

Kiöpman Gatan.		
Herr Erik Geet[185]	1	
Anders Haralson	1	
Anders Anderson Apelboom	1	
Andra Grenden från Leslången.		
Kasper Lilie-kron[186] . . .	1	
Tunbindare Grenden.		
Herr Jöns Kork	2	
Slossebakan.		
Herr Johan Axelson Oxenstierna[187]	2	
Herr Hindrik Flemingh[188]	2	
Simon Nilson	2	
	12	

Datum Stocholm den 7:de Octob:r.
Anno [1]646.

Johan Erichson.
Lasse Stefansson.
Anders Matsson.

Anmärkningar och noter.

1. Stadssmedjegatan var det stycke af Västerlånggatan, som sträcker sig från Myntorget till Storkyrkobrinken. Den kallades äfven i äldre tider Norreportsgatan.

2. Af flera skäl kan antagas, att denna gränd är identisk med den nuvarande Salviigränd, som före regleringen kallades Olof kanngjutares gränd och då var endast hälften så bred som nu.

3. En åttondel af Johan Remers hus vid Norreport upplåts 1683, enligt fastebref samma år $^{10}/_{8}$, af dennes måg löjtnant Arent Horst till medaljgravören Ant. Meybusch. Detta hus såldes 1690 $^{24}/_{5}$ och säges då vara beläget i nordvästra hörnet af nuvarande Salviigränd och Västerlånggatan.

4. Å en karta från 1640-talet utpekas Olof kanngjutares hus såsom beläget i Salviigründens sydvästra hörn vid Smedjegatan; det försvann alldeles vid regleringen på 1640- och 50-talen. En kanngjutare Olof Eriksson fick ett hus på Smedjegatan 1625 $^{23}/_{11}$ af skomakaren Tomas Silsdorf; möjligen är det samma hus, som Silsdorf köpte 1621 $^{1}/_{9}$ af hustru Katarina Putlest, och som då låg vid Smedjegatan näst intill Rasmus Rasmussons hus.

5. Helt visst den nuvarande Klockgjutaregränden, som äfven kallades Stakmakaregränd efter klockgjutaren och stakmakaren (d. v. s. ljusstakemakaren) Jören Putensson, som hade sitt hus längst ned vid nuvarande Myntgatan.

6. Registratorn Elias Anderssons änka, Malin Abelsdotter, upplät 1685 $^{25}/_{5}$ ett hus vid Smedjegatan till sadelmakaren Mikael Erhard. Enligt en karta (i Stadsingeniörskontoret) från omkring 1700 ägde sadelmakaren Erhard vid Salviigränd en tomt, som skulle motsvara den nuvarande tomten n:r 3, kvarteret Cephalus med adressnummer 3 Västerlånggatan.

7. Om Jören Putensson, se närmare Stockholmiana I, sid. 104, 112.

8. Denna nu försvunna gränd, hvars nedersta del ännu synes på kartor från början af 1700-talet, kallas i fastebref från 15- och 1600-talen Falkenstensgränd; sannolikt är den äfven densamma som Matts bagares gränd.

9. Denna gränd kallades förut och äfven senare Johan (Henriksson) sekreterares gränd, se Stockholmiana I, sid. 111.

10. Hans Kolmåter sålde 1663 $^{1}/_{4}$ ett hus i hörnet af denna gränd och dåvarande Smedjegatan; äfven 1661 $^{19}/_{6}$ gjorde han ett husbyte med en Mikael Nolle.

11. Hustru Klara Eriksdotter, herr Arvidus Nicolais i Lislena hustru, tillbördade sig 1628 $^{7}/_{7}$ ett hus i Johan sekreterares gränd, hvilket hennes systerson sålt till Johan vinskänk.

12. Om Urvädersgränden och dess namn, se Stockholmiana, I s. 117, II s. 129.

13. Ett hus på Smedjegatan näst intill Gabriel Delphendals hus upplåts 1663 $^{31}/_{1}$ af borgaren Jöran Lindenmeyer till befallningsmannen Sigfrid Hansson.

14. Sekret. Olof Eriksson upplåter 1629 $^{3}/_{9}$ till köttmångl. Anders Fransson en obyggd tomt i S:t Laurentii gränd, en del af n. v. Storkyrkobrinken, som kallades S:t Laurentii eller S:t Larses gränd efter S:t Laurentii gille. Detta namn, som förekommer redan på 1400-talet, försvinner egentligen tidigt på 1600-talet, ehuru det i några handlingar från 1620-, 40- och 60-talen anträffats. Det ersattes af namnet Gamla Skolstugugränden, se not 15. Anders Franssons arfvingars hus i Urvädersgränd uppbjöds på rådstugan 1651 $^{21}/_{4}$ och såldes 1652 $^{14}/_{7}$ till fru Eva Ekehielm; det gränsade då till Hans Joensson skräddares hus. Samma hus såldes 1661 till kocken Lars Persson Gåhlboo, som 1670 sålde det till sin yrkesbroder Joakim Lou. Denne sålde huset 1682 till vinhandlaren Here van Santen. Anders Fransson harneskmamakares hus m. m. i S:t Laurentii gränd såldes 1649 $^{26}/_{11}$ och 1666 $^{22}/_{6}$ till biskop Johannes Mattiæ (Oljeqvist).

15. Gamla Skolstugugränd kallades från 1570-talet den mellan Västerlånggatan och Riddarhustorget löpande delen af nuvarande Storkyrkobrinken. Den gamla skolan torde varit belägen på tomten n:r 9, kvarteret Mercurius. Enligt en karta från 1640-talet skulle kamreraren Nils Olssons hus varit beläget ungefär andra huset från Smedjegatan och sträckte sig öfver till Urvädersgränden; halfva tomten försvann, när hvalfvet öfver Storkyrkobrinken borttogs.

16. En Sylvester Sylvesterssons arfvingar ägde en tomt ungefär där nu huset n:r 17 Västerlånggatan står; detta hus och en del af tomten försvunno dock vid regleringen på 1650-talet; huset uppbjöds på rådhuset 1650 $^{18}/_{3}$.

17. Kamreraren Nils Olofsson fick 1624 $^{10}/_{3}$ upplåtelse på ett hus å Skolstugugränd på norra sidan; det tillhörde då salig Mårten Weilers änka Margareta.

18. Nu Stora Gråmunkegränd (till omkr. 1512 kallad »Gråbrödragränd»), så kallad sannolikt efter ett hus, som 1526 $^{29}/_{8}$ (Riksregistr.) kallas »gråmunka hus».

19. »Petter tho Möllens» hus i S:t Nicolai port omtalas 1626 $^{9}/_{1}$ såsom gränsande till Peter Grönbergs hus, hvilket denne senare då sålde till sin systerson Jakob Borchman.

20. Salig Welam Heys hus i Gråmunkegränd upplåtes 1679 $^{20}/_{9}$ af underlagmannen Daniel Eyman och hans hustru, Katarina Rijth, till järnkrämaren Daniel Olofsson Wässman; huset höll 15 alnar i bredden utmed Gråmunkegränd och lika mycket vid Lekamens gränd.

21. Redan under medeltiden omtalas en källare i Gråmunkegränden, och ännu för få tiotal år sedan fanns det här belägna gamla värdshusets »Dufvans» vackra portal kvar.

22. Ett Hans Mårtensson tillhörigt hus i Gråmunkegränd uppbjöds 1635 $^{8}/_{3}$. Ett annat hus köpte han 1645 $^{20}/_{1}$ af tullnären salig Erik Erikssons barn, beläget i samma gränd, mellan salig Hans Göranssons på östra och Hans Mårtenssons eget hus på västra och nedre sidan.

23. Kamreraren Nils Eriksson begärde 1651 $^{12}/_{6}$ (Byggn. koll. prot.) tillstånd att få stänga igen den lilla gränddelen, som var emellan hans och Anders Tomassons hus i Gråmunkegränd.

24. Lekamens eller Helga Lekamens gränd kallas nu Lilla Gråmunkegränden; dess nuvarande namn har häfd åtminstone från midten af 1700-talet. Namnet Lekamens gränd är kändt redan från 1526 och torde härstamma från någon Lekamensgillet tillhörig byggnad. Själfva gillet var, såsom man vet, beläget vid Skomakaregatan.

25. Anders målare köpte 1627 $^{21}/_{7}$ ett litet hus af Sven Kristoffersson näst ofvanför Olof Matssons hus i Lekamensgränden.

26. Med afseende på stadsmurens riktning i förhållande till denna gränd har man en upplysning i ett upplåtelsebref af 1630 $^{22}/_{7}$. Det heter nämligen, att Peter Rottken fick en tomt belägen längst nederst i Göran Helsingsgränd på norra sidan innanom stadens mur (Perg.-bref i rådstu-ark.).

27. Sannolikt han som blef rådman 1642.

28. Skräddaren Mikael Persson köper 1628 $^{11}/_{8}$ af Peder och Erik Arvidssöner och deras systrar ett stenhus i Göran Helsings gränd näst ofvanför salig Mattias Smurrs hus.

29. Salig rådmannen Eggert (äfven Egidius) Mattsson Aureliis hus säges i fastebref af 1662 $^{11}/_{6}$ varit beläget i Jöran Helsings gränd bredvid ett hus, som Hans Simonsson upplåtit till Johan Olofsson Helsing.

30. Den bekante boktryckaren, om hvilken se mera nedan not. 36.

31. Herr Hans Henrik Eiken omtalas på 1690-talet med anledning af ett husköp i Lekamensgränd.

32. Per Mattsson, myntsven, köpte 1627 $^{22}/_{8}$ ett stenhus i Jören Helsings gränd mellan Ingevald Olofssons och kamreraren Matts Nilssons hus; säljare var hustru Anna Jörensdotter (Helsing?), skepparen salig Nils Månssons änka.

33. Denna gränd, som nu heter Ignatiigränd, kallades redan i slutet af 1500-talet Anders Siggessons gränd men torde därförut hetat dels Mattis Mårtenssons gränd, dels Mäster Mikaels gränd m. fl. Byggningsskrifvaren Anders Siggesson köpte 1581 $^{12}/_{6}$ ett hus af Klemet Jönsson i M:r Mikaels gränd. När Mattis Mårtenssons hus omtalas 1475 $^{9}/_{9}$ (Perg.-bref i R.-A.), säges att det låg i fjärde gränden sunnan Gråbrödragatan vid ett hus, som Lekamensgillet köpte jämte en vedgård »liggiendes Nydan fore stadzins mwr i Same Grendh».

34. Erik Mattsson upplåter 1652 $^{3}/_{3}$ till Mårten Larsson ett korsverkshus västan till å Anders Siggessons gränd mellan Tomas bagares hus och salig Nils slaktares hus samt sträckande sig till Erik Ingemundssons gränd på södra sidan.

35. Tomas bagare fick af staden 1647 $^{26}/_{5}$ en tomt i Anders Siggessons gränd; hans hus omtalas 1652 $^{3}/_{3}$ (se föreg. not) samt 1684 $^{3}/_{12}$, då grannhuset såldes af Erik Hansson och hans hustru Annika Mårtensdotter. Enligt en karta från 1640-talet ägde Tomas en tomt, som motsvarar hälften af det nuvarande n:r 13 Västerlånggatan.

36. Ignatius Meurer, den bekante boktryckaren, som säges ha varit gift med en naturlig dotter till konung Gustaf Adolfs broder, hertig Karl Filip, var redan 1629 (se upplåtelsebref af $^{16}/_{3}$) ägare af ett hus i denna gränd, som också senare fått hans namn men bland annat äfven torde varit identisk med en gränd, som i en del handlingar förekommer med namnet Mårten Klings gränd och utan tvifvel varit belägen här. Enligt begrafningsvers i Kungl. Bibl. var Meurer född d. 21 april 1589 i Blanckenburg i grefskapet Schwarzburg (Thüringen) och dog den 26 mars 1672. Året efter det, då föreliggande förteckning upprättades, d. v. s. 1647 (Byggn.-koll. prot. 1647 $^{20}/_{11}$), klagade Ignatius Meurer och hans grannar samt besvärade sig öfver »den myckna stenen, som kamreraren Lars Henriksson där nere i gränden har låtit nedersläppa, så att den uppdämmer uti gränden vattnet så högt, att det löper in uti deras portar och källare». Kollegium beslöt, att kamreraren skulle borttaga stenen »så mycket, att vattnet kan komma fram, och så snart den andra tomten blifver honom tilldelt, som magistraten lofvat honom, skall han rengöra hela gränden». Ignatius ägde i kvarteret Eurydice, som ligger mellan

Göran Helsings och Ignatiigränderna, såväl tomten n:r 3 som nästan hela tomten n:r 1 utom en mindre del närmast Västerlånggatan. I detta sammanhang kan nämnas, att han äfven var stor tomtägare vid Slottsbacken, och att den lilla gränden bakom Öfverståthållarehuset ännu i dag bär hans namn. Det finnes således tvenne Ignatiigränder.

37. Anders Pedersson, befallningsman, fick 1620 $^{26}/_{8}$ upplåtelse på ett kamreraren Peder Nilsson tillhörigt hus i Anders Siggessons gränd mellan välborne Krister Henrikssons och borgaren Hans Jakobssons hus. Anders Pedersons änka, Karin Markusdotter sålde detta hus 1628 $^{21}/_{7}$ till referendarien Grels Gustafsson.

38. Erik Löök får 1648 $^{8}/_{7}$ af staden en tomt i Anders Siggessons gränd nedanför »nya Konungsgatan» (nu Stora Nygatan) i skadestånd för det hus, som tillhört hans salig hustru men blifvit nedrifvet; den nya tomten motsvaras af det nuvarande huset n:r 14 Stora Nygatan i kv. Tritonia.

39. Att vi här samtidigt med Anders Siggessons gränd anträffa en gränd med namnet Ignatiigränd, kan endast förklaras så, att midt i kvarteret Ganymedes funnits någon mindre »cul de sac» eller återvändsgränd, där Ignatius haft en tomt. Säkert är i hvarje fall, att den nuvarande Ignatiigränden är identisk med Anders Siggessons gränd samt att denna var parallell med och belägen närmast norr om den i föreliggande förteckning omtalade Erik Ingemundssons gränd, som i sin ordning är densamma som den nuvarande Gåsgränd, äfven kallad Saltmätaregränd.

40. Åldermannen för klensmederna, Klas, hade 1663 $^{4}/_{8}$ ett hus i Ignatiigränden invid det lilla stenhus, som handlanden Jakob Haase enligt fastebref af sagde dag sålt till köksmästaren Gallinus Crollius.

41. Denna gränd var uppkallad efter borgmästaren Erik Ingemundsson, som ägde det bekanta huset med »katten» vid Västerlånggatan; namnet försvinner emellertid redan på 1660-talet, hvarefter gränden en tid kallades Saltmätaregränden, sannolikt efter Anders saltmätare, se nedan not 42. Emellertid kallades senare endast den nedre delen af gränden Saltmätaregränden, ett namn som borttogs först vid namnändringen 1885—89. Den öfre delen kallades Gåsgränd, hvilket bibehållits till våra dagar.

42. Anders saltmätares hus omtalas 1684 $^{3}/_{12}$; det var då beläget i Saltmätaregränden; sannolikt har gränden däraf fått sitt namn, men anföras må dock, att i Anders Siggessons gränd erhöll en Bertil Mattsson saltmätare 1652 $^{13}/_{9}$ ett hus af hustru Anna Berendsdotter.

43. Rådmannen Anders Jönsson ägde den stora tomt, som nu motsvaras af n:r 2 kvarteret Pomona. Nedanför denna tomt låg Anders Siggessons hus, som 1638 $^{26}/_{8}$ såldes

af sonen »manhaftig» Lars Andersson och medarfvingar till biskop Johannes Rudbeckius. Denna tomt är nu öppen plats mellan Gåsgränd och Öfverskäraregränd.

Den nuvarande Öfverskäraregränden, som ligger närmast söder om Gåsgränden, skulle i denna förteckning vara öfverhoppad, för så vidt man ej kan antaga, att den i äldre tider endast varit ett mindre stycke af t. ex. Erik Ingemundssons gränd, ty en Absalon öfverskärare ägde där ett hus, som 1643 $^{6}/_{3}$ uppbjöds på rådhuset.

44. Sven Staffansson, konungens vintappare, har gifvit denna gränd sitt namn (se vidare Stockholmiana I, 117, II, 121).

45. Brita, salig Hans Anderssons änka, lät 1652 $^{15}/_{3}$ uppbjuda sin panträtt i Brita Grelsdotters hus i Sven vintappares gränd.

46. Om Didrik Fick eller rättare Fiskare (se Stockholmiana I, 14, 16, 29, 104, 112, II, 55, 164—166).

47. Sigfrid Erikssons hus i »Dirich Fisches gränd» låg på södra sidan vid Joakim Fickes hus, som upplåts 1617 $^{19}/_{5}$ till Henning Skytte.

48. Om Erik Löök, se ofvan 38 not.

49. Jokum Kristofferssons hus låg nedanför Västerlånggatan i Didrich Fisches gränd, 1653 $^{12}/_{4}$, då Walter Gytries och Klas Schacks panträtt däri uppbjöds.

50. Salig Klemet Mattssons hus i »Diedrich Fiskengränden» gränsade 1670 $^{8}/_{5}$ till ett hus, som då upplåts af Petter Carling till mäster Peder Olofsson Brandt.

51. Om Yxsmeds-, rättare Yschemesgränden, se Stockholmiana II, sid. 119. Därtill kan ytterligare anföras, att »bryggaren Yskemes» på 1590-talet, enligt Slottsräkenskaper, lefverade öl till slottet.

52. Möjligen är det detta hus, som borgmästaren Olof Pedersson fick 1618 $^{20}/_{4}$ men då angifves såsom beläget i Kåkbrinken nederst på norra sidan.

53. En skräddare Olof Jönsson köpte 1629 $^{26}/_{9}$ af salig borgmästaren Nils Erikssons änka, Karin Mårtensdotter, på hennes moders vägnar ett stenhus i »Yskemesgränden» på norra sidan, näst ofvanför hofrättssekreteraren Mäster Erik Tranevardiis (Geete) hus.

54. Rådmannen Mikael Abrahamsson ägde enligt en karta från 1640-talet tomten mellan Yxsmedsgränden och den nu igenstängda gränden på södra sidan, längst ned vid nuvarande Stora Nygatan.

55. Kåkbrinken, så kallad däraf att den utmynnade framför skampålen eller kåken å Stortorget. Ursprungligen bars namnet endast af stycket mellan torget och Västerlånggatan. Den nedre delen har haft flera olika namn, bland annat Söte-Gudmunds, — »Söte gummans» —, Lasse Månssons, Björn Perssons, Mäster Eriks, Påfvel murmästares,

Jokum bagares och Schulten bagares gränd. Den igenstängda gränd, som ännu finnes mellan Yxsmedsgränden och Kåkbrinken, är ej omnämnd i förteckningen. Kanske var den redan då använd till enskildt gårdsutrymme; den finnes dock i sin helhet på den förut ofta citerade kartan från 1640-talet.

56. Joakim Schult, bagare, köpte redan 1623 $^{26}/_{3}$ ett korsverkshus i »Kåkbrinksgränden» af Govert Silentz; det var beläget mellan Måns Mårtenssons och Olof Erikssons bodar. Han köpte senare en stor del tomter i denna trakt.

57. Skräddaren Johan Håpp fick 1628 $^{17}/_{5}$ upplåtelse å ett hus i Mäster Eriks gränd, d. v. s. den nedre Kåkbrinken, tillhörigt Olof Anderssons änka, Maria Nilsdotter.

58. Salig Henrik Tynnessons arfvingars hus i Kåkbrinken uppbjöds på rådstugan 1648 $^{14}/_{8}$.

59. Härmed afses den nuvarande Bedoirsgränden, som dock, så vidt kändt är, i faste- eller köpebrefven aldrig kallas Bokbindaregränden. Detta namn syftar på bokbindaren Georg Hornbein (se nedan not. 61), men sannolikt har det här användts endast af en tillfällighet.

60. Boje eller Börje Dirikssons tomt vid »Kongl. gatan», d. v. s. Stora Nygatan, uppbjöds 1649 $^{23}/_{4}$.

61. Jören bokbindare, eller Georg Hornbein (stamfader för ätten Tigerschiöld), fick 1641 $^{13}/_{12}$ af Henrik Diener ett hus beläget vid Konungsgatan, mellan Bredegränden och Lille Bryngelsgränd; vid jämförelse med äldre kartor kan man konstatera, att Lille Bryngelsgränd är densamma som Bedoirsgränd samt att den nuvarande Skräddaregränden någon tid kallades Bredegränden, detta senare dock mera en beteckning än ett verkligt namn.

62. Konungsgatan, nu Stora Nygatan, var till sin södra del vid Kornhamn anlagd redan före branden 1625. Den reglerades sedermera ända fram till Riddarhustorget, och de första upplåtelserna af nya tomter skedde omkring 1636, 1637.

63. En Peter Hansson, borgare och handelsman, fick 1645 $^{8}/_{8}$ af staden, i stället för den tomt han mistat genom gaturöjningen vid Vattubrinken, en annan tomt »nedom Konungsgatan» söder om Mårt. Augustinsson Lejonsköld sätehus, hållande 37 alnar i längd ned till Klas bryggares tomt.

64. Tomas Funcks arfvingars panträtt i Fredrik Woodes hus och tomt mellan Västerlånggatan och Kungsgatan uppbjöds på rådhuset 1652 $^{17}/_{5}$. I förteckningen står Gode, hvilket dock torde vara felskrifvet.

65. Rådmannen Hans Hansson köpte 1633 $^{15}/_{7}$ af Lüdert Lang ett stenhus vid Västerlånggatan öfverst i Bredgränd, d. v. s. i nuvarande Funckens gränd. Detta hus är ännu tämligen väl bibehållet; på södra ytterväggen ses årtalet 1627 och bokstäfverna L. L. D. L., hvilka helt visst syfta

på Lüdert Lang och hans hustru, hvilken senare till äfventyrs haft ett på D begynnande dopnamn.

66. Borgmästaren Welam Leuhusen ägde ett hus vid Västerlånggatan, omtaladt i flera handlingar, bland annat 1663 $^{26}/_{9}$ samt 1679 $^{1}/_{9}$, då det säges varit beläget gentemot den nu afstängda lilla gränd, som skiljer kvarteren Latona och Trivia. Se vidare ofvan, Coijetska huset sid. 22.

67. Den södra stadsporten befann sig ungefär på platsen framför den nuvarande östra slussbron.

68. Borgmästaren Jöns Henriksson ägde redan före 1646 hus och tomter i Johannisgränden och köpte 1649 ett nytt stenhus vid Österlånggatan.

69. Tönnes (Antonius) Bruun fick 1596 $^{16}/_{6}$ fastebref å ett hus vid Österlånggatan, beläget mellan Jakob Bagges och Jören Henrikssons hus; det ägdes förut af rådmannen Anders Jönsson.

70. Henrik Lemnius fick 1621 $^{12}/_{3}$ af Håkan Kristersson upplåtelse på ett stenhus vid Österlånggatan mellan Olof Mårtenssons och Urban Michelssons hus; samme man fick 1628 $^{16}/_{6}$ upplåtelse af Hans Urbansson å ett förfallet stenhus vid Österlånggatan näst nordan Henriks förra hus. Själf upplät han 1632 $^{27}/_{8}$ till Valentin Nilsson en tomt och liggande grund vid Österlånggatan mellan hans eget hus och räntmästaren Peder Anderssons förfallna hus.

71. Järnvågen vid Järntorget var belägen, där nu riksbankens södra hus är uppfördt; den blef färdig omkring 1605 och var en gedigen byggnad, försedd med ett torn och prydliga gaflar. Se Stockholmiana III, sid. 79.

72. Kokhusgränden, så benämnd efter stadens offentliga kokhus, som var beläget här. Den torde nu motsvaras af en af de s. k. Dryckesgränderna, af hvilka den södra i början af 1700-talet kallas »Dyrcksgränden» och den norra Tunnbindaregränden. I ett upplåtelsebref af 1563 $^{20}/_{11}$ omtalas en half tomt i Kokhusgränden emellan Tomas Ravallssons hus och stadens kokhus. På Tillæi karta af 1733 kallas gränderna N. och S. Dryckesgränderna.

73. Kristoffer Kitz, bagare, fick 1627 $^{8}/_{12}$ upplåtelse af Peter Kruse på ett korsverkshus i Kokhusgränden på södra sidan; redan 1626 $^{20}/_{8}$ hade han äfven af Peter Kruse fått ett liknande hus, som säges vara beläget i Rasmus skånings gränd; äfvenledes köpte han 1627 $^{26}/_{8}$ af spelmannen Jöns Mårtensson, silfverknekten Olof Göstafsson, kyrkoherden Nikolaus samt Rasmus skräddare ett förfallet stenhus i Tullhusgränden mellan Henrik Lemmens och Kitz' eget hus. Häraf torde framgå, att, då gränderna i själfva verket icke hade fasta namn, en eller annan tomt ibland säges ligga vid en, ibland vid en annan gränd. Dessutom voro ju kvarteren så föga djupa, att samma tomt oftast låg vid två gränder;

det var därföre mången gång beroende på godtycke hos stadsskrifvaren, hvilken gränd som ansågs vara mest betecknande för en viss tomts läge.

74. »Giefle-wågsgränden» är densamma som nuvarande Packhusgränden och äfven som den forna Urbansgränden, som på 1500-talet hette Nils skräddares gränd och antagligen äfven Lasse skomakares gränd. Namnet Gäflevågsgränd torde uppkommit däraf, att enligt en förordning från drottning Kristinas förmyndareregering skulle för alla varor, som från Gäfle skeppades till utlandet, betalas en viss skatt eller utförseltull i Stockholm; själfva våghuset låg alldeles nere vid Skeppsbron och var uppfördt midt öfver gamla stadsmuren samt gränsande till det s. k. Urbanstornet.

75. Hans Urbansson var helt visst son till den Urban Mikaelsson, som 1586 $^{21}/_{11}$ af Anders Persson fick sig upplåten en tomt i Lasse skomakares gränd, bakom Urbans sätehus. Samme Urban hade äfven gifvit namn åt det s. k. Urbanstornet, som var beläget i denna gränd, eller snarare midt i kvarteret Argus. Vid en upplåtelse af en tomt i detta kvarter 1640 nämnes en gränd i söder, som enligt stadsingeniören Anders Torstenssons anteckning å planritningen »kan väl byggas igen». Om så skett, förklaras därigenom delvis de invecklade gränd förhållandena i denna trakt af staden.

76. Kasten Hoff var den bekante källarmästaren på källaren Stjärnan i norra hörnet af nuvarande Packhusgränden och Österlånggatan; denna källare hade han ärft med sin hustru efter svärfadern Nils Becker, som redan 1620 omtalas såsom gästgifvare i stadens södra del.

77. Varggränden är utan tvifvel densamma som den nu s. k. Lilla Hoparegränden.

78. Mikael Björnssons hus ned i gränden omtalas 1652 $^{18}/_{12}$, då Klas Fleming upplät ett hus vid Österlånggatan till handelsmannen Kasper Gråå. Mikaels änka, Kerstin Olofsdotter, upplåter 1680 $^{23}/_{8}$ till kommissarien Lydert Bartels ett hus i Vargsgränden intill salig Ant. Bruuns hus.

79. Ferkens gränd är uppkallad efter en källare benämnd »i Farken».

80. Rådmannen Anders Henrikssons hus i Ferkens gränd omtalas 1651 $^{3}/_{3}$, då det gränsade till ett litet hus, som ägdes af rysstolken Benkt Mattsson och hans svåger Lars Eriksson.

81. Kristoffer Nymans (eller Neumans) hus vid Österlånggatan var beläget invid det nya hus, borgmästaren Jöns Henriksson 1649 $^{5}/_{5}$ köpte af Jören Gerdner.

82. Salig köpmannen Anders H:son Slorffs arfvingar upplåta 1683 $^{7}/_{7}$ till borgaren Niclas Fischer ett stenhus utmed Österlånggatan i hörnet vid hvalfvet i Ferkens gränd.

83. Den här omtalade Bredgränden är ej densamma som den gränd, hvilken nu bär detta namn. Snarare torde den vara identisk med nuvarande Drakens gränd. I äldre tider hette den sannolikt »Skultans gränd» samt någon tid »Makuleerens gränd».

84. Anders Henrikssons arfvingars hus var 1666 $^{10}/_{3}$ beläget i Bredgränden östan till vid Niklas Keders hus.

85. Stockholms stad upplåter 1629 $^{17}/_{10}$ till Erik Mattsson d. y. en tomt i Bredgränd östan till, nedanför hans hus. Densammes stenbod i Bredgränd såldes 1665 till Olof Benktsson, af Erik Mattssons måg, Johan Schröder; fastebref utfärdades $^{25}/_{11}$.

86. Handelsmannen Måns Nilssons hus i Bredgränden omtalas i ett fastebref af 1664 $^{19}/_{10}$.

87. Borgmästaren Hans Hansson ägde 1664 $^{19}/_{10}$ hus i Bredgränden, beläget vid Måns Nilssons hus.

88. Bland gästgifvare i Stockholm mellan 1614 och 1641 nämnes en Tomas engelsman, äfven kallad Parker; han innehade källaren Månen eller Baggens källare.

89. Denna gränd motsvarar våra dagars Stora Hoparegränd; namnet härleder sig från en Mikael Hopare, som var husägare här på förra hälften af 1500-talet. Hans änka omtalas 1566 $^{13}/_{11}$ med anledning af att hon gifvit sig i fribröd hos sin brodersons dotter och då till denna upplåtit sitt hus i »salig Michel Hopares gränd».

90. Rådmannen Johan Barkman upplåter 1642 $^{19}/_{3}$ till skräddaren Peder Pedersen ett hus i Hoparegränden, hvilket han ärft efter sin svärfader rådmannen Jöns Eriksson, beläget mellan Anders Larssons och Donat Feiffs hus.

91. Möjligen afses härmed änkan efter en Berendt Wieber, hvars hus i Skottgränden omtalas 1638 $^{14}/_{7}$, 1641 $^{13}/_{3}$ samt 1657 $^{12}/_{9}$, hvilket senare år det upplåts till fru Brita Grönberg.

92. Staden upplåter till Jakob Macleer 1632 $^{7}/_{5}$ en tomt östan till i Hoparegränden, näst räntmästaren Peder Anderssons tomt. En gränd kallades t. o. m. »Makuleerens» gränd, se ofvan not. 83. Jakob M. fick 1627 $^{9}/_{4}$ och 1632 $^{7}/_{5}$ af hustru Anna, Måns Mårtenssons änka, korsverksbodar med tomt, östan till, i »gamle Peder skinnares gränd».

93. Robert Rind, handelsman, fick 1630 $^{16}/_{11}$ af staden upplåtelse å en tomt östan till utom stadsmuren, mellan Klas Jakobssons hus och Hoparegränden.

94. Skottgränden har sedan slutet af 1500-talet haft samma namn.

95. Jören Gerdner erhöll 1634 $^{30}/_{4}$ af staden en tomt i Skottgränden nederst på norra sidan. Hans hus i samma gränd omtalas äfven i fastebref m. fl. handlingar 1637 $^{17}/_{4}$, 1638 $^{14}/_{7}$, 1640 $^{30}/_{9}$ m. fl. Sannolikt är det samme man,

hvars nya sätehus vid Österlånggatan i hörnet af Bredgränden 1649 $^{5}/_{5}$ upplåts till borgmästaren Jöns Henriksson.

96. Mårten Asmundsson får sig upplåtet 1638 $^{14}/_{7}$ af Jören Gerdner (se föreg. not) ett stenhus och liggande grund i Skottgränden.

97. En Olof Larsson, ålänning, omtalas 1591 $^{23}/_{6}$ såsom säljare af en 4-del i ett hus vid Österlånggatan till rådmannen Anders Jönsson. (Pergamentsbref i rådhusarkivet).

98. Evert Kristoffersson fick 1651 $^{15}/_{1}$ stadens fastebref på ett hus i Skottgränd, hvilket han erhållit med sin första hustru, Anna Eriksdotter; det var beläget mellan Tomas engelsmans arfvingars och hans eget hus. Det är helt visst ett af hans hus, som 1679 $^{14}/_{7}$ upplåts af salig kamreraren Johan Johanssons änka, Katarina Evertsdotter, till järnkrämaren Erik Eriksson och då säges vara beläget öfverst i Skottgränd, vid »Holländska Dyen».

99. Tomas Parker (se äfven ofvan not. 88) fick 1626 $^{14}/_{8}$ sig upplåten af borgmästaren Olof Andersson två sammanbyggda stenhus öfverst i Skottgränd på södra sidan. Sannolikt afses härmed den bekanta källaren »Holländska Dyen», som existerade ännu på 1800-talet i huset n:r 21 Österlånggatan eller dess föregångare.

100. Borgmästare och råd utfärda 1596 $^{16}/_{6}$ fastebref (Perg.-bref i rådhusarkivet) för Tönnes (Antonius) Bruun å ett i Skottgränden beläget hus, som han köpt af rådmannen Anders Jönsson.

101. Brunnsgränden hade sitt namn af en brunn, som stod ett stycke ned i gränden, således ej efter den senare ordnade stora brunnen nedanför Köpmanbrinken. Namnet förekommer redan 1547 $^{24}/_{10}$.

102. Jöran Ross upplåter 1650 $^{4}/_{5}$ till Daniel Henriksson ett hus vid Österlånggatan i hörnet nedom Brunnsgränden, hållande i bredd från hörnet och ned till Daniel Henrikssons andra hus 14 alnar; bredden på södra sidan vid Gyllenax' hus från Österlånggatan och öster till Daniel Henrikssons hus 13 alnar. Äfvenledes upplåt han 1662 $^{3}/_{12}$ till Jakob Sempel tvenne sammanbyggda stenhus i Skottgränden vid Österlånggatan.

103. Härmed afses måhända en Robert Manorgen, som 1649 $^{27}/_{10}$ till Hans Simonsson upplåt ett korsverkshus i Brunnsgränden på södra sidan, hållande 10 alnar i bredd från Daniel Henrikssons och ned till Nils Perssons hus.

104. Nils Perssons hus omtalas i föregående not.

105. Lars Abrahamssons del i salig Matts Tomassons hus uppbjöds 1637 $^{22}/_{5}$; ett hans hus i Skottgränden omtalas 1640 $^{30}/_{9}$ såsom grannhus på norra sidan till ett hus, som sagda dag af kyrkoherden Lars Mattiæ Myliander m. fl. upplåts till Daniel Henriksson.

106. Nygränden förekommer med detta namn redan under förra hälften af 1500-talet, åtminstone äger man berättigad anledning att antaga, att det är den nuvarande Nygränden, som omtalas 1556 $^{3}/_{4}$, då rådmannen Erik Buddans till unge Henrik Olsson upplåt ett stenhus i »Nye grenden» på norra sidan.

107. Salig Knut Eliæsons änka, Lucia Andersdotter, genom sin son Olof Andersson, upplåter 1658 $^{31}/_{7}$ till skräddaren Mattias Larsson ett korsverkshus i Nygränden.

108. Erik Olofssons hus säges 1648 $^{10}/_{6}$ vara beläget ner i Nygränden vid ett korsverkshus, som upplåts af Jakob Larsson till Daniel Mattsson.

109. En hustru Marias, Jakob Perssons änkas, hus i Nygränden omtalas 1648 $^{10}/_{6}$ såsom beläget vid den i föregående not anförde Daniel Mattssons hus.

110. En skräddare Anders Nilsson upplåter 1645 $^{11}/_{6}$ till Hans Ekhoff en andel i sätehuset i Nygränden. Huset höll i bredd vid Nygränden ifrån Jöns Henrikssons hus och ned till Jakob Forbus' hus 10 alnar, i längd mellan Nygränden och Johan Perssons gränd (nu Kråkgränd) 17 alnar. Själf köpte Anders Nilsson 1655 $^{3}/_{4}$ ett stenhus i samma gränd af Jören Mattssons änka. Ännu 1664 $^{6}/_{8}$ omtalas Anders Nilsson såsom ägare af detta hus.

111. Mårten Olofsson får 1646 $^{5}/_{12}$ sig upplåtet ett stenhus beläget i Nygränden samt förut tillhörigt Jakob Forbus; husets bredd »vid den lille gränden» från Anders skräddares hus och öster till bagaren Henrik Olofssons hus var 12 alnar.

112. Henrik Eriksson fick af staden 1637 $^{13}/_{3}$ den tomt i Nygränden, »där hans hus stod uppå».

113. Johan Perssons gränd motsvarar den nuvarande Kråkgränden. Den hade förut efter all anledning hetat bland annat Jakob Lumpes gränd, Store Jönses gränd, Henrik Olofssons (Lumpes) gränd samt Olof Lumpes gränd. Det är antagligt, att gränden kallades samtidigt såväl efter rådmannen Johan Persson som efter Knut Kråka samt att namnet Kråka bibehållits såsom lättare att erinra sig. Knut Nilsson Kråka köpte 1606 $^{8}/_{12}$, 1607 $^{14}/_{12}$ och 1609 $^{6}/_{11}$ olika hus och tomter i denna gränd, som däraf fick namnet, först Knut Kråkas gränd och senare Kråkens och Kråkans gränd. När rådmannen Johan Persson 1638 $^{13}/_{6}$ fick upplåtelse på ett stenhus, säges det vara beläget i Knut Kråkas gränd öfverst i hörnet med ett hvalf öfver gränden; dessutom köpte han strax förut, 1636 $^{30}/_{3}$, af Kristoffer Kristoffersson det hus, som fordom tillhört Knut Kråka. Det är nog med anledning häraf, som Johan Perssons namn i denna officiella förteckning upptagits i stället för Kråkenamnet, allra helst Johan Persson var rådman.

114. Se not 113.

115. Mårten Nilsson fick 1632 $^{16}/_{4}$ upplåtelse på ett hus i Knut Kråkas gränd, förut tillhörigt Erik glasmästares änka Malin; det var beläget mellan Olof Nilssons brygghus och Anders Boijes hus.

116. Tunnbindaregränden motsvarar den nuvarande Bredgränden, som icke nämnes med detta senare namn förr än på 1700-talet. Förut hette den först Lille Olof Larssons gränd och sedan Gamle Olof Larssons gränd. Namnet Tunnbindaregränden förekommer först omkring 1625.

117. Simon Simonssons hus i Tunnbindaregränden uppbjöds 1625 $^{31}/_{10}$; det omtalas ännu 1642 $^{23}/_{7}$, då det angifves ligga näst nedanför salig Olof Törnes änkas, hustru Marinas, hus på södra sidan i Tunnbindaregränden.

118. Anders bagares hus angifves 1662 $^{21}/_{4}$ gränsa till det hus, som borgaren Hans Kempe upplät till handelsmannen Kristofer Wulffs änka, Lucia Casten.

119. Möjligen åsyftas härmed murmästaren Hans Freester (Ferster, Foster), som vid denna tid var verksam i Stockholm, bland annat vid Jakobs kyrkas återuppbyggande. Han har äfven uppfört stadshuset vid Norrmalmstorg (nu hotell Rydberg) samt den äldre delen af Arffurstens palats eller dåvarande Torstenssonska huset. Hans eget hus var dock beläget vid Stora Nygatan.

120. Härmed kan endast afses den nuvarande Skeppar Karls gränd, som dock alltifrån 1580-talet i handlingarna kallats med samma namn. Förut hette den, redan 1531 (Riksregistraturet), »Anders bottnekarls» gränd, d. v. s. den var uppkallad efter en Anders från Västerbotten, Norrbotten eller Österbotten, kämnär i staden, hvars räkenskaper han förde så, att han olika gånger var underkastad åtal. Gamle Henrik Balcks hus i Anders bottnekarls gränd omtalas 1569 $^{9}/_{11}$ såsom beläget på norra sidan vid Anders bottnekarls eget hus; grannhusen till samma Henrik Balcks hus omtalas senare såsom belägna i Skeppar Karls gränd. Förbindelsen mellan namnen är således fullständigt konstaterad. Anledningen till namnet Styrmansgränden är okänd; det var i alla händelser af öfvergående art.

121. Sekreteraren Israel Israelsson (Fortelius, adlad Lagerfelt, slutligen landshöfding, envoyé och president, f. 1610, † 1684) fick 1644 $^{18}/_{5}$ åt sig upplåten af salig Simon Anderssons änka en tomt i Skeppar Karls gränd, mellan salig Simon Anderssons fasta stenhus och Mårten Asmussons hus.

122. David Feijff upplåt 1649 $^{8}/_{9}$ till borgaren Matts Mattsson ett korsverkshus vid södra sidan i Skeppar Karls gränd.

123. Mellan Skeppar Karls gränd och den nuvarande Telegrafgränden finnes en sedan långliga tider igenstängd liten gränd, som möjligen är identisk med den i äldre handlingar ofta förekommande Lindvedsgränden, som här betecknas med det egendomliga namnet »Linneväfsgränden». Skulle den lilla gränden i förteckningen blifvit förbigången, är antagligt, att »Lindvedsgränden» (af personnamnet Lindved) är densamma som Telegrafgränden, hvilken förr hade namnet Saltkompanigränden efter saltkompaniet, som här hade sitt hus.

124. Salig Hans Karstens hus omtalas 1683 $^{26}/_{3}$ såsom beläget i brinken utmed Österlånggatan.

125. En trafikled i 1500-talets Stockholm, äfven omtalad under förra hälften af 1600-talet, kallades »Ledestången». Det var sannolikt en brant väg upp till Slottsbacken från Skeppsbron öfver Österlånggatan. Hvad den gränd beträffar, som här angifves vara belägen ofvanför ledstången, torde den vara densamma som nuvarande Bollhusgränden.

126. Kammarskrifvaren Anders Bohm (adlad Bohm, f. 1611, † 1663 som öfverkamrerare) ägde tvenne hus belägna ett vid nuvarande Bollhusgränd och ett vid Österlånggatan men på samma tomt, nu motsvarad af tomterna n:r 7 och 4 i kvarteret Pegasus. Han sålde dessa hus 1651 $^{15}/_{1}$ till pumpmakaren Johan von Massberg; i köpebrefvet kallas gränden »Donat apotekares gränd».

127. Henrik Eckhoff fick 1640 $^{23}/_{9}$ af Nils Olofsson ett stenhus på Köpmangatan, nederst vid hvalfvet i östra hörnet vid Donatsgränden (nuvarande Bollhusgränden).

128. Hans Helgdag, eller Helleday, var en till Sverige inflyttad skotsk handlande, som omnämnes redan på 1630-talet.

129. Tönnes Bruuns hustru, Anna, lät 1652 $^{23}/_{6}$ uppbjuda sina tvenne hus å Baggensgatan.

130. Lars Canterus (adlad Cantersteen) synes ägt ett hus på Baggensgatan, såldt af arfvingarne 1683 $^{22}/_{10}$.

131. Själagårdsgatan, uppkallad efter ett här beläget hospital, heter nu Skärgårdsgatan.

132. Vår Fru gillestuga och S:t Karins gillestuga, d. v. s. ett slags föreningslokaler, där gemensamma intressen dryftades och där medlemmarne samlades till fest, voro under medeltiden belägna vid Skärgårdsgatan. Omöjligt är att afgöra, hvilkendera som härmed afses.

133. Helt visst den bekante fäktmästaren Egidius Charlier, som var född i Liège 1603 $^{12}/_{5}$ och afled i Stockholm 1671 $^{27}/_{3}$ samt gift med Elisabet Pilkerstone. Hans namn förekommer någon gång i äldre handlingar skrifvet

»Scaliger». Han ägde äfven den tomt, där nu huset n:r 63 vid Drottninggatan står.

134. Denna gata, som nu bär det förvanskade namnet Kindstugatan, hette omkring midten af 1400-talet Kinhestegatan. Under hänvisning till Stockholmiana I sid. 109 må här endast nämnas, att »kinhest» på medeltidsspråket betyder kindpust, örfil.

135. Baltzar Wissman eller Wissmar ägde på 1650-talet ett hus vid Österlånggatan.

136. Welam Petri hade till brodern, borgaren i Arboga Robert Petri, sålt ett hus vid Kinhestegatan, mellan rådmannen Hans Olofssons och Johan Jönssons hus; Robert Petri sålde huset till handelsmannen Abraham Jönsson, som erhöll stadens fastebref 1655 $^{5}/_{11}$.

137. I äldre tider kallad Svartmunkegatan efter dominikanerklostret, dit gatan ledde; i tidernas längd har namnet Svartmangatan uppkommit i anslutning till namnet Köpmangatan.

138. David Centor, pärlstickare, fick 1651 $^{26}/_{1}$ af M:r Jakob Friis ett hus mellan Skomakaregatan och Prästgatan, hållande i bredd vid sistnämnda gata ifrån skräddaren Hans Jönssons hus till fru Helena Bielkes tomt 15 alnar. Han upplät detta hus s. å. $^{29}/_{7}$ till Johan Holm. Se äfven nästföljande not.

139. Klas Fleming upplät 1644 $^{29}/_{4}$, såsom ombud för fru Gunilla Bielke, till pärlstickaren David Centor (se ofvan not 138) ett stenhus på Prästgatan å fri och egen grund strax invid Kåkbrinken, mellan Jakob skinnares och sal. Sylvester Sylvesterssons hus.

140. Filip Magnus Schmidt, hofapotekare, kom till Sverige 1622 och dog i Stockholm 1652; sonsönerna adlades med namnet von Wulffschmidt. Han fick 1638 $^{4}/_{6}$ upplåtelse af Kristoffer Sjöblad å tvenne hus, det ena vid Stortorget, det andra nedanföre vid Prästgatan, belägna mellan Åke Oxenstiernas på norra och sal. Tomas Jakobssons på södra sidan. Detta hus, n:r 16 Stortorget, är ännu i dag upplåtet till apotek; det kallas i senare köpebref »huset Korpen», hvilket namn helt visst härleder sig från apotekskylten, en korp.

141. Tolken Benkt Mattson, som blef fader till envoyéen Johan Roselin, adlad Rosenlindt, ägde flera hus i Stockholm, se not 80. Sannolikt var det hus, han ägde vid Prästgatan, beläget i närheten af apotekaren Schmidts hus. I bouppteckningen (Förmynd.-kam. ark.) säges han ha afidit 1653, men arfskiftet gjordes först 1679 $^{12}/_{9}$, sedan änkan Elisabet Tomasdotter äfven var död. Bland boets tillgångar nämnes »ett gammalt stenhus i staden vid Stortor-

get jämte ett bakhus som vetter uti gränden, värdt 10,000 d:lr kmt».

142. Johan Eberhard Schantz, stamfader för adliga ätten von Schantz, var här sannolikt representant för sin svärmoder, skinnaren Hans Seyfridtz' änka, som då ägde det n. v. huset n:r 18 vid Stortorget, med utgång äfven åt Prästgatan. Senare erhöll hon tillåtelse på grund af naboratt att inlösa äfven huset n:r 20; se vidare Stockholmiana III, sid. 14, 15.

143. Helvetesgränd, som nu bildar Prästgatans nordligaste del, gick länge och gällde för att vara uppkallad efter den lärde filosofen Helvetius och hette då Helvetiigränd. Ingenting var emellertid mera orätt. Det kvarter eller område, där gränden finnes, hade alltifrån medeltiden och ända fram på 1600-talet namnet Helvetet, ett namn som återfinnes äfven i andra svenska städer under medeltiden, exempelvis i Strängnäs. I Paris fanns ännu för icke så få år sedan en boulevard och en plats d'Enfer. Kanske skulle man vid närmare studium kunna finna jämförelse, som gåfve nyckeln till gåtan. I Stockholm tyckes bödelsstugan befunnit sig i detta kvarter.

144. Anders Boij, rådman, hade på Köpmangatan ett hus, som uppbjöds på rådhuset 1651 $^{21}/_{4}$.

145. Hans Brehmer fick 1632 $^{9}/_{5}$ åt sig upplåtet borgmästaren Nils Erikssons hus på Köpmangatan emellan Karl Olofssons och Anders Olofssons hus; samma hus omtalas 1642 $^{27}/_{3}$. Denne Hans Brehmer är sannolikt identisk med den, som inköpte en del hus i hörnet af Köpmangatan och vid Stortorget, där han uppbyggde det ståtliga hus, som ännu kvarstår ehuru i mycket förändradt skick.

146. Härmed åsyftas handelsmannen Klas Blödistel, som flyttat till Stockholm från Lybeck och dog i förstnämnda stad 1680.

147. Borgmästaren Jöns Henriksson afled 1655. Hans hus vid Köpmangatan är ej omnämndt i fastebrefven.

148. Knut Henriksson, rådman, var stamfader för adliga ätten Brenner. Borgaren Påfvel Mårtensson upplåt 1626 $^{18}/_{3}$ till honom sin anpart i ett stenhus vid Köpmangatan; Knut Henrikssons hus på Köpmangatan uppbjöds 1636 $^{5}/_{12}$; såsom granne nämnes 1658 $^{15}/_{12}$ järnkrämaren Erik Eriksson, hvilken dock 1660 $^{22}/_{10}$ sålde huset till kammartjänaren Johan Herman Winecker.

149. Fältmarskalken Herman Wrangel erhöll 1639 $^{18}/_{3}$ stadens fastebref å en tomt vid Slottsgrafven. Å denna plats byggde han senare ett prydligt, med vackra portaler utsiradt hus, som efter hans död tillföll barnen i andra giftet. Huset kvarstod ännu på 1790-talet och hade bland annat tillhört medlemmar af släkten Gyllenborg.

150. Ett hus vid Norreport tillhörde redan 1577 $^{16}/_{3}$ grefvinnan Ebbas farmoder, grefvinnan Ebba till Raseborg, född Lilliehöök, som då omtalas såsom granne till en Erik Jönsson och en Anders Olsson. Sannolikt är dock, att hon sålde det eller åtminstone delar af tomten, ty 1588 $^{7}/_{8}$ klagade Hans Klawer öfver att hon till Jören Smitter sålt ett hus vid Smedjegatan; dessutom upplät hon 1590 $^{16}/_{3}$ till Jören Trost ett stenhus vid Smedjegatan inemot Norreport, mellan Sigvard Kruses och M. Jakob bardskärares hus.

Det är emellertid ej denna grefvinna Ebba, som åsyftas i förteckningen, utan sondottern. Hon ägde ett stenhus här, sannolikt detsamma som fadern, grefve Maurits Stensson, fått i donation 1605. Med anledning af ett i strid mot stadens myndigheter och oaktadt klagomål från grannarne gjordt utbygge eller öfverbyggnad åt gatan talas det ofta i stadens handlingar om grefvinnan Ebbas hus vid Norreport.

151. Johan Adler-Salvius, efter hvilken Salviigränd fått sitt namn, fick med sin hustru, den rike guldsmeden Lorens Hartmans änka, bland annat ett stenhus med ett halft hvalf på Smedjegatan inemot Norreport, som Lorens 1599 $^{5}/_{5}$ köpt af sekret. Henrik Henriksson.

152. Johan Maurits Wrangel friköpte af staden 1654 $^{21}/_{4}$ (Byggn.-koll. prot) sin hustomt, näml. 152$^{1}/_{2}$ kv. aln, belägna utanför hans stenhus intill Skolstugugränden. Till jämförelse kan meddelas, att han till staden betalade 76 daler smt. och 8 öre. Detta hus med den nyförvärfvade tomten sålde Wrangel 1655 $^{9}/_{3}$ till Antonius Danielsson, och säges egendomen då vara belägen mellan Skolstugugränden och Riddargatan (nu Myntgatan) nederst (?) vid torget.

153. Biskop Johannes Matthiæ (Oljeqvist) var tydligen redan förut husägare här, när han 1661 $^{23}/_{10}$ fick fastebref å ett tomtstycke i gamla Skolstugugränd han köpt af hofrättsrådet Soop.

154. Frans Kruse(björn), landshöfding i Norrland, sålde 1660 $^{17}/_{12}$ ett stenhus på Västerlånggatan till sin svägerska fru Brita Skytte, änka efter landshöfdingen Hans Strijk.

155. Riksrådet Sparre köpte 1640 af Johan Yxkull ett stenhus på Västerlånggatan näst intill Lars Skyttes hus; det var helt visst samma hus jämte ett senare inköpt, som arfvingarne 1665 $^{25}/_{11}$ sålde till fältmarskalken Henrik Horn.

156. Härmed afses utan tvifvel landshöfdingen Axel Turesson (Natt och Dag); möjligen är det samma hus, som tillhörde farbrodern riksmarskalken och riksrådet friherre Åke Axelsson (Natt och Dag) och som 1622 $^{14}/_{10}$ uppbjöds på rådhuset.

157. Gustaf II Adolfs naturlige son grefve Gustaf Gustafsson af Vasaborg, ägde visserligen ett hus på Väster-

långgatan, nämligen det n. v. Lindeska huset, n:r 68 vid nämnda gata, men detta erhöll han först 1648 $^{26}/_{8}$ (se ofvan sid. 27).

158. Medlemmar af ätten Posse såsom Lage Posse och Kerstin Posse (g. m. Fleming) ägde visserligen hus, som omtalas 1627 och 1654, men ovisst är, om det kan vara något af dessa, som åsyftas i förteckningen.

159. Om Grönbergska huset se Stockholmiana III, sid. 35.

160. Riksrådet Johan Skytte köpte 1629 $^{18}/_{7}$ af hustru Anna, sal. Lyder Bokellmans änka, ett afbrändt stenhus på Västerlånggatan norr om Benkt Kyles hus jämte en afbränd korsverksbod i Klemet slaktares gränd; samma dag köpte riksrådet af Jochim Funck, remsnidare, ett äfven afbrändt hus på Västerlånggatan, söder om Daniel Kitzerows hus.

161. Det hus Reg. Leuhusen ägde emot Söderport var endera arf efter fadern, eller möjligen hade han fått det med sin andra hustru, född Rosenstjerna.

162. Jakob Forbus ägde redan på 1630-talet ett hus vid Järntorget; möjligen är det detta hus, som omnämnes med det skämtsamma namnet »Kyskendal», då det 1654 $^{11}/_{12}$ uppbjöds. Det låg »mot Järntorget», sannolikt på östra sidan om R. Bökmans hus, som till hälften upplåts 1629 till Henrik Meurman. Det var måhända detta hus (n:r 36 Österlånggatan?), öfver hvars portal stod årtalet 1656.

163. Riksamiralen Karl Karlsson Gyllenhielm, Gustaf II Adolfs naturlige broder, hade med sin fru, Seved Ribbings dotter, erhållit det gamla Svartmunkeklostret, som upptog hela det n. v. kvarteret Venus. Den gamla byggnaden, som kanske till vissa delar är en af de äldsta i Stockholm, har ännu åtskilliga minnen såväl från klostertiden som från Gyllenhielms dagar att uppvisa.

164. Räntmästaren Per Andersson Törnsköld upplät 1637 $^{11}/_{10}$ till Olof Burman ett stenhus vid Österlånggatan; ett annat hus därstädes, äfven tillhörigt Törnsköld, såldes af änkan och hennes medarfvingar 1653 $^{26}/_{8}$ till Jakob Törnsköld.

165. Helena, änka efter Daniel Fritz, sålde 1672 $^{5}/_{3}$ en tomt i stadens östra del i Urbansgränden till sal. Åke Folkers änka, Katarina; denna tomt hade hon ärft efter mannens farbroder, landshöfdingen Ludvig Fritz.

166. Peter Grönberg, adlad Grönberg, hade redan ett hus i Skottgränden, när han därstädes 1626 $^{19}/_{6}$ af sin svärfader, Mårten Jönsson, köpte ett gammalt förfallet hus, som Mårten ärft efter sin morfader, på södra sidan näst intill Grönbergs hus. Äfven Grönbergs änka i hans andra gifte, Brita Trotzig, köpte i samma gränd 1657 $^{19}/_{9}$ ett hus, som tillhört Berndt Weber.

167. Peder Nilsson Gyllenax' barn och arfvingar sälja 1652 $^{10}/_{7}$ till Johan Tho Mölen ett större hörnhus vid Öster-

långgatan och Skottgränd; sannolikt var det detta hus som Per Gyllenax fått 1636; det såldes på nytt 1667 $^{25}/_{8}$ till hustru Anna Benningh.

168. Sannolikt guvernören grefve Johan Gabrielsson Oxenstierna till Croneborg, som efter sin fader, ståthållaren i Stockholm riksrådet Gabriel Oxenstierna, ärft dennes hus, som omtalas i stadens upplåtelsebref af 1623 $^{18}/_{2}$, då borgmästare och råd gaf nämnde ståthållare några alnar tomt till hans hus vid »ledestången», nämligen sju alnar i längd vid gatan »till uppgång vid ändan af riksrådets hus vid Österlånggatan».

169. Landtmarskalken Henrik Fleming fick 1649 $^{18}/_{6}$ stadens fastebref å en tomt vid Slottsbacken, men redan 1644 $^{6}/_{12}$ (Byggn.-koll. prot. för 1646) omtalas hans hus och tomt uppå Slottsbacken, i hvars omedelbara närhet den s. k. »ledestången» befann sig. En tomt och ett förfallet stenhus sålde arfvingarne 1653 $^{2}/_{2}$ till brodern Erik Fleming. Med sin hustru, Sigrid Kurtzel, torde han äfven ärft ett eller två stenhus i denna trakt; åtminstone omtalas i ett köpebref af 1674 $^{9}/_{5}$, att hon bott i sitt eget gamla hus vid Österlånggatan.

170. Riksrådet och fältmarskalken friherre Gustaf Banér hade efter fadern Per Banér ärft stora tomter vid Slottsbacken, ungefär där nu Skomakarekällaren befinner sig; tomtens östligaste del låg åt Österlånggatan. (Se närmare sid. 54.)

171. Möjligen sekreteraren Nils Tungel.

172. Riksrådet friherre Jöns Kurck hade troligen genom sitt 1:a gifte med Märta Oxenstierna kommit i besittning af hus eller tomter mellan Österlånggatan och »ledestången», ty anförvanter af Oxenstiernska släkten voro sedan gammalt tomtägare i dessa trakter af staden.

173. Helt säkert assessorn Mårten Pedersson, adlad Blixencrona.

174. Kristina Törnsköld.

175. Sturetomten vid Kindstugatan omtalas med detta namn redan på 1500-talet; likaså 1647 $^{29}/_{5}$ samt 1686 $^{26}/_{5}$, då rådmannen Olof Hansson Törne till stadskamreraren Johan Andersson upplät: »en tomt å fri och egen grund, som förr kallats Sturetomten, hållande i bredden vid Själagårdsgatan inom det gamla stället, som doktor Urban Hjärne har haft och söderut till den tomten, som sekreteraren Mårten Brenners barn behållit, 29 alnar.» Denna tomt hade tillhört riksmarsken Svante Sture samt ärfdes af dottern Sigrid Sture hvars barnbarn Kristina Sigrid och Anna Margareta Bielke och deras män Karl Banér och Nils Brahe sedermera innehade egendomen.

176. Landshöfdingen Bror Andersson Rålamb innehade helt säkert det hus, som fadern, ståthållaren i Stockholm Anders Sigfridsson 1577 $^{12}/_{3}$, köpte af Lasse Olsson m. fl.

Detta hus var det, som sonen Krister Brodersson Rålambs änka, Beata Kagg, 1654 $^{14}/_{1}$ sålde till sonen Gideon Rålamb.

177. Karin Fleming var gift med friherre Erik Klasson Bielke. Som detta gifte var barnlöst, är antagligt, att Karins hus vid Skomakaregatan genom arf öfvergick till Bielkes syster Helena, som i sitt första gifte var styfmoder till den bekanta Ebba Brahe. Hon ägde nämligen ett hus på Skomakaregatan, hvilket uppbjöds 1651 $^{6}/_{10}$ på rådhuset.

178. Kamreraren Nils Nilsson fick 1636 $^{7}/_{11}$ upplåtelse af Lorens Hartman på ett hus vid Skomakaregatan mellan Vattubrinken och Mårten Trotzigs änkas, hustru Karins, hus.

179. Öfverståthållaren och riksrådet Johan Berendes' hus vid Skomakaregatan uppbjöds 1650 $^{2}/_{9}$.

180. I Kåkbrinken ägde Johan Berendes redan 1632 $^{17}/_{3}$ ett hus och tillköpte senare 1635 $^{13}/_{4}$ och 1638 $^{9}/_{11}$ vid samma brink andra hus och tomtdelar. Hans s. k. »sätehus» var det södra hörnhuset vid Stortorget och Kåkbrinken. Det såldes 1652 $^{12}/_{7}$ af hans andra fru, Ingeborg Kurck, till kungl. köksmästaren Evald Wolff, som var gift med Kristoffer Crumbygels (Cronhielm) änka.

181. Hofmästarinnan Beata Eriksdotter Oxenstierna, g. m. ståthållaren Erik Jöransson Ulfsparre, fick 1645 $^{9}/_{2}$ ett hus vid Prästgatan, sträckande sig upp till Trångsund.

182. Hans Månsson Oliveblads hus i Trångsund omnämnes 1645 $^{16}/_{2}$ såsom gränsande till biskop Johannes Mattiæ hus (se nedan) och 1647 $^{17}/_{3}$ till det hus, som Johan Sparman då sålde till bokbindaren Kristoffer Wenkstern.

183. Biskopen i Strängnäs Johan Mattiæ (Oljeqvist) köpte 1645 $^{16}/_{2}$ af sal. Jost Hanssons änka tvenne stenhus, ett i »Trångsundsgrenden» och ett vid Prästgatan.

184. Om detta hus se närmare nedan, uppsatsen om *Stockholms äldre rådhus*.

185. Assessorn, sedermera vice presidenten Erik Geete hade 1621 $^{12}/_{3}$ ett hus vid »Kungl. Maj:ts trädgård» bakom Köpmangatan; arfvingarne uppbjödo dessutom 1652 $^{5}/_{11}$ dennes panträtt i Henrik Eckhoffs hus vid nämnda gata.

186. Hofapotekaren Kasper Kenicius, adlad Lilliecrona, ägde redan 1614 hus vid Bollhusgränden. Detta hus låg på det n. v. öfverståthållarehusets tomt men försvann, när Nikodemus Tessin uppbyggde sitt ståtliga palats.

187. Grefve Johan Oxenstierna till Södermöre hade efter sin svärmoder grefvinnan Ebba Leijonhufvud ärft ett hus eller snarare en tomt, som han 1657 $^{22}/_{7}$ donerade till Jakob Andersson; denna tomt säges dock varit belägen i Skeppar Karls gränd, mähända äfven vid Tunnbindaregränden.

188. Henrik Flemings vid Österlånggatan och Slottsbacken belägna hus och tomter omtalas ofvan not 169.

Anteckningar* om Stockholms äldsta rådhus.

I Messenii Stockholmskrönika läses rörande den förhärjande eldsvådan 1419:

›Gjör wådeldh Stockholms stadh stort mehn
dock i gammal skreft iagh finner
eij nu så mycket som förr brinner
then mästa skade, som han dref
war at documenter och bref
alla stadzens wpbrunno tå
thet sköna rådhuset ochså.›

Stockholm skulle sålunda enligt denna källa en gång verkligen ägt ett *skönt* rådhus.

Sannolikast är likväl, att de första rådhusbyggnaderna i Stockholm endast voro träkonstruktioner eller åtminstone blott delvis af sten

* Dessa anteckningar, som ingalunda göra anspråk på fullständighet eller på att uttömma den intressanta frågan om stadens äldre rådhusbyggnader, afse endast att i sammandrag till kommande forskares tjänst redogöra för de olika skedena af ›rådstugans› historia. Först sedan det stora material, som finnes i de nyligen återfunna tänkeböckerna från 14- och 1500-talen, blifvit fullständigt genomforskadt, kan ett på fastare grund fotadt arbete om Stockholms äldre rådhusbyggnader företagas.

och murbruk. Alldeles omöjligt är det dock ej, att det 1419 nedbrunna rådhuset kunnat vara af sten, ty exempel på att stenhus funnos i Stockholm redan på 1300-talet har man från pergamentsbrefven. I den händelse rådhuset på 1400-talet varit uppfördt af sten, har det anslutit sig till den här då vanliga gotiska tegelbyggnadsstilen. Emellertid har man sig intet bekant om dess utsmyckning eller dimensioner, hvadan Messenii uttryck »*sköna*» får anses vara gripet ur luften eller åtminstone bör få stå för hans räkning.

Detta rådhus blef i alla händelser lågornas rof den 15 juni 1419, då hela staden afbrändes. Det var dock icke första gången en sådan olycka öfvergick det lilla samhället, ty enligt gamla kronologier har man funnit, att redan den 12 april 1297, den 15 maj 1330 och den 10 april 1407 hela staden hade lagts i aska. Den »sköna» rådhusbyggnad, som uppbrann 1419, måste sålunda då varit så godt som alldeles nyuppförd.

Ehuru man af en del senare fastebref kan sluta sig till, att detta rådhus varit en mellan enskilda tomtägares hus inklämd byggnad, kan det likväl, i öfverensstämmelse med hvad man ofta sett såväl i Tyskland som i Frankrike, ha varit prydligt till sin arkitektur och rymligt, äfven om fasaden åt torget varit föga ansenlig och tomtens

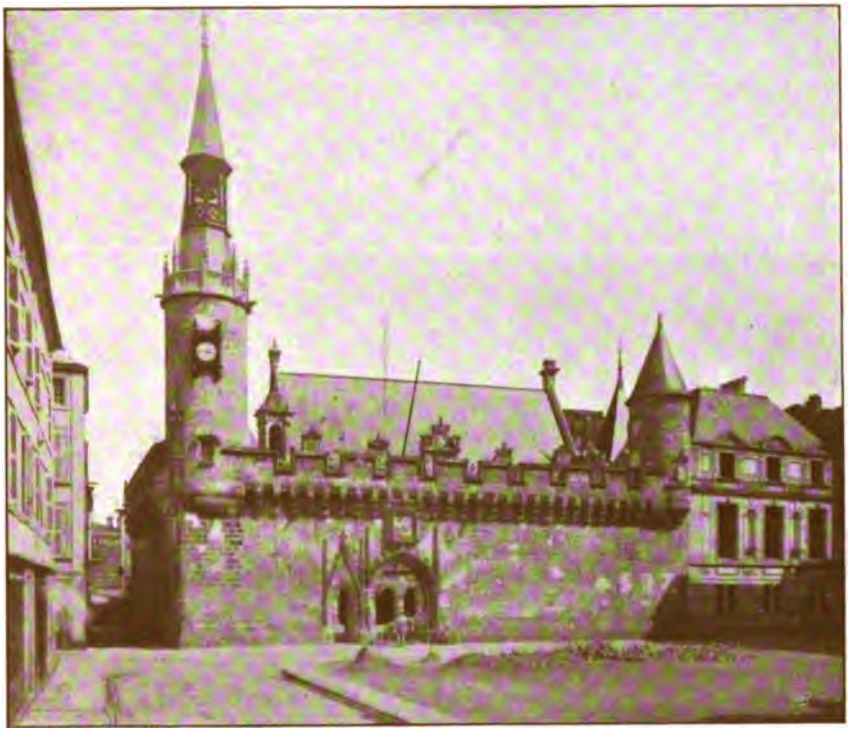

RÅDHUSET I LA ROCHELLE I FRANKRIKE.
(Efter fotografi från 1888.)

bredd ringa.* Föga troligt är emellertid, att man här uppe i Norden vid början af 1400-talet, i en så obetydlig stad som Stockholm då var, skulle offrat mycket på en rådhusbyggnad, ehuruväl här visst icke saknades byggmästare eller stenhuggare, visserligen mest utlänningar, men som säkert skulle kunnat åstadkomma profana byggnadsverk fullt jämförliga t. ex. med det vackra rådhuset i Lübeck, som i vissa delar daterar sig från 1200-talet men först 1442 blef färdigt.

Det var likväl i allmänhet ej kostnaderna, som utgjorde hinder för monumentala byggnaders uppförande under dessa tider, ty liksom man i våra dagar ej ryggar tillbaka för en utgift på flera millioner för att åstadkomma ett staden värdigt rådhus, fann man nog äfven under medeltiden utvägar till stadens byggen. Dessutom voro de kontanta utgifterna ganska obetydliga, då ju sannolikt materialierna voro billiga och delvis levererades af staden själf; ett tegelbruk ägde staden vid Hornstull redan under förra hälften af 1400-talet.

---

* Det synnerligen tilltalande rådhuset i den lilla franska västkuststaden La Rochelle har här afbildats såsom typiskt för ett i omfång obetydligt men icke desto mindre ur arkitektonisk synpunkt i hög grad värdefullt rådhus. Denna delvis från medeltiden, delvis från renässansen bibehållna, särdeles väl underhållna byggnad återgifves efter fotografi tagen 1888, då jag besökte platsen.

Att något monumentalt rådhus ej synes blifvit uppfördt kan lätteligen ha varit beroende på en hel del andra orsaker. I främsta rummet de täta eldsvådorna samt de oroliga tiderna, belägringar m. m. Äfven bör man taga med i räkningen den omständigheten, att såväl stadens styrelse som borgerskapet länge voro delade i tvenne partier, det tyska och det svenska, hvilka hade svårt att enas och till och med ibland råkade i öppen fejd med hvarandra.* En så viktig sak som ett rådhusbygge kom nog ej till stånd utan många öfverläggningar och mycket onödigt tal. Olika åsikter rörande plats, kostnader, utseende m. m. gjorde nog, att byggnadsfrågan uppsköts i det oändliga och man nöjde sig med tillfälliga anordningar, alldeles som i våra dagar.

Efter förödelsen 1419 läto stadens fäder sig angeläget vara att skaffa lämplig lokal för »rådstugan». Detta framgår bäst däraf, att i den omedelbart efter branden upplagda Jordeboken säges rörande ett husköp, som gjordes den 20 mars 1420 (det första, som antecknats i boken), att det skedde »aa radzstuwonne».** Man hade

---

* Det var 1389 natten mellan 10 och 11 juni, då vid pass 200 svenskar af tyskarne släpades till den nuvarande Blasieholmen, då kallad »Käpplingen», där de sägas blifvit uppbrända.

** Här må likväl påpekas, att man i äldre tider kanske mera än nu torde skilt mellan *rådhuset* och *rådstugan*, hvil-

således redan då ett nytt rådhus eller åtminstone en anordning, som benämndes rådstuga med anledning af att stadens myndigheter där utöfvade sitt ämbete.

I hvarje fall fick denna byggnad ej länge kvarstå, ty redan år 1458 brann hela staden utom slottet och kyrkan, ja man har till och med förmenat, att äfven kyrkan vid detta tillfälle skulle nedbrunnit.

Det rådhus, som efter denna senare brand uppfördes, kunde emellertid glädja sig åt en betydligt längre tillvaro än sina föregångare, ty helt säkert blef det oberördt af den stora eldsvådan 1555. Vid detta senare tillfälle nämnes ej heller i Tänkeboken något som ger anledning till den förmodan, att branden sträckt sig upp till rådhuset. Det heter nämligen:* »Denna dag, som var på en söndag, slapp elden lös västan till i Mårten myntskrifvares stegerhus (kök) efter middagen, när samman ringet var till aftonsång. Och brunno alla hus af, både stenhus och trähus nedanföre Västra Långgatan, ifrån Gråmunkegränd och intill Bredgränden vid Kornhamn, som fordom kallades Stråbuxgränden. Och gjorde denna eld en dråpelig skade.»

ken senare benämning sannolikt oftast afsåg endast själfva det rum, där borgmästare och råd hade sina öfverläggningar, med ett ord *rådhussalen*.

* Tänkeboken 1555 den 11 aug. (fol. 164.).

Hade rådhuset vid detta tillfälle blifvit utsatt för elden, skulle man säkert ej underlåtit att därom göra anteckning i stadens Tänkebok.

Man kan därför med tämlig visshet påstå, att den rådhusbyggnad, som ännu 1767 kvarstod, ehuru tillbyggd och förändrad samt förbunden med flera af de öfriga husen i kvarteret, till någon del härstammade från 1400-talet.

Denna således mer än 300* år gamla byggnad jämnades med marken 1768 af hackorna och murbräckorna, som för Stockholms gamla minnen varit så ödesdigra. Hela kvarteret, som efter hand kommit i stadens ägo, afsågs till uppförande af den ännu vid Stortorget kvarstående börsbyggnaden.

Emellertid kan påpekas, att redan 1497 den 7 aug.** omtalas den »gambla» rådstugan, hvilket ju tyder på att samtidigt fanns en ny. I enlighet med hvad i det föregående framhållits behöfver dock ej heller denna nya rådstuga varit en alldeles från grunden nyuppförd byggnad, utan kan uttrycket mycket väl afse något af de invid rådhuset belägna hus, som till äfventyrs inköpts till rådhusets utvidgande, eller också endast ett nyinredt rum.

* Ej fem hundra, såsom nyligen uppgifvits i en motion till stadsfullmäktige.

** Stockholms stads Jordebok 1475—1498, utgifven af H. Hildebrand.

Måhända kan med denna »gambla» rådstuga menas någon återstod af det före 1458 befintliga rådhuset, som kanske icke helt och hållet förstörts utan ingått i den efter branden uppförda ända till 1768 delvis kvarstående rådhusbyggnaden?

Enligt stadens äldsta i behåll varande räkenskaper* synas på 1430-talets slut några smärre arbeten ha blifvit utförda vid rådhuset, ty 1440 utbetalades till »Karl murmästare... det som stod igen på hans lön för rådstugutaket».** Detta var dock före den sista branden.

I räkenskaperna från 1460, 65 och 66 förekomma ofta utbetalningar till murmästarne Nighels, Anders och Ödger, men uppgift om det arbete de utförde saknas.*** Det är endast för 1460 som någon utgift direkt för rådstugan finnes antecknad; detta år betalades ett »windöge» (fönster) till rådstugan.

Nästa gång ett arbete på rådhuset nämnes är 1470, då 2 öre betalades för »porten till rådstugugången». Året därpå, 1471, köptes en sten,

---

* Nyligen anträffade i Rådhuset af professor Sam Clason och nu deponerade i Riksarkivet.

** Enligt samma källa betalades 1431 »torf till Skolstugan», hvaraf synes, att en taktäckning under denna tid kunde vara af ganska enkel beskaffenhet.

*** Möjligt är, att de voro sysselsatta uteslutande med ett bygge, som staden hade vid »Fiskestrand» vid denna tid.

som kom till »Cisakebur»,* och ungefär samtidigt, 1472, insattes »glasswindögon» i rådstugan.

Härefter saknas räkenskaper ända till 1501. Efter denna tid äro en del skotteböcker bevarade, men i dem** finnes tyvärr intet, som hänför sig till rådhuset, utom en enda anteckning om nya fönster.

Det enda man i öfrigt känner om rådhuset under medeltiden är, att å detsamma fanns en utbyggnad, som kallades »burspråk» med anledning däraf att den på torget framför rådhuset vid vissa tillfällen, såsom årsskiften och dylikt, församlade menigheten därifrån af magistraten underrättades om viktiga beslut, hvarjämte därifrån upplästes kungörelser, ordningsregler m. m., som invånarne skulle rätta sig efter. Dessa hade egentligen från början namnet »bursprak», hvilket kommer af forntyska *bur*, borgare, och betydde ursprungligen sammankomst hållen af öfverhetspersoner eller maktägande med borgerskapet i en stad eller med folket i en landsort för allmänna ärendens behandlande. Genom missuppfattning har ordet sedan fått en öfverflyttad

* Härmed afsågs under senare tid alldeles obestridligt ett fängelserum, som omtalas ofta i 1500-talets handlingar under namn af »Syskeburen» och ännu på 1700-talet hade samma benämning.

** Skotteboken 1501—1510, utgifven af H. Hildebrand.

betydelse och afser nu äfven den plats, hvarifrån dessa »burspråk» framsades.

Stockholms rådhus hade äfven ett s. k. »bislag» eller fri trappa framför ingångsdörren.

Vi äro sålunda så godt som utan alla upplysningar om Stockholms rådhusbyggnad under medeltiden och måste därföre inskränka våra undersökningar till 15- och 1600-talen, ehuruväl på grund af materialets knapphet ej heller om denna tid särdeles mycket finnes att anteckna.

Innan vi gå vidare, skola vi dock med några ord söka redogöra för rådhusets läge samt i samband därmed äfven nämna några ord om de tomter, som tillsammans bildade det n. v. kvarteret Rådstugan, där Börsen uppfördes under åren 1768—1776.

Redan från stadens äldsta tider torde rådhuset, huru oansenligt det än kan hafva varit, haft sin plats vid Stortorget, ty lika säkert som konungen för sitt slott eller, som det då kallades, »adelhuset»,* och prästerskapet för bykyrkan utvalt förmånliga platser, kan man vara öfvertygad om att stadens grundläggare och styresmän tillförsäkrat den byggnad, som skulle hysa den myndiga stadsstyrelsen, en framstående tomt. Sannolikt var rådhuset äfven då, liksom ännu 1768, när det refs, beläget vid norra sidan af torget.

* »Adelhuset» betyder hufvudbyggnaden.

Ofvan omnämnda kvarter, benämndt »Rådstugan», bestod redan tidigt af minst 9 olika tomter, hvilkas läge sinsemellan bäst åskådliggöres af vidstående planritning.* Det begränsades i norr af kyrkogården, i väster af den smala gata, som alltifrån 1600-talet haft namnet Trångsund, i söder af Stortorget samt i öster af Källargränden.

På hvilken af de nio tomterna de före 1458 uppförda rådhusen varit belägna kan man ej med säkerhet uppgifva, men högst sannolikt var det på den sydöstra hörntomten, n:r 1. Detta framgår icke minst däraf, att det å denna tomt uppförda huset enligt de uppmätningar, som gjordes före husens rifning, delvis hade murar af dimensioner som snarare tyda på befästning. I alla händelser vittna de om hög ålder samt möjligen äfven därom, att byggnaden ej kunnat vara uppförd för privata ändamål. Då dessutom tomten ju var en hörntomt, kan äfven däruti finnas ett skäl för att den skulle utvalts till anläggande af rådhuset, såsom varit fallet i många nordtyska städer, åtminstone i sådana, där man icke disponerat ett helt kvarter eller tvenne hörn af kvarteren. Fördelarna af en hörntomt behöfva ej här påpekas. I hvarje fall synes

* Det original, efter hvilket denna planritning uppgjorts, befinner sig i stadens arkiv på Riddarholmen.

Källargränden.

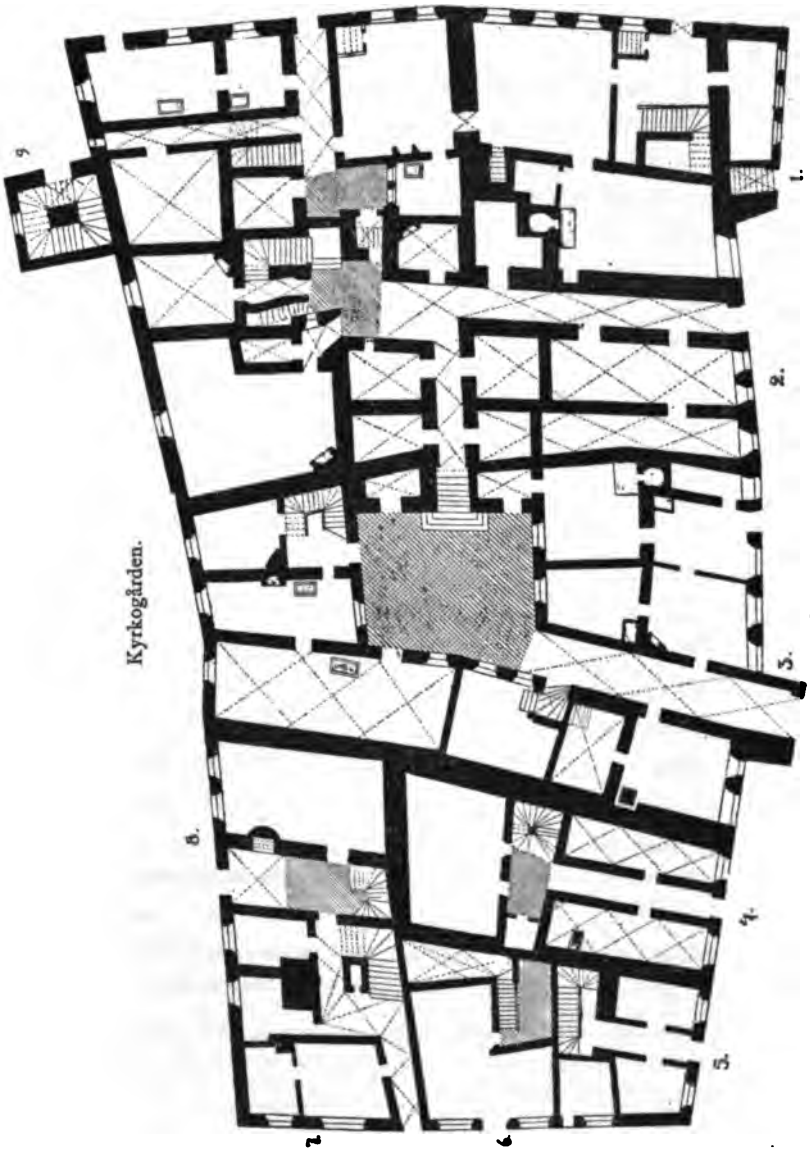

PLAN ÖFVER RÅDHUSKVARTERET 1728.

tomten varit i stadens ägo redan på midten af 1400-talet.

Om vi utgå från den synpunkten, att de äldsta rådhusbyggnaderna stått på denna tomt, kunde måhända där sökas äfven den redan 1497 omtalade »gambla» rådstugan. Det nya rådhuset skulle då möjligen efter branden 1458 uppförts å tomten bredvid, n:r 2, och då samtidigt förbundits med det gamla, som till äfventyrs ej helt och hållet blifvit förstördt genom den ofta omtalade branden 1419.

Häremot talar emellertid den omständigheten, att ett fängelserum, som redan på 1500-talet* äfvensom på 1600-talet** och ännu när byggnaderna refvos kallades *gamla rådstugan*, var beläget i nordvästra hörnet af den på planen med 2 betecknade tomten. Det var en ganska rymlig lokal, och omöjligt är därför ej, att det under 1400-talet verkligen tjänat till rådhussal. Man

---

* Den 12 nov. 1554 omtalas (Tänkeboken fol. 130—131) med anledning af en bestraffning, att den dömda skulle anammas in i »gambla rådstuffuun», där huden skulle slitas af henne.

** »Tjufvekällaren och gamla rådstugan» omtalas 1615 i kämnärsräkenskaperna. Med anledning af ett renhållningsmål den 10 nov. 1692 (Byggn.-koll. prot.) säges följande: »Rådstugugubben Jonas tillika med undervaktmästaren förmandtes för allting så laga att stora torget blir idag rengjordt, eller må han weta, at *gamle Rådstugan* ej skall vara honom för god till härbärge.»

styrkes äfven i denna förmodan däraf, att i den förut omtalade handlingen af 1497 beskrifves läget af ett hus, som Sten Sture d. ä. sålde och som låg invid rådhuset, sålunda: näst rådstugan, västan för, vid stora allmänningstorget... sådant det nu byggdt och uppmuradt är, emellan rådstugan (n:r 2) och Knut guldsmeds hus (n:r 4) med dess underliggande grund, källare, stenbodar, gården innanför, emellan torget och kyrkogården samt emellan *gamla rådstugan* och Erik Johanssons hus (n:r 8). Då nu ofvan nämnda fängelserum, »gamla rådstugan» kallad, låg i gränslinien mot den gamla Stureska tomten, är mer än antagligt, att den äldre rådhussalen (icke därför den äldsta) befann sig just där och namnet därför bibehållit sig.

Omkring 13 år efter 1458 års brand omnämnes, såsom förut påvisades, i kämnärernas räkenskaper ett annat rum i rådhuset, »Cysakebur»,* hvilket utan tvifvel är samma lokal, som senare såväl på 15- och 16- som 1700-talen kallas dels »syskebuhren», dels »siskeburen» och

* I räkenskaperna står alldeles tydligt »Cysakebur», ibland äfven »Sysebur», som möjligen kan förklaras såsom en felskrifning för »Syskebur», för såvidt man ej får antaga, att senare tiders skämtsamma namn *siskeburen* är en genom folketymologisk bildning uppkommen, felaktig form af ordet »Cysakebur», hvars betydelse måhända kan vara *acciskammare*. Se ofvan, sid. 158.

användes till fängelse. Dess läge var i hörnhusets bottenvåning alldeles i nordvästra hörnet, hvaraf i alla händelser framgår, att denna hörntomt redan tidigt innehades af staden.

Af nu föreliggande material torde emellertid ej dessa tvenne tomters tidigare öden närmare kunna utredas.

Tomten n:r 3 känner man däremot bättre. Den ägdes under senare hälften af 1400-talet af en bland landets mera betydande män, doktor Klaus Ryting, kung Karl VIII Knutssons kansler. Vid hans död, 1472, torde detta hus öfvergått till sonen, Erik Ryting, som den 12 december 1491 (Sthlms stads Jordebok II, sid. 199) upplät det till Sten Sture d. ä. Denne sålde huset den 7 augusti 1497 (Sthlms stads Jordebok II, sid. 314—15) till sin »bysseskytta» mäster Örian (Göran) skrifvare. Emellertid synes kung Gösta kommit i besittning af detta hus, vare sig genom bördsrätt (han var systerson till Sten Sture d. ä.), köp eller reduktion, nog af, han skänkte det 1544 den 20 december (Riksregistraturet) till sin egen systerson Per Joakimsson Brahe, den förste riksdrotsen med detta namn, som dock ej synes ha bott i huset. Senare öfvergick det till hans arfvingar, hvilka gemensamt innehade det, då de 1595 genom rikskansleren Erik Sparre anhöllo om tillstånd att få bygga

pelare framför huset för att därmed stödja en öfre våning i samband med en del andra reparationer. Deras begäran villfors af myndigheterna (Tänkebok. 1595 fol. 222), dock med villkor dels att dessa pelare skulle göras liksom en öppen porticus, så att trafiken på torget ej störtes och att rådhuset ej däraf hade något men, dels att intet fönster byggdes åt öster, så att man kunde höra, hvad i rådstugan »warder taladt och förhandladt». Att en reparation då torde varit nödvändig, framgår däraf, att redan i gåfvobrefvet af 1544 kallas huset ett »gammalt förfallet stenhus».

Huset omtalas senare i handlingar under namn af »Gref Abrahams hus» och tillhörde således Per Brahes yngre son, öfverstemarskalken grefve Abraham Brahe, hvars son, riksdrotsen Per Brahe d. y., sålde det till drottning Kristina, som den 1 oktober 1653 skänkte det till sedermera kungl. rådet grefve Johan Gabriel Stenbock.

Redan år 1667 synas myndigheterna haft för afsikt att uppföra ett nytt rådhus eller utvidga sina lokaler. Efter samråd med d. v. förmyndarregeringen bragtes saken så långt, att en framställning genom kammarkollegium den 25 februari detta år (Kam.-kollegii bref) gjordes till dåvarande ägaren af Braheska huset för

att utröna, huruvida han vore benägen att afstå sitt hus till staden. Det dröjde emellertid ända till den 20 september 1678 (Reduktionshandl. i Kammararkivet), innan köpet blef afgjordt.* Sedan staden däraf blifvit ägare, inreddes därstädes lokaler för de olika kollegierna, och efter flyttningen 1731 användes en del för kämnärsrättens behof.

Den tomt, som å planritningen betecknas med n:r 4, tillhörde mot slutet af 1400-talet Knut (Nilsson) guldsmed. Redan 1544 i donationsbrefvet för Per Brahe kallas detta hus »gamle Lasse Biörnssons hus» och tillhörde förmodligen en Lars Björnsson, som 1537 blef rådman. Dennes änkas, hustru Ingrids, arfvingar sålde emellertid huset den 27 augusti 1548 till Bertil Putlest guldsmed. Efter denne ärfdes det af sonen Hans Bertilsson, som dock den 20 juli 1586 (Tänkebok. fol. 43) afstod det till brodern, guldsmeden Erik Bertilsson. Den senares son, Lars Eriksson, upplät å egna och moderns vägnar detta hus 1619 den 3 mars (Tänkebok. fol. 90) till kanngjutaren Erik Arvidsson. Möjligen ärfdes det därefter af kanngjutaren Jören Jeske eller hans hustru, ty de innehade det den 7 de-

* När senare genom reduktionen en fjärdepart i detta hus skulle återgå till kronan, skänkte Karl XI denna fjärdedel till staden.

cember 1656, hvilken dag de sålde det till kanngjutaren Hans Mauritz. Sedan Mauritz aflidit 1688, innehades huset af änkan, Dorotea Berentz, som ägde det till sin död 1699, då det ärfdes af hennes barnbarn, bland hvilka märkas kanngjutaren Mårten Rokus' hustru, Dorotea Persdotter, kanngjutaren Johan Johansson, kanngjutaren Erik Oldenbergs hustru, Dorotea Kant, m. fl. Det inköptes emellertid af staden år 1724 och ägdes då af fru Maria Kant. Härefter användes det till olika ändamål, bland annat till borgerskapets kontor, men vid tiden strax efter flyttningen till det nya rådhuset synes det varit till stor del oanvändt; i tredje våningen var likväl en sal inredd till arrestrum.

Byggnaden, som af bevarade afbildningar att döma tillkommit ungefär samtidigt med andra ännu vid Stortorget kvarstående hus, var en fullödig representant för den i början af 1600-talet förhärskande gafvelarkitekturen.

Den längst i väster belägna tomten, n:r 5, tillhörde 1586 (Tänkebok. fol. 43) en Henrik Franzson, som anträffas såsom husägare i staden mellan broarna redan 1555 (Tänkebok. fol. 158). Henrik Franzsons barn voro ännu 1618 (Tänkebok. fol. 16) innehafvare af huset, men något mer än trettio år senare, 1650, ägdes det (Designation 4 dec. 1650) af en Peder Olofsson,

sannolikt fader till kamreraren Olof Persson Lindeblad, som innehade det jämte sin hustru, Kristina Lenæa, i hvilken senares bouppteckning det upptages till ett värde af 6,500 daler kopparmynt (bouppteckning i förmynd.-kam. den 20 febr. 1675). Äfven vid senare hustruns död, 1679, antecknas Lindebladska sterbhuset såsom innehafvande huset,* men redan under de första åren af 1700-talet befinnes handelsmannen Michael Grubb däraf vara ägare, jämte de båda öfriga åt Trångsund belägna tomterna. Det var af Grubbs arfvingar som staden inköpte denna tomt.

Den närmast i norr belägna tomten med ett däråt uppfördt stenhus, n:r 6, torde vara densamma, som i Tänkeboken omnämnes den 9 febr. 1545 under namn af Lasse Kuses hus och af hvilket en hälft den 1 juni 1555 (Tänkebok. fol. 158) uppgifves tillhöra en Hans Olofsson, som då upplät den till sin måg Bertil Tomasson. År 1618 ägdes huset af borgmästaren Olof Pedersson, som detta år den 20 april (Tänkebok. fol. 16) sålde det till borgaren Erik Jönsson. Förmodligen såldes det snart efter dennes död, 1630, ty redan 1650 finna vi såsom ägare Jonas Jakobsson Schruufs änka, Helena Pröbsting, som senare

* Lindeblads moder, Per Olofssons änka, begrofs 1677 den 25 maj i egen graf i Storkyrkan (Kyrkans räkenskaper).

gifte sig med kamreraren Johan Joensson. Efter dem gjordes bouppteckning 1679 den 3 sept. (förmyndarkammaren), då detta hus upptages i boets tillgångar till 6,000 daler kopparmynts värde. Bland arfvingarne var dottern Helena Skruuf, hvars son, »manhaftig» Efraim Engelcrona, den 2 okt. 1697 (Stadens registr. fol. 260) sålde huset till assistenten Mårten Sohms änka, Gunilla Eijse, hvars dotter Katarina var gift med den Michael Grubb, som senare ägde icke blott denna samt tomten n:r 5, utan äfven tomten n:r 7. Grubb torde genom arf å sin hustrus vägnar kommit i besittning af denna tomt men däremot inköpt såväl n:r 7 som n:r 6.

Den tomt, som låg alldeles intill Storkyrkan, n:r 7, tillhörde den 9 febr. 1545 (Tänkebok.) en Peder Jönsson, som upplät den till konungens kamrerare Måns Eriksson. Enligt Tänkeboken synes i köpet ingått äfven en tomt, som låg emellan huset och »Peder Bragdes hus». Detta skulle närmast då syfta på n:r 8, men denna tomt var säkerligen bebyggd redan under medeltiden (se nedan). Då emellertid de handlingar, som beröra dessa förhållanden, äro ganska kortfattade och ofta nog vilseledande, torde dessa tomters verkliga gränser ej nu kunna alldeles fastslås. Huset ägdes 1555 (Tänkebok. fol. 158)

antagligen af en Hans Tomasson, men hade 1577 (Tänkebok. fol. 41) en annan ägare, nämligen Peder Helsing. År 1618 (Tänkebok. fol. 16) kallas det då på tomten befintliga huset: »sal. Christian Larssons hus». Under den närmaste tiden är intet kändt rörande dess ägare, men den 24 nov. 1660 (Stadens registratur) innehades såväl denna tomt som n:r 8 af en Baltzar Brehmer m. fl., hvilka ärft det efter Baltzar Geese; de upplåto dem till guldsmeden Michael Pohl. Denne i sin ordning sålde den 26 maj 1694 (Stadens registratur fol. 112) den västligare af tomterna till den förut omnämnde handelsmannen Michael Grubb, hvars arfvingar 1755 till Stockholms stad sålde detta hus samtidigt med de öfriga tomterna i denna del af kvarteret Rådstugan.

Tomten n:r 8 torde kunna skryta med äldre historia än till och med det Sture-Braheska huset. Redan på 1470-talet vet man att det ägdes af Karin, Jakob skräddares i Lübeck hustru, som den 8 juli 1476 (Jordeboken sid. 23) upplät det till Joan guldsmed, hvars hustru, Ingeborg, senare sålde det till borgmästaren Erik Johansson. Måhända är det samma tomt, som den 17 juni 1577 (Tänkebok. fol. 41) af Erik Bertilsson och Olof Lüth såldes till guldsmeden Erik Jöransson. Trettio år senare ägdes det af den unge Jören

RÅDHUSKVARTERET 1768.
(Lavering i K. Bibliotekets samling.)

Jörensson, hvars förmyndare sålde det den 22 april 1607 (Tänkebok. fol. 90) till borgaren Per Kruse, som, af ordalydelsen i Tänkeboken att döma, möjligen äfven innehaft tomten n:r 7. Baltzar Geese innehade emellertid sedan alldeles säkert denna tomt (se ofvan), och såldes den 1660 till den förut omtalade guldsmeden Michael Pohl, hvars sterbhusintressenter i arfskifte afstodo den till systern, Sara Pohl, gift med Antoni von Groot, som till sin död innehade tomten, hvarefter äfven den tyckes öfvergått till Grubbska familjen och därefter till staden, representerad af den s. k. bemedlingskommissionen.

Ännu återstår att nämna några ord om tomten n:r 9. Den kan måhända redan varit tillhörig Gabriel Kristersson (Oxenstierna), men 1582 ägdes den af sonen, Benkt Gabrielsson, enligt »Mantall aff Stockholms stadh... 1582» (i Kammararkiv.) där huset omnämnes med följande ord: »Bengt Gabriels(sons) hus på kyrckiogårdenn; boor utij samma hus Philippus liber K: M: kock.» Sannolikt tillföll det senare rikskattmästaren grefve Gabriel Benktsson Oxenstierna, som på 1620-talet uppförde det ståtliga hus, hvars ena gafvel synes bakom rådhuset å en i Kungl. biblioteket befintlig teckning öfver rådhuskomplexen, utförd 1768, strax innan husen refvos, se vidfogade plansch.

Det lilla utsprånget på tomtens norra gräns är helt visst den »zirliga» uppgång, som grefven 1626 hade för afsikt att uppföra, och hvartill han af staden fick en liten tillökning å sin tomt, emot att han förband sig att uppföra en mur ända till kyrkan samt en stor port till kyrkogården, från östra sidan.*

När staden på 1660-talet var betänkt på en utvidgning af rådhuset, gjordes äfven förfrågan hos Oxenstiernas arfvingar för att utröna, huruvida de voro villiga att sälja detta sitt hus. Det öfvertogs emellertid af sonens, grefve Benkt Oxenstiernas, hustru, född grefvinna Löwenstein, som därå erhöll laga fasta den 20 sept. 1671 (Stadens registratur fol. 260).

Sannolikt var det efter hennes död, som staden blef ägare af huset, hvilket inreddes hufvudsakligen till lokaler för fransk-luterska kyrkan.

Härmed är själfva kvarteret Rådstugans äldre tomthistoria i någon mån utredd, men ett och annat skulle nog ännu kunnat tilläggas, om jag icke fruktat att med torra data alltför mycket taga läsarens tålamod i anspråk.

* * *

* De nuvarande gallerportarna äro tillkomna mycket senare. De bägge figurer, som pryda densamma, äro utförda af bildhuggaren Daniel Kortz, som 1702 den 31 dec. kvitterade sin betalning (Verific. t. S:t Nicolai kyrkas räkenskaper 1702).

Af det som ofvan antydts framgår tyvärr, att Stockholms rådhus under medeltiden upprepade gånger i grund förstörts af eld, samt att de olika rådhusbyggnader, som tid efter annan aflöste hvarandra, i hvarje fall varit ganska obetydliga.

I H. Hildebrands »Sveriges medeltid» lämnas rörande de svenska rådhusen några upplysningar, som här må anföras, innan vi öfvergå till redogörelsen för den byggnad, som delvis ännu kvarstod 1767. Hildebrand anser, att icke minst af de svenska rådhusens oansenlighet framgår, huru föga stadsväsendet var utveckladt i Sverige under medeltiden. »Med egna ögon», säger han, »kunna vi visserligen ej öfvertyga oss härom, eftersom svårligen i någon svensk stad nu finnes ett rådhus, som bevarat det utseende det under medeltiden erhållit, men just denna omständighet, att intet rådhus hos oss finnes i behåll från medeltiden som minnesvård af dess byggnadskonst, torde i viss mån — med fullt erkännande af de senare seklens nyhets- och förstörelselusta — få anses gifva en antydan därom, att de gamla rådhusen ej ägde några egentliga egenskaper, som kunde föranleda deras bevarande.» Direkta antydningar om oansenligheten hos rådhusen hos oss har Hildebrand äfven funnit i medeltidens urkunder samt i den omständigheten, att

Stockholms borgerskap kallades till öfverläggningar icke i rådhuset utan på någon gillesal.

Skulle en eller annan uppgift om rådhuset under medeltiden möjligen stå att finna i de förut omtalade äldre, nyligen återfunna tänkeböckerna, torde dessa upplysningar sannolikt ej vara af den beskaffenhet, att de kunna jäfva denna af Hildebrand uttalade åsikt, som i all synnerhet måste anses fullt tillämplig, i hvad Stockholm angår, åtminstone för tiden före 1458 års brand.

Det rådhus, som då uppfördes, hade gifvetvis något mera monumentala proportioner och var möjligen äfven, hvad arkitektoniska detaljer beträffar, sina föregångare öfverlägset. Likväl kan meddelas, att enligt kämnärernas räkenskaper för 1567 synes näfver i ganska stor mängd inköpts till täckning af »gamla rådstugan» samt »skotthuset», Med gamla rådstugan måste gifvetvis afses den före 1458 befintliga byggnaden å rådhustomtens nordvästra hörn. »Skotthuset» eller den lokal, där »skottherrarne» (uppbördsmännen) hade sin verksamhet, kan möjligen vara identiskt med den ofvan omtalade byggnaden å sydöstra hörntomten, hvarest sannolikt det äldsta rådhuset varit beläget. Man ser häraf att, åtminstone vid nyssberörda tidpunkt, den gamla rådstugan var af allra enklaste slag.

Det är först med reformationen, som Stockholm började utveckla sig till ett mera betydande samhälle, och helt säkert fick äfven rådhuset då känning af den inbrytande nya tiden och torde undergått ganska omfattande förändringar; den trånga medeltida rådhussalen, som ej var tillräcklig annat än vid de vanliga sammanträdena, blef sannolikt utvidgad, ty icke sällan förtäljes i Tänkeboken om huruledes kung Gösta själf, åtföljd af riddare och rådsherrar, kom ned på rådstugan för att personligen gifva till känna ett eller annat viktigt beslut; äfven hände, att riksrådet hade öfverläggningar i rådhusets lokaler.*

Tyvärr äger man ingen den minsta kännedom om rådhusets utseende under de båda första Vasakonungarne, då så godt som alla direkta upplysningar saknas, men likväl är man berättigad att antaga, att det såväl under Gustaf I som Erik XIV presenterade sig i någorlunda prydligt skick, ty i kämnärernas räkenskaper finnas från denna tid spridda notiser, som visa att åtminstone en och annan förbättring vidtogs. År 1537 betalades glas, som användes till rådstugufarstun; samma år fingo snickaren och målaren betaldt

* I kämnärernas räkenskaper för 1541 står bland annat, att betalning erlagts för vin: »som riksens råd drucko på rådstugan, när några viktiga saker förhandlade blefvo.»

för »tafflan i radhstughen hengier».* Äfvenledes blefvo ungefär samtidigt »spetsar» uppdragna till rådhuset, sannolikt för att sättas på taket eller öfver klocktornet, ty att ett sådant fanns redan då, därom torde ej vara något tvifvel, ehuru direkta upplysningar i detta hänseende ej föreligga.

En ny port gjordes 1553 till stadens vinkällare, som var inrymd å sydöstra hörntomten; glasfönsterna i rådstugan förbättrades 1567, och samma år gjordes ett nytt fönster i »wårdskrifwarestugan» i stället för det som den »galne Jören bokbindare» sönderslagit. Utom den förut omnämnda taktäckningen på gamla rådhuset utfördes där en del andra smärre arbeten.

Vid konung Johan III:s tillträde till regeringen var rådhuset likväl i ett ganska förfallet skick; också dröjde det ej länge, förrän denne för byggnader och konst intresserade regent ansåg sig böra ingripa och uppmana stadens myndigheter att på allvar taga i tu med rådhusets förbättrande och prydande. Han skref nämligen den 16 jan. 1573 till ståthållaren på

* Hvilken art tafla det varit framgår ej af anteckningen. Den var utförd af »Urban målare»; man kan dock antaga att det ej var fråga om ett konstverk, utan snarare om en tablå öfver arfsföljd eller dylikt. En sådan tafla med årtalet 1536 finnes ännu i förmyndarkammaren; den torde måhända vara densamma, som här omnämnes.

Stockholms slott: »Oss synes, att Stockholms rådhus måtte blifva påbättradt, så att staden kunde däraf hafva någon prydning, däruppå han (Anders målare) ock skall låta Eder bekomma chablon, efter hvilken taket och spetsen på samma hus skulle blifva företagen.» Kort därefter, den 5 febr., skrifver han vidare: »och uppå det staden må hafva dess mer anseende, så vilja vi att på den midtersta stadsporten, emellan Södermalm och byn, så ock på rådhuset i staden skola byggas å hvardera stället en spets efter den chablon, som Anders målare därpå angifvandes varder». (Riksregistraturet.)

Till denne af honom mycket anlitade konstnär skrifver Johan III redan den 26 mars, allt samma år: »Hvad den spets belangar, som vi hafve befallt uppå rådhuset uppresas skall och du gifver till känna, att det skulle bäst skicka sig att en spets på hvar gafvel på samma rådstuga blefve upprest, så kunna vi ock det väl lida, dock veta vi icke gifva dig däruppå något slutligt svar, förrän du tillskickar oss däruppå chablon huru du menar att det ville sig bäst skicka, hvilket du med det första beställa skall.» (Anf. st.)

Det gick dock sannolikt ganska långsamt med rådhusbygget, och konungens planer synas

ej omedelbart ha blifvit satta i verket, ty samtidigt hade staden åtskilliga andra arbeten i gång, såsom södra portens torn, Norrbro, den s. k. vindbron och Draktornet m. m.

Den första utgift för rådhusets räkning i kämnärsräkenskaperna är från 1575 och utgjordes af betalning till Henrik målare för det han »förmålat stugan» i stadens stora vinkällare. Följande år murades fönster i »gamla rådstugan».

Det var emellertid först i maj månad 1578 som man tyckes ha gripit sig an med arbetet på själfva rådhuset med större arbetsstyrka. Bland annat arbetades då på rådstugugafveln. Håbor målares dräng fick betaldt för arbete med rödfärg, och Håbor själf förgyllde »knappen och flögen» till rådhusgafveln. Måns målare, jämte den nyssnämnde Håbor, målade ett vapen på samma gafvel, och den senare målade äfven till rådstugan fönsterbågar, som voro nygjorda. Samtidigt gjordes ett panelverk. Följande år, 1579, lämnades i uppdrag åt holländaren Henrik de Winter och hans son att uppföra ett »skureth»* utanför rådhuset.**

---

* »Skuret» sannolikt täckt utsprång. *Skur* betyder egentligen *portlider*.

** Denna utbyggnad eller »skureth» hade i tidernas längd försvunnit, ty den på ofvan meddelade afbildning synliga framskjutande byggnad torde vara den »porticus», som omtalas på sid. 165 såsom tillhörande det Braheska huset.

Åt denna byggnad ägnades mycken omsorg. Hans målare utförde målararbetet, som tog 19 dagar i anspråk. Mäster Markus svarfvare gjorde för samma ändamål diverse svarfveriarbeten, och Henrik målare förgyllde flöjeln samt målade knoppen och stången. Detta är allt som af nu tillgängliga räkenskaper kunnat utletas rörande rådhusbygget under Johan III:s tid. Det är ej mycket, men med någon kännedom om den då förhärskande smaken kan man med lätthet göra upp för sig, huru rådhuskomplexet vid slutet af 1500-talet tedde sig.

Byggnaden torde ej varit synnerligen hög men förhöjdes något af ett klocktorn, som synes å en del äldre kopparstick. Fasaden sträckte sig helt visst öfver de båda staden tillhöriga tomterna.

Den förut omtalade Anders (Larsson) målares verksamhet vid slottsbyggnaderna i Stockholm inföll mellan åren 1571 och 1576; han torde därför ungefär under samma tid planlagt de restaureringsarbeten, som ofvan omnämnts, men troligast är, att flamländaren William Boy varit den, som utfört ombyggnaden; i så fall gaf han rådhuset gifvetvis en renässansmässig karaktär. Den oundvikliga med målning prydda gafveln uppsattes då, och takryttaren eller »spetsen», som var af gammalt datum, undergick helt säkert reparation. Det utspringande »skureth»,

som ersatte medeltidens fristående trappa framför rådhuset och kanske äfven tjänstgjorde i stället för det ofvan omnämnda »burspråket», gaf omväxling åt fasaden och hade säkert äfven det känning af den flamländska renässansen, därom kan man vara förvissad, då ju, såsom förut påvisats, holländaren Winter fått i uppdrag att utföra det.

Säkerligen pryddes hufvudingången af en sandstensportal, och fönstren torde varit omgifna af måladt ramverk. Hvad taket angår, kan man ej med bestämdhet säga, huruvida något gjordes åt detsamma under Johan III:s tid, men det är dock föga troligt, då det i räkenskaper af 1602—1603 heter, att nytt tak lades icke blott på »gamla rådstugan» utan äfven »öfver själfva rådstugan».

Någon fullständigt utarbetad plan för hela rådhusbyggnaden synes man ej uppgjort, också blef ej heller denna på något vis monumental, men likväl synes den motsvarat rimliga fordringar för denna tid. Messenius, som ju haft tillfälle att själf konstatera, huru rådhuset tog sig ut i slutet af 1500-talet, säger på tal om Johan III i sin rimkrönika:

»Stadzens rådhws hafwer och pryt
så at thet wart så gått som nyt
gaflen som weter tårget åt
medh wers* och målning har skönt ståt.»

* Möjligt är, att Messenius misstagit sig om tiden för tillkomsten af dessa »wers», ty i kämnärsräkenskaperna för

I öfrigt framgår af kämnärsräkenskaperna under de första åren af 1600-talet, att tidt och ofta gjordes reparationer samt om- och tillbyggnader. De notiser, som stå att finna i dessa räkenskaper, äro visserligen, liksom de förut anförda, mycket kortfattade men icke desto mindre ganska upplysande och påvisa tydligen, att de under Johan III:s tid utförda arbetena ingalunda varit af natur att göra rådhuset till ett varaktigt byggnadsminne från renässansens glansperiod hos oss.

Utom några obetydliga reparationer i fängelset synas inga arbeten vid rådhuset utförts förrän 1596,* då fönsterbågar och luckor betalades. Fatburen under rådstugan reparerades 1600. Den förut omtalade gafveln täcktes 1601—1602 med koppar af Knut kopparslagare, och samtidigt utfördes en del arbeten i »skotthuset». Äfvenledes gjordes då af Mats snickare tvenne »taflor», som målades af Holger målare och insattes i rådhusgafveln. Det var vid samma tid, som Nils målare fick betaldt för den ofvan omnämnda målningen af rådstugufönstren samt för »bokstäfverna han skref ut» på gafveln. »Själfva

1602—1603 säges, att Nils målare fick betalt för målning af rådstugufönstren samt för »bokstäfver som han skref ut på gafveln»; det kan ju dock varit tal om en reparation.

* Samma år ombyggdes den framför rådhuset på Stortorget placerade brunnen.

rådstugan» och »gamla rådstugan» täcktes åren 1602—1603, såsom förut nämnts.

Den å rådhuset uppsatta lilla klockan blef omgjuten af »liustakemakaren» 1605—1606, och ungefär samtidigt lades nytt tak ofvanför »rådhusdörren». Månne härmed afses det ofvan omtalade »skureth»? En ny fjäder till rådstugu-klockan inköptes 1606—1607, då äfven ett nytt rum byggdes ofvanför stadens vinkällare. Rådhustaket reparerades 1608 af Hans tornbyggare, likaså stadens fängelse, »siskeburen».*

En silfverkedja, »som hängde öfver bordet i rådstugan», betalades 1612 hos Anders Dysterbachs änka. »Rådstugugången» reparerades eller anlades sistnämnda år, då sten kördes dit för detta ändamål.

Nya dörrar gjordes 1615 till »tjufvekällaren och gamla rådstugan», och samtidigt »igenmurades» (lagades) denna lokal efter »mestermannen, som brutit sig ut»; äfvenledes ombyggdes då fängelset, »det som fångarna sönderbrutit».

I skotthuset,** som låg vid rådhuset, gjordes tvenne stora galler för de fönster, som vette in åt rådhuset. Skotthuset var då sannolikt under ombyggnad, hvilket framgår af en hel del an-

---

* Se ofvan sid. 156 not.

** Den lokal, där stadens skatt betalades och räkenskapskontoret befann sig.

teckningar från 1615: en ny dörr gjordes till »storekammaren»; Jeremias svarfvare gjorde 8 pelare kring »spiselkammaren», två stolpar till förstugutrappan och nio stora stolpar samt en knapp. Dörrar och panelning gjordes samtidigt till detta rum.

Tvenne murmästare murade 1618 igen ett hål mellan stadsfängelset och »stora vinkällaren»; skorstenen i gamla rådstugan byggdes på samma gång. En »hvälfd»(?) gång gjordes i rådhuset, och en dörr upptogs i förstugan, allt samma år. Hvitlimning utfördes äfven 1618 såväl i stora källartrappan som annorstädes. Af smeden utfördes en »grepe» och en »kastehake» till rådstugudörren samt 2 par »dörrjärn» till dörrarna för skrankverket i stora rådhussalen.

Trenne år senare synas äfven en del arbeten blifvit utförda i rådhuset, ty från 1621 har man anteckningar, som utvisa, att målaren Michel »målade rådstugan», att en ny trossbotten anbragtes därstädes, att »källaren i rådstugan» målades, att »källarsalsgolfvet» lagades samt att en gammal mur i rådstugugården nedbröts.

På »Fångehuset» i rådstugugården arbetades 1622, då äfven en kakelugn, »som kommit i Rådstugugården, upp i den nya storstugan», betalades.

Följande år, 1623, omtalas stadens nya »skrifveri», hvars tak, väggar och fönster målades.

Staffan snickare hade gjort själfva inredningen äfvensom sju stolar och en bänk, hvilka målades gröna. Samma år utfördes arbete i gamla rådstugan och uppfördes »Cortogardiet» på Stortorget. Detta senare är måhända identiskt med den anordning, som å fig. 5 synes på rådhusets bottenvåning och tydligen var använd för den kontingent af stadsvakten, som var kommenderad att tjänstgöra där.

Liknande smärre reparationer och förbättringar af de olika till rådhuskomplexet hörande husen utfördes tidt och ofta, men någon genomgripande ombyggnad ägde säkert ej rum, såvida ej såsom sådan få anses de förändringar och anordningar, som företogos, sedan staden 1678 blifvit ägare af det gamla Braheska huset samt af Oxenstiernska huset, hvilka förenades med rådhuset. Att emellertid planer på ny rådhusbyggnad verkligen varit allvarligt i fråga, synes nogsamt af flera olika förslag därtill, uppgjorda af Nikodemus Tessin d. ä. (förvarade i Nationalmuseum). Dessa förslag afse förläggandet af rådhuset till Stortorget dels på den gamla platsen, dels midtemot i kvarteret Ceres samt i kvarteren Esculapius och Echo m. fl. Ett annat förslag är förlagdt till Järntorget.

Byggmästaren Sivert Zirck erhöll 1679 förhållningsorder om vissa reparationer, som skulle

företagas i det Braheska huset. Det Oxenstiernska huset inreddes till kyrka åt franskluterska församlingen samt till bostad för dess prästerskap. Äfven det gamla kanngjutarhuset undergick reparation samt inreddes för rådhusets ändamål.

Möjligt är, att mäster Siwert varit den, som vandaliserat det gamla rådhuset och, på samma gång han ordnade inomhus, tog sig det orådet före att på fasaden använda ett, bland annat i våra äldre kyrkor med förkärlek brukadt restaureringssätt: hvitlimning! Måhända hade det skett redan förut, ty en antydan därom finna vi i den ofvan anförda utgiftsposten för limfärg från 1618.

Emellertid voro de nya husen i mycket bristfälligt skick, då man under de senare åren af 1600-talet åter började att tänka på att förskaffa staden lokaler mera öfverensstämmande med dess värdighet.

Betecknande för rådhusets säkerligen föga tilltalande yttre är, att i Dahlbergs Svecia ej finnes intagen någon afbildning däraf. Hade den ringaste anledning funnits att afbilda det, hade nog utgifvaren af Svecia, som ju ibland ej var så nogräknad, när det gällde att försköna i verkligheten ganska enkla byggnadsverk, icke dragit sig för att presentera rådhuset i mer eller mindre lånad ståt. Äfven med bästa vilja torde han

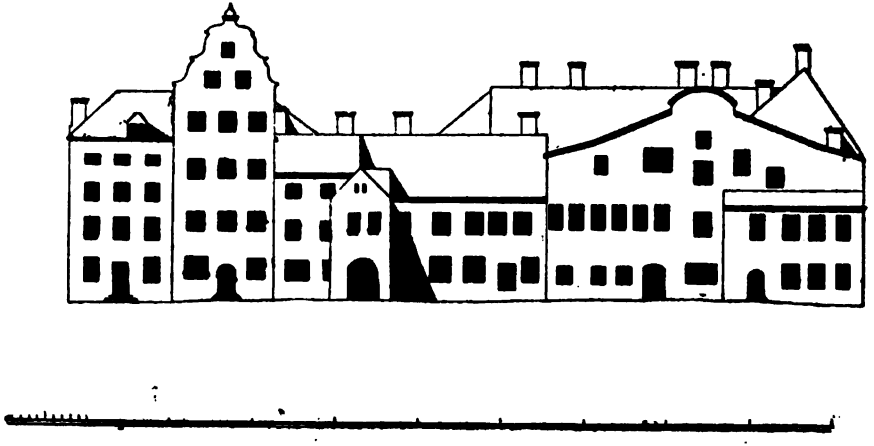

KONTURTECKNING AF RÅDHUSKVARTERET 1727
AF J. E. CARLBERG.

dock ej funnit sig därtill föranledd af det delvis fallfärdiga och sannolikt genom ovarsamhet och bristande pietet alldeles förändrade gamla rådhuset. Ingen annan konstnär har fäst rådhuset på duken eller tyckes kommit på tanken att afteckna det förrän i samband med flyttningen till det nya rådhuset (konturteckning af J. E. Carlberg 1727, se sid. 186) samt omedelbart före rifningen 1768 (lavering i Kungl. bibl., se ofvan vid sid. 171).

Man började emellertid på nytt med att uppgöra planer till rådhusets ombyggnad. Att låta de gamla byggnaderna kvarstå och bygga på en annan plats, därom synes då ej varit fråga. Sedan mer än 500 år hade man så vant sig, att staden styrdes från Stortorget, att säkerligen ingen skulle vågat komma fram med något annat förslag, med mindre fördelarna varit alldeles iögonenfallande.

Dels på grund af obeslutsamhet, dels af ekonomiska skäl hade man ännu mot slutet af 1720-talet ej kunnat bestämma sig för att gripa sig verket an och begynna med rådhusbygget. De olika planer, som uppgjorts af stadsarkitekten Carlberg, hade nyss förkastats, då ett tillfälle yppade sig för staden att inköpa ett ståtligt gammalt palats, för dåtida fordringar på utrymme fullt tillräckligt, nämligen den af riksskattmästaren

Gustaf Bonde uppförda, ännu i dag till rådhus använda monumentala byggnaden. Efter Bondes död beboddes palatset af öfverståthållaren grefve Kristoffer Gyllenstierna, hvars dotter, Maria Gustafva, gift med grefve Bondes son, sålde det 1730 till staden, och redan 1731 den 7 febr. kunde magistraten första gången sammanträda i det nyreparerade palatsets lokaler.

Dess historia ligger utom ramen för dessa anspråkslösa meddelanden.

* * *

De gamla byggnaderna vid Stortorget reparerades nödtorftigt och användes för olika ändamål till 1768, då de, såsom ofvan antydts, jämte de s. k. Grubbska husen, nedrefvos för att lämna plats för börsbyggnaden, som, ifall den vore bättre underhållen, fördelaktigt skulle vittna om den smak, som var rådande i Sverige under 1770-talet.

Sedan 1900 ha stadsfullmäktige i denna byggnads öfre våning sina sammanträden, och sålunda kan med skäl sägas, att tyngdpunkten inom stadens styrelse återflyttats till kvarteret Rådstugan.

* * *

Såsom bilagor meddelas här: A, en förteckning jämte planer öfver de olika lokalerna inom rådhuset vid Stortorget vid tiden strax efter flyttningen till det nuvarande rådhuset, samt B, Inventarium 1767 öfver inredningen af det gamla rådhuset. (Förvaras i stadens arkiv.)

Förteckning på de befintliga Logementer i Gambia Rådhuset på Stortorget efter bifogade rithningar (1732).

Första planen åfwan Jorden.

N:o

1. Ett hwälfdt rum uti det så kallade Tengiutare huset, som nu brukas till Borgareståndetz Conthoir.
2. Ett litet hwälfdt rum gent emoth förenämbde, som intet är intagit.
3. En hwälfder farstugu-gång med farstuga och trappa till öfwerwåningarne.
4. En gammal aldeles förfallen bielcke-källare åfwan jorden.
5. Ett litet förfallet Afträdes rum.
6. Brand-wachts corps de guarde.
7. Ett hwälfdt wed-rum, tillhörig brandwachts conthoiret.
8. Stadz Cämners wachtmästarens rum.
9. Ett rum mitt emoth Brandwachts Corps de gardet, som Capitein von Berco åstundar till Brandwacht Officerare.
10. Stadz Capiteinens rum.
11. Stadz wachts monderings Cammar.
12. Stadz Cämners Rättens wachtmästarens kiök.
13. Arrestante Corps de guarde.
14. Stadz wachts Corps de guarde.
15. Gång, hwälfder, till arrestante gården.
16. Arrestante-gården.
17. Arreste-rum, kalladt Siske-buhren.
18. Arreste-rum, kalladt Loppan.
19. Arrest-rum, kalladt wita Märren.
20. Arrest-rum, kalladt wita hästen.
21. Arest-rum, kalladt Gambla Rådstugan.
22. En liten gång och trappa under till Tiuf-Källaren.
23. Arrest-rummet så kalladt Skott-Cammaren med des hwälfde gång till Arrestante-gården.

Första Planen ofwan Jorden.

Bottenvåningen.

N:o

24. Arrest-rum, kalladt nya kiölden.
25. Stadz Källaremästarens kiök.
26. En liten Cammare i uthbygnaden emoth torget. Kiällaremästarens.
27. Kiällare-mästarens större rum i uthbygnaden.
28. Kiällare-mästarens farstuga med trappa.
29. Stora kiällarestugan. Trappa.
30, 31. Kiällaremästarens 2:ne rum.
32, 33. Uppbörds Commissariernes för detta innehafda Conthoirer.
34, 35. Twenne kiällare.
36. För detta warande Stadz-Fiskalernes rum.
37. För detta warande Rådstugu Actuariens Conthoir.
38. Stora hwälfda Archivum.
39. Ett gammalt rum ledigt, med bielcketak.
40. Ciämners wachtmästarens farstuga.
41. Ett litet rum för samma wachtmästare.

Andra planen.

1. En Sahl åth torget i Tengiutare-huset ointagen.
2. Ett ledigt Conthoir derbredewid.
3. Ett litet förfallit rum.
4. Farstugorna med trappan.
5. Ett gammalt kiök med en igenmuhrad kiök-spis.
6. Ett stort rum, som hafwer nedrutit tak och gälf, samt bräckeliga wäggar.
7. För detta varande Stadz-Cammerarens rum, som blifwer Ciämnersrättens achivum.
8. En dehl af för detta warande Handels Collegii Sahl, som blifwer nya Ciämners rätts audience rum.
9. För detta warande Stadz Casseurens rum, tilldehlas nya Ciämners rätten.
10. För detta warande Farstuga, nu inrättad till Ciämners-Rättens förmak.
11. Politie-Collegii Sahl, som tillika med en dehl af för detta warande Handels Collegii Sahl, är uthwidgad och inrättad till Ciämners Rätts Sahl.

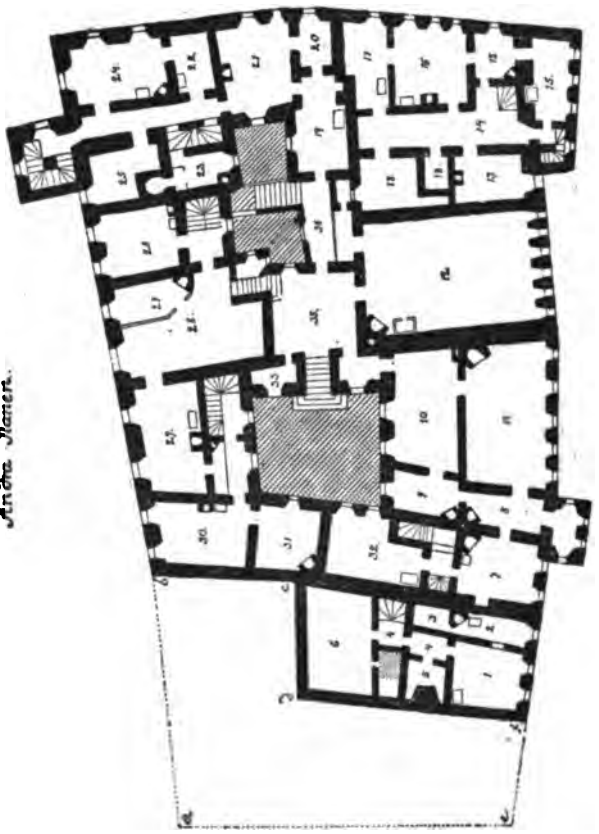

Andra Ramen.

Våningen en trappa upp.

N:o

12. Gamla Råd Hus Sahlen.
13—18. Kiällaremästarens rum.
19. Gambla Ciämners rättens förmak.
20. Gambla Ciämners Rättens Audience rum.
21. Gambla Ciämners Rättens Sahl.
22. Gambla Ciämners Rättens Archivum.
23. Ett gammalt kiök, som brukas till Brygghus af Fransyska prästen.
24.
25. Arrestrum.
26. För detta warande Rådstugu Cancelliet, hwilcket nu upbörds Commissarierne intagit.
27. För detta warande Rådstugu Notariens Conthoir.
28. Farstuga.
29. För detta warande Justitiæ Collegii Sahl.
30, 31. Tillhörigt Justitiæ Collegio.
32. Brandwachts Bokhållarens Conthoir.
33. Ett litet tillförende Rådstuguwachtmästaren tillhörigt rum.
34. En liten farstuga till nya Ciämners Rätts förmaket.
35. Farstuga till Gambla Rådhus Sahlen.
36. Farstuga till Ciämners Rättens gambla förmak.
37. Ett litet afträdes rum.

Tredie planen.

1. En stor Sahl i Ten-Giutare-Huset, afskrankat med 2:ne bräde Conthoirer, hwilket nu brukas till Arrest-rum.
2. Ett gammalt förfallet rum i Tengiutare huset.
3—6. Lediga rum.
7. För detta warande Bygnings Collegii Sahl.
8. För detta warande Ingenieurens skrifvare Conthoir.
9. Ingenieurens egit Conthoir.
10. Gambla Bygnings Collegii förmak.
11—18. Tillhörige Fransyska Kyrkio-herden.
19—25. Innehafwes af Stadz Kiällare-mästaren.

Tredje Planen.

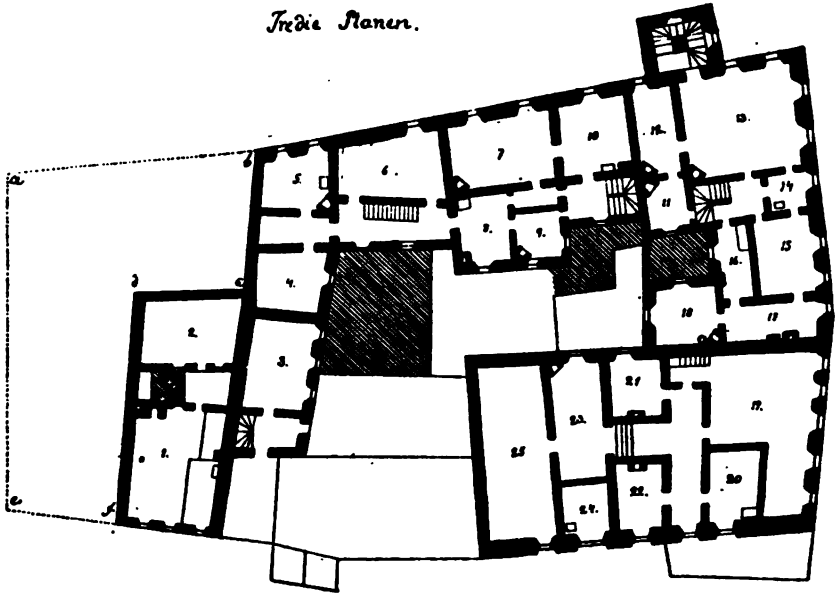

Våningen två trappor upp.

Fjerde planen.

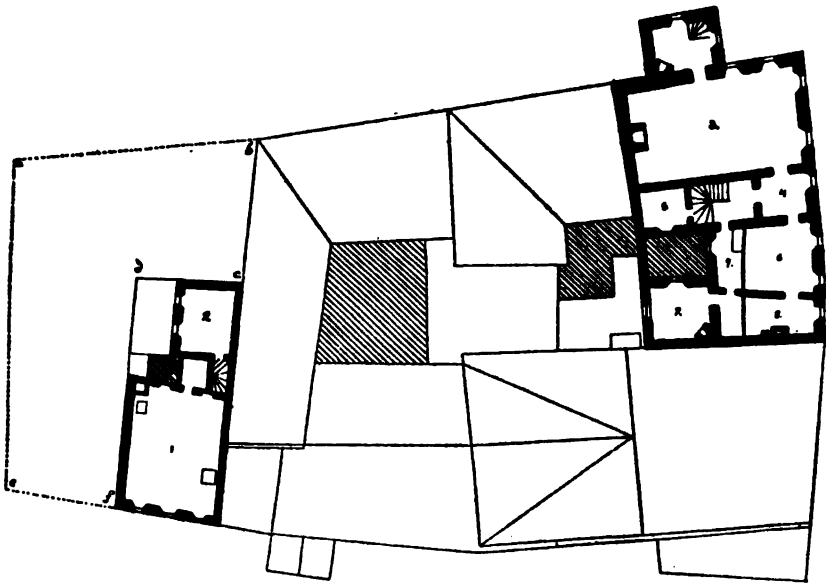

Våningen tre trappor upp.

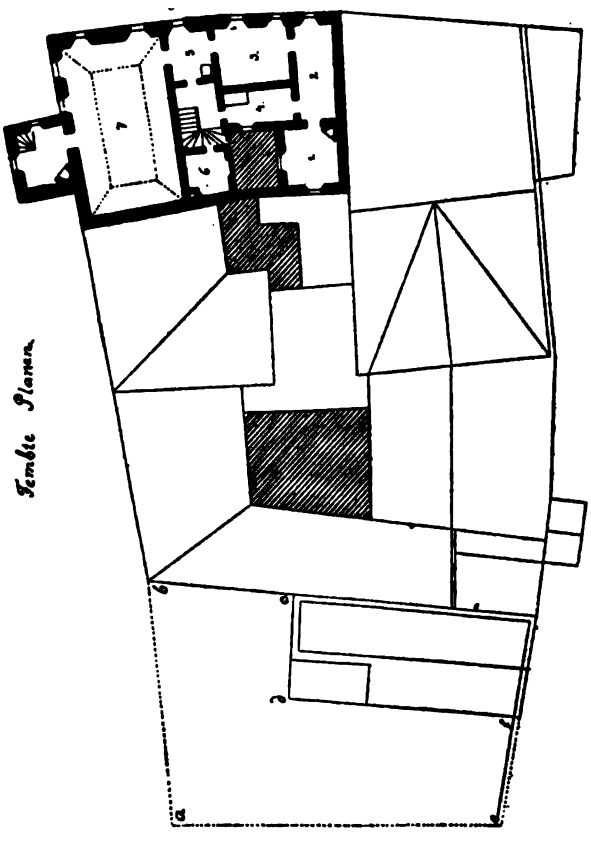

Femte Plan.

Våningen fyra trappor upp.

Fierde planen.

N:o

1. En stor Sahl, afplankad med bräder i Tengiutare-Huset.
2. Ett förfallet rum derstädes.
3. Fransyska kyrckan.
4. Sachristia.
5—9. Tillhörige Fransyska Scholæ-mästaren.

Femte planen.

1, 2. Fransyska klåckarens rum.
3. Fransyska Scholen.
4. Klåckarens kiök.
5, 6. Tillhörige Scholæ-mästaren.
7. Är den del af kyrcian, som går upp igenom öfwersta wåningen.

Hl:e Handelsmannen Grubbs hus är på planen anmärcht med lit:s a, b, c, d, e, f. Alla gårdsrum antecknade med brun färg.

Stockholm d:n 31 Martij 1732.

Bilaga B.

Inventarium och beskrifning öfwer den del af Gamla Rådhuset wid Stortorget, som innefattar Storkållaren och gamla Rådhus Salen.

Författadt Stockholm d. 5 Octobr 1767.

Denne del innehåller i längden 40 a:r och i bredden 27 a:r per medium, utom en utbygnad i östra hörnet åt Stortorget; har egna murar på alla sidor undantagande ett stycke af gafwelmuren emot Fransöske kiörkohuset til 10 a:rs längd. Halfwa wästra gafwelmurens tiocklek wid gamla Rådhus Salen tilhörer efter förra rifnings entreprenaden Meuble Handlaren Fr. C. H. Grevesmühl, hwilket wid rifningen kommer att i acht tagas. Huset är dels 2, dels 3 wåningar högt, har dels tegel, dels järnplåt tak. Warandes rummen till antal och beskaffenhet som följer.

Första wåningen.

N:o

1. Utanför huset, på Stortorget ett öppet skiul med järnplåttak.
2. Hwälfdt rum med sandstens-golf, spis, 1 fönsterluft med bly bågar och galler, dörr med tilbehör.
3. Hwälfdt rum med tegel golf, gamal spis, 1 fönsterluft med bly bågar och järngaller, dörr med tillbehör.
4. Hwälfd Portgång, med naglad träport wid hwarje ända, lås och gångjärn. Gången lagd med huggen sandsten och d:o ränsten.
5. Hwälfdt rum med beslagen dörr och bom utan lås.
6. Litet hwalf med bräd dörr. — Nedgång til källaren från torget med dörr och beslag.
7. Har brädgolf och sparrtak, kökspis med bakugn, en fönsterluft med järngaller, dörrar med tilbehör.

N:o

8. Har brädgolf, gipsat tak, 3:ne fönsterlufter med bly infattning, bröst Panel kring rummet, dörr med tillbehör.
9. Förstuga med stengolf, brädtak, en fönsterluft i bly trätrappa up til 2:dra wåningen, port med tilbehör.
10. Har stengolf, gipstak, blå och hwit kackelugn, 3:ne fönsterlufter i bly, dörr med tilbehör; flere afskrankningar af bräder i detta rum.

Andra wåningen.

11. Gamla Rådhus Salen med stengolf, gipsat tak, blå och hwit kackelugn samt spis, med huggen stas infattning, 4 höga fönsterlufter med Kittbågar och franskt glas, fönster och fot panel, dubbel dörr åt förstugan med lås och tilbehör, bom för den yttre.
12. Har brädgolf, gipstak, grön kakelugn, en fönsterluft med Kittbågar, dörr med tillbehör.
13. Förstuga, har stengolf, brädtak, en fönsterluft i bly och galler, trätrappa.
14. Har brädgolf, gipstak, grön kakelugn, 3:ne fönsterlufter i bly, dörr med tillbehör.
15. Har brädgolf, gipstak, grön kakelugn, en fönsterluft i bly, dörr med tillbehör.
16. Har brädgolf, gipstak, blå och hwit kakelugn, 3:ne fönsterlufter i bly med innanluckor, fot och fönsterpanel, dörrar med tillbehör.
17. Har brädgolf och tak, grön kakelugn, 1 fönsterluft med blybågar, dörr med tillbehör.
18. Mörkt rum med bräd golf och tak, dörr med tillbehör.

Tredje wåningen.

19. Wind med 4 små fönsterlufter i bly och en glugg.
20. Har brädgolf, gipstak, grön kakelugn, 1 fönsterluft med blybågar, dörr med tilbehör.
21. Har brädgolf och tak, grön kakelugn, och spis, 1 fönsterluft med blybågar och galler, dörr med tilbehör.

N:o

22. Har bräd tak och golf, spis, en fönsterluft med kittbågar, dörr med tilbehör.
23. Har brädgolf, gipstak, grön kakelugn, fönsterluft i bly och galler, dörr med tilbehör.
24. Har brädgolf, gipstak, grön kakelugn, 1 fönsterluft med 6 st. kittbågar, dörr med tilbehör.
25. Wind med tegelgolf, 1 blyfönster och afskrankningar. Taken äro dels belagda med taktegel, dels med järnplåtar.

Inventarium och beskrifning öfwer Fransöska Körkohuset wid Stortorget utj gamla Rådhus Quarteret beläget.

Författadt d. 5 Octob. 1767.

Detta hus är 34 a:r långt, 22 a:r bredt, med åbyggnad på 3:ne sidor kring ett litet gårdsrum, dels 4, dels och 5 wåningar hög utom wind. Har egne yttremurar på alle sidor, undantagande södre flygelens gafwél emot Storkällar huset till 10 a:rs längd; har tegeltak öfweralt, utom södre flygelen, som är täckt med järnplåtar.

Warandes rummen till antal och beskaffenhet som följer.

Nedersta wåningen.

N:o

1. Har brädgolf, gipstak, blå och hwit kakelugn, 2:ne fönsterlufter i bly infattade, dörrar med lås och tilbehör.
2. Mörk gång med brädgolf, gipstak.
3. Litet rum med brädgolf och tak, samt väggfasta brädskåp, utan fönster och eldstad.
4. Har brädgolf, gipstak, 2:ne fönsterlufter utan fönster men med järngaller, blå och hwit kakelugn, dörr med tilbehör.
5. Har brädgolf och tak, 1 fönsterluft med galler utan fönster, utanluckor och afplankningar å ömse sidor af rummet, spis och dörr.

N:o

6. Har brädgolf och tak, spis, 1 fönsterluft med galler och luckor utan fönster. En afplankning med bräder, derinnanföre, har bräd dörr och en fönsterluft med galler och luckor utan fönster.
7. Ett hwalf med dörr och tilbehör.
8. Ett dito med dörr åt gården.
   Stor stentrappa hwälfd upp i huset, källargången jämwäl hwälfd, med utgång till gränden.

Andra wåningen.

9. Stor hwälfd stentrappa och hwälfd förstuga med stengolf, 3:ne fönsterlufter med blyfönster och galler.
10. Har brädgolf och tak, grön kakelugn, en fönsterluft med 6 blybågar och järngaller, dörr med tilbehör.
11. Har brädgolf och tak, fönsterluft med blyinfattning, grön kakelugn, dörr med tilbehör.
12. Har bräd golf och tak, 1 fönsterluft i bly med innanluckor, grön kakelugn, dabbel dörr åt förstugan med tilbehör.
13. Har bräd golf och tak, 2:ne fönster i bly med innanluckor, grön kakelugn, dörrar med tilbehör.
14. Har brädgolf och tak, grön kakelugn, 1 fönsterluft i bly, dubbel dörr åt förstugan med tilbehör.
15. Har dels sten, dels brädgolf, d:o tak, spis med bakugn, 1 fönsterluft i bly, dubbel dörr med tilbehör.
16. Har brädgolf och tak, grön kakelugn, 3:ne fönsterlufter i bly och innanluckor, dörr med tilbehör.
17. Har brädgolf och tak, grön kakelugn, 1 fönsterluft med blybågar och innanluckor, dörr med tilbehör.
    Derutanför 2:ne mörka afskrankningar med dörrar och tilbehör.

Tredie wåningen.

18. Förstuga med stengolf och brädtak, 1 fönsterluft i bly och trätrappa till nästa wåning.
19. Har brädgolf och tak, grön kakelugn som och wärmer nästa rum, 1 fönsterluft i bly, dörr med tilbehör.

N:o

20. Har brädgolf och tak, en fönsterluft i bly, dörrar med lås och tilbehör.
21. Har brädgolf och tak, spis, 4 fönsterlufter med kittbågar, fönster och fot-Panel, dörrar med tilbehör.
22. Har bräd golf och tak, grön kakelugn, 1 fönsterluft med blybågar, dörr med tilbehör.
23. Har brädgolf och tak, spis, 2:ne fönsterlufter i bly, dörrar med lås en och en d:o utan.
24. Har stengolf, brädtak, en fönsterluft i bly, behållen kökspis med ståndare, dörr med tilbehör.
25. Har bräd golf och tak, grön kakelugn, dörr med tilbehör.
26. Har bräd golf och tak, grön kakelugn och spis, 2:ne fönsterlufter i bly, dörr med tilbehör.

Fierde wåningen.

27. Förstuga med stor stentrappa som här tager ända, stengolf, brädtak, 2:ne fönsterlufter i bly.
28. *Körkan med bräd golf och tak, 5 fönsterlufter i bly, dörrar med lås och tilbehör.
29. Har brädgolf och tak, grön kakelugn, 1 fönsterluft i bly, dörr med tillbehör.
30. Har brädgolf och tak, grön kakelugn, dörr med tillbehör, en fönsterluft i bly.
31. Har brädgolf, d:o tak, spis, 2:ne fönsterlufter i bly, dörrar med tillbehör.
32. Har brädgolf, gipsat tak, grön kakelugn, 2:ne låga fönsterlufter i bly, dörr med tilbehör.
33. Har bräd golf, gipstak, ny grön kakelugn, 1 fönsterluft i bly, dörrar med tilbehör.
34. Har brädgolf och tak, kökspis, 1 fönsterluft i bly, dörr med tilbehör, ett afskrankat mörkt rum till N:is 32 och 33.
35. Förstuga med brädgolf och tak, trätrappa, 1 fönsterluft med blybågar.

Femte wåningen.

36. En wind med plåttak öfwer.
37. Har bräd golf och tak, grön kakelugn, 1 fönsterluft i bly, dörr med tilbehör.

N:o

38. Har brädgolf, sparrtak, 2:ne fönsterlufter i bly, grön kakelugn, dörr med tilbehör.
39. Har brädgolf, sparrtak, köksspis, 1 fönsterluft i bly, dörr med tilbehör.
40. Har sparrtak, brädgolf, grön kakelugn, 1 fönsterluft i bly, dörr med tilbehör.
41. Har brädgolf, sparrtak, grön kakelugn, 1 fönsterluft i bly, dörr med tilbehör.
42. Förstuga med trätrappa till winden, en fönsterluft i bly, brädegolf.
    Windsbottnen dels med dels utan tegel belagd, 2:ne luckor med järnplåtar beslagne.
    I öfrigt är detta hus ganska starkt förankrat och förbundit, så med stora bielke- som mur-ankaren.

Inventarium och beskrifning öfwer Norra delen af Gamla Rådhuset, som tager sin början söder ut bakom stora Rådhus Salen och stöter i öster emot Fransöske körko-huset.

Författadt Stockholm d. 5 October: 1767.

Denna del innehåller i längden 28 al:r och bredden 22 al:r med ett litet gårds rum. Har egne murar på alla sidor undantagande södra gafwelen emot gamla Rådhus Salen. Är dels 2 dels 3 wåningar högt. Har taket dels belagdt med tegel dels med järnplåtar. Warandes rummen til antal och beskaffenhet som följer.

Första wåningen.

N:o

1. Gårdsrum med huggen sten lagdt.
2. Hwälfdt rum med trädörr beslagen och fast lås med nyckel.
3. Hwälft rum med bräd golf och bräd dörr.

N:o

4. Litet hwälfdt rum med starkt beslagen bräddörr och fast lås.
5. Hwälfd gång med sten golf, dubbla trädörrar med dubbla bomar, utan lås.
6. Stort rum med brädgolf och tak, samt wäggarne med bräder panelade, en fönsterluft med besynnerlige Massive gutne järngaller, spis och bräd lafwar, dörren med järnplåtar på båda sidor beklädd, med starkt beslag utan lås.
7. Förstuga derutanföre med beslagen bräddörr och lås.
8. Källaregång med beslagen dörr och lås med nyckel.
9. Hwälfdt rum med bräd golf, spis, en fönsterluft med starka galler, bräd dörr beslagen med bom.
10. Hwälfdt rum med beslagen dörr, bom och hänglås. Stentrappa upp til 2:dra wåningen med bofälligt tegeltak.

Andra wåningen.

11. Har brädgolf, gipstak, blå och hwit kackelugn, 2:ne fönsterlufter i bly med järngaller, dörr med tilbehör, igenmurad åt förstugan.
12. Stort rum, har brädgolf, gipsat tak, stor grön kackelugn, 2:ne fönsterlufter i bly, dörr med tilbehör, ett skrank af bräder med dörr.
13. Förstuga med brädgolf och tak, trätrappa. 3:ne fönsterlufter utan fönster, 1 utan och 2 med galler.
14. Stor förstuga med brädgolf och tak, stentrappa til gården med dubbla dörrar. En fönsterluft utan fönster men med galler, dubbla dörrar till öfre förstugan.
15. Förstugu gång med sten golf och sten trappa ned til lilla Rådhus gården, en fönsterluft förlorad, dörr med lås och tilbehör.

Tredie wåningen.

16. Har stengolf, brädtak, en fönsterluft i bly, spis och dörr med tilbehör.
17. Har brädgolf och tak, grön kackelugn och spis, 2:ne fönsterlufter i bly, dörrar med tilbehör.

N:o

18. Har brädgolf och tak, grön kackelugn, 1 fönsterluft i bly, dörrar med tilbehör.
19. Har brädgolf och tak, en fönsterluft med trenne bågar i bly, en afskrankad gång, dörrar med tilbehör.
20. Förstuga med brädgolf och tak, trätrappa til winden med dörr, en fönsterluft utan fönster.
    Winden med afskrankningar och tegeltak öfwer högre huset och Järn Plåtar öfwer det lägre.

Personregister.

Abrahamsson, Lars. 141.
Abrahamssons, Lars, änka. 122.
Arahamsson, Mikael, rådman. 101, 119, 136.
Abelsdotter, Malin (registrator Elias Anderssons änka). 131.
Absalon, öfverskärare. 136.
Abrahamsson, Per, herr Gabriels tjänare. 44.
Adolf Fredrik. 12, 59.
Adolf Johan, pfalzgrefve, hertig till Stegeborg. 11.
Albin, skräddare. 125.
Allmacher, Jakob Leonard, apotekare. 103.
Almodj, Jonas, skräddare. 121.
Alteneck, Katarina. 31, 86.
Anders, bagare. 123, 143.
Anders, målare. 117, 133.
Anders (Larsson), målare. 177, 179.
Anders, murmästare. 157.
Anders, saltmätare. 118, 135.
Anders, skräddare. 142.
Andersdotter, Brita (Tegel). 24.
Andersdotter, Elisabet (Tegel). 24.
Andersdotter, Lucia. 142.
Andersson, Benkt, uppvaktare. 111.
Andersson, Bror. 129.
Andersson, Elias, skrifvare. 115.
Andersson, Erik, gästgifvare. 13, 14.
Andersson, Hans. 118, 122.
Andersson, Jacob. 150.
Andersson, Johan, stadskamrerare. 149.
Andersson, Lars. 122, 136.
Anderssons, Lars, änka. 123.
Andersson, Mats. 118.
Andersson, Måns. 129.
Andersson, Mårten, borgare. 101.
Andersson, Olof, borgmästare. 141.
Andersson, Peder, räntmästare. 138, 140.
Andersson, Per, skeppare. 122.
Andersson, Simon. 143.
Anna, Lyder Bokellmans änka. 148.
Anna, Tönnes Bruuns hustru. 144.
Apalgren, se Apelgren.
Apelboom, Anders Andersson. 130.
Apelgren, Johan Eriksson. 127.
Arvidsson, Erik. 133.
Arvidsson, Peter. 133.
Asmundsson, se Assmusson.
Assmussons, Mårten, änka. 122.
Asmusson, Mårten. 141, 143.
Aurelius, Eggert Mattsson, rådman. 117, 133.
Axelsson (Natt och Dag), Åke, riksråd. 147.

Baartz, Eva Johanna. 93.
Bagge, Jacob. 138.
Balck, Henrik. 143.
Baldauff, Kasper, d. ä., gästgifvare. 14, 15, 19.

Baldauff, Kasper d. y., guldsmed 19.
Baldauff, Kristoffer, lärare. 19.
Banér, Axel Nilsson, riksråd. 55, 56.
Banér, Johan, fältmarskalk. 128.
Banér, Karl. 149.
Banér, Gustaf, riksråd. 56, 128, 149.
Banér, Klas, riksjägmästare. 57.
Banér, Per, riksråd. 54, 55, 56, 149.
Banner, se Banér.
Bauny, tandläkare. 94.
Barkman, Johan, rådman. 140.
Bartels, Lydert, kommissarie. 139.
Becker, Nils, gästgifvare. 139.
Beckman, Johan, boktryckare. 105.
Beem, Göran. 126.
Beese, Gunilla, fru. 6 not.
Bendt, Herman, borgare. 85.
Bengt, se Benkt.
Bengtsson, se Benktsson.
Benkt, ryssetolk. 126.
Benktsson, Olof. 140.
Benktson, Tor, f. d. klockare. 116.
Benningh, Anna, hustru. 149.
von Berco, kapten. 190.
Berendes, Johan, riksråd. 150.
Berendsdotter, Anna, hustru. 135.
Berentson, Berent. 122.
Berentz, Dorotea, Hans Mauritz' änka. 167.
Berentz, Johan. 129.
Berndt, vintappare. 23.
Berg, V., kamrer. 46.
Bergengren, J. R. 74.
Bergstrahl, J., assessor. 41, 42.
Bergstrahl, Lovisa. 42.
Bergström, Anders Lorens, auskultant. 91.
Bertil, saltmätare. 115.
Bertil, tunnbindare. 118.
Bertils änka. 116.
Bertilsson, Erik (Putlest), guldsmed. 166, 170.
Bertilsson, Hans (Putlest). 166.
de Besche, Gillis, arkitekt. 9.
de Besche, Hubert, byggmästare. 47.
Bezelius, Kristoffer, pastor primarius. 90.
Bielke, Anna Margareta. 149.
Bielke, Erik Klasson, friherre. 150.
Bielke, Gunilla, drottning. 43.
Bielke, Gunilla, fru. 145.
Bielke, Helena, fru. 145.
Bielke, Katarina. 110.
Bielke, Kristina Sigrid. 149.
Bielke, Ture. 128.
Biörson, se Björnsson.
Björnmark, Olof. 83, 84.
Björnsson, Lars, rådman. 166.
Björnsson, Michel. 121, 139.
Blydisell, se Blödistel.
Blödistel, Klas, handelsman. 126, 146.
Bohm, Anders, kammarskrifvare. 124, 144.
Boij, Anders. 126, 143, 146.
Boltenhagen, Gerdt. 84.
Bonde, Gustaf, riksskattmästare. 188.
Bonde, Olof. 115.
Boneau, Honoré, handelsman. 56.
Bong, Mathias. 116.
Bonifatii änka. 121.
Boom, se Bohm.
Borchman, Jacob. 133.
af Botin, Maria Charlotta. 70.
Bragde, se Brahe.
Brahe, Abraham, grefve, öfverstemarskalk. 165.
Brahe, Ebba, grefvinna. 66, 67, 68, 159.
Brahe, Elsa Beata, g. m. pfalzgrefven Adolf Johan. 11.
Brahe, Erik, grefve, öfverste. 51.

Brahe, Magnus Fredrik, grefve, excellens. 52.
Brahe, Nils, grefve. 149.
Brahe, Per, grefve, ryttmästare. 52.
Brahe, Per Joakimsson, grefve. 164, 165, 166, 169.
Brandt, Peder Olofsson. 136.
Braun, J. D., vinskänk. 20.
Brehmer, Baltzar. 170.
Brehmer, Hans, handelsman. 99, 146.
Bremmerius, Hans. 126.
Brenner, Mårten, sekreterare. 149.
Brita på krogen, hustru. 118.
Brita, Hans Anderssons änka. 136.
Brinkman, Anders, perukmakare. 84.
Broman, Erland, president. 12.
Broms, se Bröms.
Bruun, Anna, Tönnes' hustru. 120, 122, 124.
Bruun, Antonius (Tönnes). 120, 138, 139, 141.
Bröms, Karl Olofsson. 98.
Buddans, Erik, rådman. 142.
Bureus, Jonas. 128.
Burman, Olof. 148.
Buurs, Hans, änka. 117.
Bååt, Karin, E. L:son Sparres änka. 9, 43, 45.
Böttiger, Herman, fältskär. 83.
Bökeman, Melker. 116.
Bökman, R[einhold]. 148.
Böökman, Didrik. 38.

Cecilia på Haga, grefvinna. 43, 44, 45, 108.
Cedergren, A. 84.
Cantersten, se Canterus.
Canterus, Lars. 124, 144.
Cantor, se Centor.
Carl, se Karl.
Carlberg, J. E., stadsarkitekt. 187.
Carling, Petter. 136.
Carlsson, se Karlsson.
Cartesius (Descartes). 33, 34.
Casparsson, C. F., ingeniör. 100.
Callerstedt, Sv. 74.
Casten, Lucia. 143.
Centor, David, pärlstickare. 145.
Charlier, Egidius, fäktmästare. 144.
Christoffuerson, se Kristoffersson.
Claes, se Klas.
Claeson, Aris, arkitekt. 9.
Clas, se Klas.
Classon, se Klasson.
Clementson, Johan. 119.
Coijet, Julius Peter, frih., vice president. 25.
Cremmer, Cornelius. 121.
Cress, Anders, handelsman. 73.
Crollius, Gallinus, köksmästare. 135.
Crumbygels (Cronhjelm), Kristoffer, änka. 150.
Cruus, Anna Maria. 60.
Cruus, Gustaf, friherre. 60.
Cruus, Jesper Mattsson, riksskattmästare. 58, 59, 60.

Danielsson, Antonius. 147.
Dant, Margareta. 32.
Dantzeville, Magdalena Vilhelmsdotter. 8, 23, 24.
Dantzeville, Margareta, tryckfel för Magdalena, se ofvan.
David, pärlstickare. 125.
David, skomakare. 125.
De Geer, Louis d. ä. 69.
De la Gardie, Brita Pontiidotter. 59.
De la Gardie, Jakob, grefve, riksmarsk. 66, 68, 98.
De la Gardie, Katarina. 50.
De la Gardie, Pontus, friherre, fältöfverste. 59.
Delphindal, Gabriel. 116, 132.
Delwik, Paul, handelsman. 74.

Descartes, se Cartesius.
Diener, Henrik. 137.
Didrik, fiskare. 136.
Didrik, skinnare. 124.
Didriksson, Börje. 120, 137.
Dittmar, Jakob, vinskänk. 19.
Dyriksson, se Didriksson.
Dijmar, Johan. 120.
Dohna, Kristofer Delfikus, borggrefve. 11.
Donat, Anders. 124.
Dugerskeer, Gregils. 121.
Dysterbach, Hans. 182.

Eckhoff, Henrik. 124, 144, 150.
van Eden, Olof Hansson, se Hansson, Olof fan Eden.
Eggert, rådman, se Aurelius.
Egiert, se Eggert.
Ehrencreutz, Kristina Charlotta. 103.
Ehrencreutz, Jesper, brukspatron. 103.
Eichhorn, Chr., amanuens, samlare. 70.
Eijse, Gunilla, Mårten Sohms änka. 169.
Eiken, Hans Henrik. 134.
Eiken Hollenska, hustru. 116, 117.
Ekehjelm, Eva, fru. 132.
Ekhoff, Hans. 142.
Elisabeth, prinsessa af Sverige. 8.
Elsa, herr Johans hustru. 119.
Emkott, Lukas, gästgifvare. 14.
Enander, Maria Samuelina. 95.
Enander, Samuel, konduktör. 95.
Engelcrona, Efraim. 169.
Enoch, Kristian. 117.
Erhard, Mikael, sadelmakare. 131.
Eric, se Erik.
Erici, Jakobus, kyrkoherde. 98.
Ericsson, se Eriksson.
Erik XIV. 6, 76, 175.
Erik, glasmästare. 143.
Eriksdotter, Anna. 141.
Eriksdotter, Klara, Arvidus Nicolai i Lislena hustru. 116.
Eriksson, Anders. 117.
Eriksson, Berent. 119.
Eriksson, Erik, järnkrämare. 141, 146.
Erikssons, Erik, tullnärs barn. 133.
Eriksson, Gregels. 124.
Eriksson, Göran. 124.
Eriksson, Henrik. 142.
Eriksson, Jöns, rådman. 140.
Eriksson, Lars. 139.
Eriksson, Lars (Putlest). 166.
Eriksson, Mats. 123.
Eriksson, Måns, konungens kamrer. 169.
Eriksson, Nils, borgmästare. 146.
Eriksson, Nils, kamrerare. 133.
Eriksson, Olof, se äfven Olof kanngjutare. 116.
Eriksson, Olof, kanngjutare. 116, 120, 131, 137.
Eriksson, Olof, sekreterare. 132.
Eriksson, Sigfrid. 118, 136.
Erson, Anders. 125.
Erson, Erik. 124.
Ersons, Henrik, änka. 123.
Erson, Mats, skomakare. 125.
Evertsdotter, Katarina. 141.
Eyken, se Eiken.
Eyman, Daniel, underlagman. 133.

Falkenberg, Eva Katarina. 41.
Falkenberg, Henrik, landshöfding. 41.
Falkenberg, Konrad. 55.
Ferster, se Frester.
Ficke, Joakim. 136.
Filéen, Maria Elisabet. 95.

Filéen, Paul Edvard, aktuarie. 94.
Filip, apotekare. 125.
Filip, Herman. 117.
Filipsson, Måns. 118.
Fischer, Niclas, borgare. 139.
Fjellman, Sven, k. sekreterare. 42.
Fleming, Erik. 149.
Fleming, Hebbla. 54.
Fleming, Henrik. 128, 130, 149, 150.
Fleming, Katarina, fru. 129, 150.
Fleming, Klas. 55, 112, 129, 139, 145.
Forbus, Jacob. 128, 142, 148.
Fransson, Anders, köttmånglare. 116, 132.
Franzon, Henrik. 167.
Freester, Hans, murmästare. 143.
Friis, Jacob. 145.
Fritz, Ludvig, landshöfding. 128, 148.
Frötzil, se Fritz.
Funck, Joachim, remsnidare. 148.
Funck, Tomas. 137.
Förbås, se Forbus.
Förster, Anna Maria. 83, 84.
Förster, Georg, fältskär. 83.
Förster, Hans, se Freester.
Förster, Paul. 83.

Geese, Baltzar. 170, 171.
Geet, se Geete.
Geete, Erik, assessor. 130, 150.
Gerdner, Göran. 139, 140, 141.
Gilles, Louis, slottsbyggmästare. 63.
Glock, Johan, d. y., vinskänk. 20.
Glock, Johan, d. ä., vinskänk. 20.
Greisdotter, Brita. 136.
Greverad, Alf. 98.
Grevesmühl, Fr. C. H., handlande. 199.
Grevesmühl, Karl Adolf, handelsman. 91.
Grill, Abraham. 99.
Grill, Adolf Ulrik. 100.
Grill, Antoni, d. y. 99.
Grill, Klas, direktör. 99.
Groen, Werner. 61.
von Groot, Antoni. 171.
Grubb, Mikael, handelsman. 168, 169, 170.
Grubbens, Anna. 83.
Grundel, Henrik. 119.
Gråå, Kasper, handelsman. 139.
Grönberg, Brita, fru. 127, 140.
Grönberg, Peter. 128, 133, 148.
Gunilla Bielke, drottning. 43.
Gunilla, fru. 6 not.
Gustaf I. 77, 98, 175.
Gustaf II Adolf. 36, 69, 106.
Gustafsson, Grels, referendarie. 135.
Gustafsson, Gustaf. 127.
Gustafsson, Gustaf, grefve, se Vasaborg.
Gustafsson, Olof, silfverknekt. 138.
Gyllenax, Peder Nilsson. 128, 148, 149.
Gyllenborg, Johan, grefve, kammarherre. 70.
Gyllenhielm, Karl Karlsson, riksamiral. 148.
Gyllenstierna, Kristina, Sten Sture d. y:s änka. 43.
Gyllenstierna, Kristoffer, grefve, öfverståthållare. 188.
Gyllenstierna, Maria Gustafva, g. m. grefve Bonde. 188.
Gytrie, Walter. 136.
Gåhlboo, Lars Persson, kock. 132.
Göran, se Jöran.
Göransson, se Jöransson.

Gösta, se Gustaf.
Göstafsson, Sten, grefve (tre rosor). 43.

Haase, Jacob, handlande. 135.
Hack, Mikael. 117.
Hackersköld, Olivier, direktör. 31.
Hamilton till Hageby, Johan Abraham. 41.
Hans, hofslagare. 116.
Hans, målare. 179.
Hans, murmästare. 123.
Hans, skinnare. 125.
Hans, snickare. 129.
Hans, skräddare. 115.
Hans, skräddare. 124.
Hans, tornbyggare. 182.
Hans, trumpetare (trometare). 115.
Hansdotter, Karin (Swahn). 15.
Hanssen, Johan, se Rosenhoff.
Hanssen, Peter, köpman. 85, 86.
Hansson, Didrik. 58.
Hansson, Erik. 134.
Hansson, Hans. 121.
Hansson, Hans, borgmästare. 140.
Hansson, Hans, rådman. 120, 137.
Hansson, Henrik. 129.
Hansson, Israel. 123.
Hansson, Jost. 150.
Hansson, Jöns. 119.
Hansson, Kristian, bagare. 93.
Hanssons, Nils, änka. 117.
Hansson, Olof fan Eden. 116.
Hansson, Peter. 119, 120.
Hansson, Peter, handelsman. 137.
Hansson, Sigfrid, befallningsman. 132.
Haraldsson, Anders. 130.
Hartman, Lorens. 150.
Hartmans, Lorens, guldsmed, änka. 147.
Hartt, Johan Jakob, hofkällaremästare. 103.
Hassel, se Rose, Thielemannus.
Heerdhielm, Henrik, sekreterare. 103.
Heijn, Wellam. 116.
Heijs, Wilhelm. 133.
Helena, Daniel Fritz' änka. 148.
Helgdag, se Helleday.
Helleday, Hans. 124, 144.
Helsing, Johan Olofsson. 133.
Helsing, Peder. 170.
Helvetius, filosof. 146.
Henner, Jost, stenhuggare. 64.
Henrik, målare. 178.
Henrik, snickare. 115.
Henriksson, Anders. 121, 139, 140.
Henriksson, Daniel. 141.
Henriksson, Henrik, sekreterare. 116, 147.
Henriksson, Jöns, borgmästare. 120, 126, 138, 139, 141, 142, 146.
Henriksson, Knut, rådman. 126, 146.
Henriksson, Krister. 135.
Henriksson, Lars, kamrerare. 119, 134.
Henriksson, Markus, gästgifvare. 13.
Hering, Krist. 20 not.
Hessel, se Hassel.
Hierta, Lars, boktryckare. 104.
Hjärne, Urban, doktor. 149.
Herman, guldsmed. 122.
Hinderson, se Henriksson.
Hoff, Kasten, källarmästare. 121, 139.
Hoffman, Mårten. 125.
Holger, målare. 125, 181.
Holm, Johan. 145.
Holm, Johan Svensson, kock. 93.
Holmberg, Anders, handelsman. 60.
Holst, Gorius, borgmästare. 22.

Hopare, Mikael. 140.
Hopp, Johan, skräddare. 119, 137.
Horn till Marienborg, Henrik, fältmarskalk. 87, 147.
Hornbein, Georg, bokbindare. 138.
Horst, Aron, löjtnant. 131.
Hult, Conrad. 125.
Håbor, målare. 178.
Håpp, se Hopp.
Hårleman, Johan, k. trädgårdsmästare, hofintendent. 93.
Hårleman, Karl, friherre, ceremonimästare. 92, 94.
Hårleman, Kristian, k. trädgårdsmästare. 92.
Hök, A. F., godsägare. 70.

Ingeborg, Joan guldsmeds hustru. 170.
Ingemundsson, Erik, borgmästare. 135.
Ingrid, Lars Björnssons änka. 166.
Isæus, M., arkitekt. 47.
Israelsson, Hans. 118, 126.
Israelsson, Israel, sekreterare. 123, 143.

Jakob, bardskärare. 147.
Jakob, skinnare. 125, 145.
Jakob skräddare. 170.
Jakob, trumpetare (trometare). 125.
Jacobsson, Johan. 119.
Jacobsson, Klas. 140.
Jakobsson, Hans, borgare. 135.
Jakobsson, Thomas. 145.
Jeremias, skeppare. 122.
Jern, Jöran. 122.
Jeske, Jören, kanngjutare. 166.
Joakim, bagare. 119.
Joakim, brokikare. 122.
Joakim, tunnbindare. 118.
Jochim, se Joakim.
Jochom, se Joakim.
Joan, guldsmed. 170.
Joannis, se Joensson.
Joensson, Johan, kamrer. 169.
Joensson, Per, herr Jöran Perssons fader. 6 not.
Johan III. 8, 23, 76, 79, 176, 177, 179, 180, 181.
Johan, biskop i Strängnäs. 129.
Johan, stenhuggare. 126.
Johan, vinskänk. 132.
Johansson, Erik. 163.
Johansson, Erik, borgmästare. 170.
Johansson, Johan, kamrer. 141.
Johansson, Johan, kanngjutare. 167.
Johansson, Knut. 118.
Jon, hattstofferare. 116.
Jon, trumpetare. 117.
Jonas, rådstugugubbe. 162.
Jonsson, Erik, skräddare. 115.
Jonsson, Hans, skräddare. 132.
Jonsson, Johan, hökare. 117.
Jönsson, Abraham, handelsman. 145.
Jönsson, Anders, rådman. 118, 135, 138, 141.
Jönsson, Erik. 147.
Jönsson, Erik, borgare. 168.
Jönsson, Hans, skräddare. 145.
Jönsson, Johan. 145.
Jönsson, Johan, bokhållare. 120.
Jönsson, Johan, kamrerare. 125.
Jönsson, Jöns. 116.
Jönsson, Klemet. 134.
Jönsson, Mårten. 148.
Jönsson, Olof, skräddare. 136.
Jönsson, Peder. 169.
Jönsson, Peder, kryddgårdsägare. 7.
Jönsson, Sven. 116.
Jöran, barberare. 124.
Jöran, bokbindare, se äfven Hornbein, Georg. 119, 176.

Jöran, spelman. 120.
Jöran, skrifvare. 164.
Jöran, stakmakare, se Putensson.
Jöransdotter, Anna (skepparen Nils Månssons änka). 134.
Jöransson, Anders, krögare. 121.
Jöransson (Tegel), Anders. 7.
Jöransson, Erik, guldsmed. 170.
Jöransson, Erik, se Tegel.
Jöransson, Erik (Ulfsparre). 98.
Jöransson, Hans. 133.
Jöransson, Jöran, den unge. 170, 171.
Jöransson (Tegel), Nils. 7.
Jöransson, Per, orätt namn för Jöran Perssons fader. 6 not.
Jören, se Jöran.
Jörensdotter, se Jöransdotter.
Jörensson, se Jöransson.

Kagg, Beata, Krister Brodersson Rålambs änka. 150.
von Kalstorp, Katarina. 25.
Kammecker, Maria. 84.
Kant, Dorotea, Erik Oldenbergs hustru. 167.
Karin, Henrik Tynnesons hustru. 119.
Karin, Jakob skräddares i Lübeck hustru. 170.
Karin, Mårten Trotzigs änka. 150.
Karl VIII Knutsson. 164.
Karl (IX). 8.
Karl XI. 60, 166 not.
Karl X Gustaf. 11, 39, 102 not.
Karl XII. 78.
Karl XIII. 62.
Karl, murmästare. 157.
Karlsson, Hans. 123.
Karlsson, Karl. 128.
Karsten, Hans. 124, 144.
Katarina Stenbock, drottning. 43.
Katarina, Åke Folkers änka. 148.
Keder, Niklas. 140.
Kempe, Hans, borgare. 143.
Kenicius, Kasper, hofapotekare, se Lilliecrona.
Kerstin, Henrik Hindersons hustru. 119.
Kholmetare, se Kolmäter.
Killing, Erik. 118.
Killing, Pers änka. 6 not.
Killing, Per. 6 not.
Kitz, Kristoffer, bagare. 138.
Kitzerow, Daniel. 148.
Klas, bryggare. 137.
Klas, klensmed. 135.
Klas, smed. 118.
Klasson, Peter. 124.
Klawer, Hans. 147.
Klemet, slaktare. 148.
Klemetsson, Mats. 115.
Klemming, W., arkitekt. 96.
Klerck, Abraham. 111.
Klinck, Fredrik Henrik, guldsmed. 84.
Klärck, Sanner. 126.
Knorring, Georg, frih. 31.
Knust, Göran. 125.
Knut, Elias' änka 123.
Knut, guldsmed. 163.
Knut (Nilsson), guldsmed. 166.
Knut, kopparslagare. 181.
Kock, Anders Johansson. 118.
Kolmäter, Hans. 101, 115, 132.
Kork, se Kurck.
Kortz, Daniel, bildhuggare. 172.
Krabb, Aron. 122.
Kregr, Kristian. 123.
Kristersson, Håkan. 138.
Kristian, spelman. 117.
Kristina. 10, 11, 16, 30, 33, 34, 37, 62, 69, 165.
Kristler, Hans Jakob, byggmästare. 48.
Kristoffer, bagare. 121.
Kristoffer, bokbindare. 126.

Kristoffersson, Evert. 122, 141.
Kristoffersson, Henrik. 116.
Kristoffersson, Jokom. 118, 136.
Kristoffersson, Kristoffer. 142.
Kristoffersson, Sven. 133.
Krook, Löken. 118.
Krook, Sven. 123.
Kruse, Frans, se Krusebjörn.
Kruse, Per, borgare. 171.
Kruse, Peter. 138.
Kruse, Sigvard. 147.
Krusebjörn, Frans. 127, 147.
Kruus, se Cruus.
Kråka, Knut. 142.
Kurck, Ingeborg. 150.
Kurck, Jöns, riksråd. 128, 130, 149.
Kursell, se Kurtzel.
Kurtzel, Maria Elisabet. 40.
Kurtzel, Sigrid. 149.
Kuse, Lasse. 168.
Kyle, Bengt. 148.
Kyllander, Samuel. 123.
Königsmark, Amalia Vilhelmina. 12.
Königsmark, Aurora. 12.
Königsmark, Konrad, grefve, rikstygmästare. 11.
Königsmark, Filip Kristoffer, grefve. 12.

Lafrensen, Mattias, stadsmäklare. 104.
Lafrensen, Niklas, d. y., miniatyrmålare. 104.
Lagerqvist, Erik Eriksson, häradshöfding. 102.
Lagerstolpe, Nils, kammarrevisionsråd. 84.
Lamberson, Abraham. 121.
Lang, Lüdert. 137.
Lange, Johan, postkontrollör. 25.
Lars, kyllerstickare. 111.
Larsdotter, Ingrid. 56.
Larsson, Anders. 126, 140.
Larsson, Kristian. 170.
Larsson, Jakob. 142.
Larsson, Johan, notarie. 113.
Larsson, Johan, sekreterare. 117.
Larsson, Jon, knekt. 44.
Larsson, Jöns, skrifvare. 116.
Larsson, Mathias, skräddare. 142.
Larsson, Mårten. 119, 134.
Larsson, Olof. 122, 141.
Larsson, Olof, rådman. 39.
de La Vallée, Jean, borgmästare. 112.
Lavén, Johan, handelsman. 74.
Leffler, A., possessionat. 26.
Leijonhufvud, Ebba, grefvinna. 127, 150.
Leijonhufvud, Margareta, drottning. 43.
Lejonsköld, Mårt. Augustinsson. 137.
Lemius, se Lemnius.
Lemnius, Henrik. 120, 138.
Lensæa, Kristina, Olof Lindeblads hustru. 168.
Le Roy, Pierre, handelsman. 56.
Leuhusen, Kasper. 23.
Leuhusen, Mårten, rådman. 22, 23.
Leuhusen, Mårten, d. y., (Zakeus?) 23.
Leuhusen, Regner. 8, 9, 10, 11, 23, 25, 128, 148.
Leuhusen, Welam (Vilhelm), borgmästare. 24, 25, 120, 138.
Lewenhaupt, K. G., grefve. 12.
Lewenhaupt, Karl Mauritz, grefve, fältmarskalk. 60.
Lewenhaupt, Sidonia Juliana, grefvinna. 60.
Lewin, A. E., öfverstelöjtnant. 53.
Lewin, Ad. Ludv., handlande. 52, 53.
Lewin, K. A., vicepresident. 53.

Lickowius, Johan. 126.
Lifländer, Adam, fältskär. 83.
Lifländer, Baltzar. 83.
Lifländer, Eva. 83.
Lillie, Kristina Beata. 51.
Lilliecrona, Kasper Kenicius, apotekare. 55, 130, 150.
v. d. Linde, Erik Larsson, K. M:ts faktor. 29, 30, 32.
Lindeblad, Olof Persson, kamrer. 168.
Lindenmeyer, Göran, borgare. 132.
Lindhult, Zakarias. 84.
Liitz, Olof, guldsmed. 170.
Loduic, Hans (Schütz). 119.
Lorentz, Peter, kronobagare. 79.
Lovisa Ulrika. 52.
Lou, Joakim, kock. 132.
Lüdeke, guldsmed. 112 not.
Löök, Erik. 118, 135.
Löwenstein, (Marca Kristiana), grefvinna. 172.

Macleer, Jacob. 122, 140.
Maculer, se Macleer.
Manorgen, Robert. 141.
Margareta Eriksdotter (Leijonhufvud), drottning. 43.
Margareta Leijonhufvud, drottning. 43.
Maria, finsk änka. 123.
Marina, hustru. 122.
Markgraf, Jochum, handlande. 56.
Markusdotter, Karin, Anders Pedersons änka. 135.
Marschalck, Hans, vinskänk och gästgifvare. 15, 16, 17, 18, 19.
Marschalck, Kristina. 19, 20.
Massenbach, Hans, ståthållare. 23, 24.
von Massberg, Johan, pumpmakare. 144.
Mats, snickare. 181.
Mattiæ, Johannes, biskop. 132, 147, 150.
Mattsson, Anders. 122.
Mattsson, Benkt, rysstolk. 139, 145.
Mattsson, Bertil, saltmätare. 135.
Mattsson, Daniel. 142.
Matsson, Erik. 117, 121, 122, 134, 140.
Mattsson, Hans, båtsman på »Renen». 44.
Mattsson, Jöran. 142.
Mattsson, Klemens. 118, 136.
Mattsson, Mats. 123, 143.
Mattsson, Mikael. 117.
Mattsson, Olof. 133.
Mattsson, Per, konstapel. 118.
Mattsson, Per, myntsven. 134.
Mauritz, Hans, kanngjutare. 167.
Meijbusch, Ant., medaljgravör. 131.
Meijer, Klas. 120.
Menlöse, Anna, hustru. 120.
Messenius, Johannes. 180.
Meurer, Ignatius, boktryckare. 117, 134.
Meurman, Henrik. 148.
Michel, se Mikael.
Michelsson, se Mikaelsson.
Mikael, målare. 183.
Mikaelsson, Urban. 138, 139.
Millonius, Thomas. 117.
Monéron, Margareta. 94.
Myliander, Lars Mattiæ, kyrkoherde. 141.
Måns, målare. 178.
Måns, skräddare. 119.
Måns, tunnbindare. 117.
Månsson, Olof. 118.
Månsson, Hans, öfverste. 129.
Mårtensdotter, Karin (borgmästaren Nils Erikssons änka). 136.
Mårtensson, Erik. 122.
Mårtensson, Hans. 116, 133.
Mårtensson, Jöns, spelman. 138.
Mårtensson, Mattis. 134.
Mårtensson, Måns. 137.

Mårtenssons, Måns, hustru Anna. 140.
Mårtensson, Olof. 138.
Mårtensson, Paul, borgare. 146.

Nathorst, Johan Teofil, stadsfältskär. 21.
Nensén, Petrus, kyrkoherde. 32.
Nettelbladt, Baltzar, handelsman. 25.
Nettelbladt, Kasper, handelsman. 25.
Nighels, murmästare. 157.
Nikolaus, kyrkoherde. 138.
Nils, kanngjutare. 126.
Nils, målare. 181.
Nils, slaktare. 134.
Nils (Trane?). 119.
Nilsdotter, Maria (Olof Anderssons änka). 137.
Nilsson, Anders. 123.
Nilsson, Anders, skräddare. 142.
(Nilsson), Knut, guldsmed. 166.
Nilsson, Mårten. 29.
Nilsson, Mats, kamrerare. 134.
Nilsson, Måns, handelsman. 140.
Nilsson, Måns. 121, 124.
Nilsson, Mårten. 123, 143.
Nilsson, Nils, kamrerare. 129. 150.
Nilsson, Nils, sekreterare. 128.
Nilsson, Olof. 124, 143.
Nilsson, Peder, kamrerare. 135.
Nilsson, Per. 118.
Nilsson, Samuel. 124.
Nilsson, Simon. 130.
Nilsson, Valentin. 138.
Nolle, Mikael. 132.
van Norgen, Albrekt, felskrifvet för Manorgen. 122.
Nyman, Kristoffer. 121, 139.
Nymarck, Johan, hofskaffare. 91.

Ofeeg, Johannes, biskop i Västerås. 76.
Ogier, diplomat. 29.
Oijens, Karl, handlande. 91.
Oldenberg, Erik, kanngjutare. 167.
Olaij, Erik, assessor. 124.
Oliveblad, Hans Månsson. 150.
Oljeqvist, se Mattiæ.
Olof, bagare, 120.
Olof, kanngjutare. 115, 131.
Olof, skomakare. 115.
Olof, skräddare. 119.
Olof, svärdfejare. 126.
Olof vägares änka. 121.
Olofsdotter, Kerstin. 139.
Olofsdotter, Kristina. 14.
Olofsson, Anders. 146.
Olofsson, Erik. 142.
Olofsson, Hans, rådman. 145, 168.
Olofsson, Henrik. 142.
Olofsson, Ingevald. 134.
Olofson, Johan. 120.
Olofsson, Karl. 146.
Olofsson, Klemens. 118.
Olofson, Knut, vägare. 121.
Olofsson, Måns, åkareålderman. 112.
Olofsson, Mårten. 142.
Olofsson, Nils. 144.
Olofsson, Nils, kamrerare. 132.
Olofsson, Peder. 167.
Olofsson, Per, konstapel. 117.
Olofson, Thomas. 116.
Olsson, Anders. 147.
Olsson, Erik. 123.
Olsson, Hans. 126.
Olsson, Henrik. 121, 123, 142.
Olsson, Israel. 126.
Olsson, Lasse. 149.
Olssons, Mats, änka. 124.
Olsson, Mats, borgare. 55, 124, 125.
Olsson, Mårten. 123, 125.
Olsson, Nils, kamrerare. 116, 121, 132.

Olsson, Sander. 124.
Ottesson, Foppe, skeppare. 69.
Oxenstierna, Anna Gabrielsdotter. 11.
Oxenstierna, Anna Margareta. 11.
Oxenstierna, Axel, grefve, rikskansler. 67.
Oxenstierna, Beata Eriksdotter, hofmästarinna. 98, 129, 150.
(Oxenstierna), Benkt Gabrielsson. 171.
Oxenstierna, Benkt Gabrielsson, grefve. 172.
Oxenstierna, Erik, grefve, rikskansler. 11.
Oxenstierna, Eriks arfvingar. 60, 61.
Oxenstierna, Gabriel, friherre, rikstygmästare. 10.
Oxenstierna, Gabriel Benktsson, grefve, riksskattmästare. 129, 171.
Oxenstierna, Gabriel Gabrielsson, grefve, president. 30.
Oxenstierna, Gabriel Gustafsson, grefve, riksdrotts. 30, 67, 149.
(Oxenstierna), Gabriel Kristersson. 171.
Oxenstierna, Johan (Axelsson), grefve. 130, 150.
Oxenstierna, Johan Gabrielsson, grefve till Croneborg, guvernör. 128, 149.
Oxenstierna, Märta. 149.
Oxenstierna, Åke. 145.

Palm, Måns Mårtensson. 98.
van Panten, arkitekt. 9.
Pedersson, Anders, befallningsman. 135.
Pedersen, Peder, skräddare. 140.
Pedersson, Olof. 14.
Pedersson, Olof, borgmästare. 136, 168.
Per, kyrkoherde. 119.
Per myntesven. 117.
Persdotter, Dorotea, Mårten Rokus' hustru. 167.
Persson, Anders. 116, 118, 139.
Persson, Bertil. 125.
Persson, Erik, lergubbe. 118.
Perssons, Jacob, änka Maria. 142.
Persson, Johan, rådman. 123, 142.
Persson, Jöran, procurator. 5, 6, 7.
Persson, Lasse. 118.
Perssons, Mikael, änka. 117.
Persson, Mikael, skräddare. 133.
Persson, Måns, kamrerare. 116.
Persson, Mårten, kamrerare. 117, 128.
Persson, Nils. 122, 141.
Persson, Olof. 119.
Persson, Olof Lindeblad, kamrer. 168.
Persson, Peter. 122.
Persson, Ulf. 125.
Peter, Vilhelm. 125.
Peter, trumpetare (trometare). 115.
Petri, Robert. 145.
Petri, Vilhelm. 145.
Petersen, Herman, grosshandlare. 12.
af Petersens, Aug. H., kapten vid flottan. 12.
Pettersson, Mårten, assessor. 149.
Pheiff, David. 123, 143.
Pheiff, Donat. 124, 140.
Philip, se Filip.
Philipsson, se Filipsson.
Pilkerstone, Elisabeth. 144.
Pincier, Egidius, kommissarie och handelsman. 73.
Piper, Karl, grefve, minister. 12.
Piper, Kristina Charlotta. 52.
Pohl, Mikael, guldsmed. 170, 171.

Pohl, Sara, Antoni von Groots hustru. 171.
Pole, David, konterfejare. 64.
Portus, Jacob. 124.
Posse, Krister, öfverste. 101.
Posse, Lage. 148.
Primeroos, (Hans), handelsman, skotte. 56.
Pröbsting, Helena. 168.
Putensson, Jöran, stakmakare. 115, 131.
Putlest, Bertil, guldsmed. 166.
(Putlest), Erik Bertilsson, guldsmed. 166.
(Putlest), Hans Bertilsson. 166.
Putlest, Katarina, hustru. 131.
(Putlest), Lars Eriksson. 166.
Pål, saldreng. 125.
Påll, Hans. 120.

Raschdorff, tysk arkitekt. 47.
Rasmus, skräddare. 138.
Rasmusson, Rasmus. 131.
Ravallsson, Thomas. 138.
Reben, David. 123.
Reiman, Anders, fältskär. 21.
Remer, Johan. 131.
Remmer, Johan, guldsmed. 115.
Ribbing, Benkt, landshöfding. 44.
Ribbing, Seved. 148.
Ribbing, Ture. 110.
Rind, Robert, handelsman. 140.
Rijth, Katarina. 133.
Rokus, Mårten, kanngjutare. 167.
Roliig, Cornelius. 120.
Rose, Hassel Thielemannus, regementsfältskär. 83.
de la Rose, agent. 91.
Rosenhoff, Johan Hanssen. 86.
Rosenlindt, Johan, envoyé. 145.
Rosing, Fennika. 73.
Rosing, Karl Olofsson, handlande. 72, 73.
Ross, Jöran. 122, 141.
Rosse, se Ross. 122.
Rottkin, Peter. 117, 133.
Rudbeckius, Johannes, biskop. 136.
Rålamb, Bror Andersson, landshöfding. 149.
Rålamb, Gideon. 150.
Ryning, Erik, amiral. 10, 35, 38, 39, 40.
Ryting, Erik. 164.
Ryting, Klaus, kansler. 164.
Rönningh, se Ryning.

Sack, Eva Katarina. 51.
Sack, Eva, friherrinna, född Bielke. 51.
Sack, Gottfrid. 41.
Sack, Johan Gabriel, friherre. 51.
Sack, Karl Filip, öfverstelöjtnant. 51.
Salvius, Johan (Adler). 128, 147.
Sam, se Soohm.
von Santen, Here, vinhandlare. 132.
Schack, Klas. 136.
Schantz, Johan Eberhard. 146.
Scharenberg, Johan, borgare. 31, 86.
Scharenberg, Katarina. 31.
Schlieman, Daniel. 28, 29.
Schmeer, Johan Henrik. 32.
Schmidt, Filip Magnus, hofapotekare. 145.
Schruuf, se Skruuf.
Schröder, Johan. 140.
Schult, Joakim, bagare. 137.
Schön, Martin, grosshandlare. 31.
Schönborg, Nils, fabrikör. 70.
Schönherr, Karl Martin. 32.
Selling, H. I., revisor. 42.
Sempel, Jacob. 141.
Seyfridtz', Hans, änka. 146.
Sigfrids änka. 117.
Sigfridsson (Rålamb), Anders, ståthållare. 149.

Sigfridsson, Bertil. 108.
Siggesson, Anders, byggningsskrifvare. 134, 135.
Sigismund. 106.
Silentz, Govert. 137.
Silfversparre, Arendt, lagman. 99.
Sillén, M. S., fru. 46.
Silsdorf, Thomas, skomakare. 131.
Simonsson, Hans. 133, 141.
Simonsson, Mats. 123.
Simonsson, Simon. 143.
Simsons, Simon, änka. 123.
Sisillia, se Cecilia.
Sjöberg, Hedvig Margaretha. 32.
Sjöberg, Olof, brukspatron och grosshandlare. 32.
Sjöblad, Kristoffer. 145.
Skans, Johan. 126.
Skarger, fältmästare, se Charlier.
Skekerman, Didriks änka. 23.
Skiänck, Nils Persson, sekreterare. 119.
Skruuf, Helena. 169.
Skruuf, Jonas Jakobsson. 168.
Skytte, Brita, fru. 147.
Skytte, Henning. 136.
Skytte, Johan, riksråd. 148.
Skötte, se Skytte.
Sleman, se Schliemann.
Slorff, Anders Hinderson. 121. 139.
Smitter, Jöran. 147.
Smurr, Mathias. 133.
Sodeman, Kort Ulrik. 32.
Sohm, Katarina, Mikael Grubbs hustru. 169.
Sohm, Mårten, assistent. 169.
Soohm, Kristian. 111, 125.
Sparre, Erik, rikskansler. 164.
Sparre till Sundby, Erik, grefve, fältmarskalk. 51.
Sparre, Lars Eriksson, riksråd. 9, 43, 45.
Sparre, Thure, riksråd. 87, 90, 127.
Sparrman, Johan. 150.
Sperling, Karin, grefvinna, f. Horn till Marienborg. 46.
Spiringh, Henrik. 120.
Spijring. 123.
Stackelberg, Wolmer Adolf, lagman. 103.
Staffan, snickare. 184.
Staffan, tunnbindare. 119.
Staffansson, Sven, vintappare. 136.
Stake, Olof. 129.
Stake, Sven Bengtsson. 116.
Stancke, Elisabeth, hustru. 124.
Starck, G. 74.
Stecker, Anna Hansdotter. 86.
Sten Sture d. ä. 98.
Stenberg, Anna Maria. 94.
Stenbock, Cecilia, se Cecilia på Haga. 43.
Stenbock, Fredrik, grefve, president och riksråd. 50? 49?
Stenbock, Gustaf, grefve, riksråd. 50.
Stenbock, Johan Gabriel, grefve, riksmarskalk. 51, 165.
Stenbock, Katarina, drottning. 43.
Stensson, Mauritz (Lewenhaupt). 147.
Stierneroos, Ulrika Eleonora. 31.
Stigh, Michel. 125.
Strandh, Albrecht. 124.
Strauch, Egidius, kyrkoherde. 90.
Strehlnert, änkefru. 86.
Strijk, Hans, landshöfding. 147.
(af) Strübing, Joakim, kammarråd. 94.
Strömfelts, Johan, änka. 129.
Sture, Sten, d. ä., riksföreståndare. 98, 163.
Sture, Svante, riksmarsk. 149.
Stöterögg, Marcus. 119.
Suaber, Fredrik. 120.
(Svahn), Karin Hansdotter, se Hansdotter.

Svenner, Maria Greta. 32.
Svenner, Mikael, sämskmakare. 32.
Sylvestersson, Sylvester. 132. 145.
Söderlund, Israel, handelsbetjänt. 94.
Söderlund, Johan, handlande. 94.
Söderlund, Johan, konduktör. 94.

(Tegel), Anders Jöransson. 7.
(Tegel), Andersdotter, Brita. 24.
(Tegel), Andersdotter, Elisabet. 24.
Tegel, Erik Jöransson, ståthållare. 7, 8, 9, 23 not, 24.
(Tegel), Nils Jöransson. 7.
Teijt, timmerman. 117.
Tessin, N., d. y. 93, 150.
Tessin, Nikodemus, d. ä. 88, 102, 111, 184.
Tham, Gertrud. 31.
Tham, Johan. 31.
Tham, Sebastian, 31.
Thener, Matis. 121.
Thomas, se Tomas.
Thomasdotter, se Tomasdotter.
Thomasson, se Tomasson.
tho Mölen, se Thormölen.
tho Möllen, se Thormölen.
Thormölen, Johan. 148.
Thormölen, Petter. 116, 133.
Tomas, bagare. 117, 134.
Tomas, engelsman (Parker). 140, 141.
Tomas engelsmans änka. 121, 122.
Tomas skomakares änka. 115.
Tomasdotter, Elisabeth. 145.
Tomasson, Anders. 116, 126, 133.
Tomasson, Bertil. 168.
Tomasson, Erik. 122.
Tomasson, Hans. 170.
Tomasson, Mats. 141.
Tomson, Gregels. 122.
Tomson, Mats, byggare. 120.
Torensköld, se Törnsköld.
Torstensson, Lennart, grefve, fältmarskalk. 10.
Tott, Klas, riksråd. 11.
Tott, Åke. 55.
(Trane?) Nils. 119.
Tranevardius (Geete), Erik, hofrättssekreterare. 136.
Trint, se Rindt.
Trost, Göran. 147.
Trost, Mattias, borgmästare. 39.
Trotzig, Brita. 148.
Trotzig, Filip, gästgifvare. 14, 15.
Trotzig, Mårten. 15.
Tuchscher, se Dugerskeer.
Tungel, Nils, hofkansler. 10, 149.
Turesson, Göstaf, grefve (tre rosor). 43.
Turesson (Natt och Dag), Axel, landshöfding. 127, 147.
Turson, se Turesson.
Tynnesson, Henrik. 119, 137.
van Tårmölen, se Thormölen.
Törne, Olof Hansson, rådman, sedan borgmästare. 12, 143, 149.
Törnflycht, Olof, grefve, president. 69, 70.
Törnsköld, Jacob. 148.
Törnsköld, Kristina. 149.
Törnsköld, Per Andersson, räntmästare. 128, 148.

Ulfsparre, Erik Göransson, ståthållare. 98, 150.
Urban, målare. 176.
Urbansson, Hans. 121, 138, 139.
Uttermark, Daniel Benktsson, ståthållare. 102.

Wænkstern, Kristoffer, bokbindare. 150.
Wankelmodh, Michel. 120.

Warelius, Torbjörn. 73.
Warmholtz, Karl Gust., hofråd. 103.
Warodell, Lars Johan, handlande. 42.
Wasaborg, Gustaf Adolf, grefve till. 30.
Wasaborg, Gustaf Gustafsson, grefve till. 30, 34, 127.
Wasaborg, Kristina, grefvinna, g. m. W. Wrangel. 30.
Weber, Berendt. 148.
Wegelin, Johan, brukspatron, 32.
Weilers, Mårten, änka, Margareta. 132.
Wenkstern, se Wænkstern.
Wessler, John, tandläkare. 21.
Wessman, Daniel Olofsson, järnkrämare. 133.
Westman, Abraham, fabrikör. 94.
Wibbens änka på krogen. 122.
Wieber, Berendt. 140.
Wied, Anna Sofia, grefvinna. 30.
de Winter, Henrik, holländsk byggmästare. 178, 180.
Willde, J., k. sekreterare. 46.
Winecker, Johan Herman, kammartjänare. 146.
Winick, Abraham. 123.
Wismar, se Wissman.
Wissel, Hans. 126.
Wissman, Baltzar. 125, 145.
Wittkopff, Johan. 84.
Wittkopff, Rudolf, guldsmed. 84.
Witzla, Petter, kapten. 69.
Wodhe, se Woode.
Wolff, Evald, kgl. köksmästare. 150.
Wollter skomakares änka, 119.
Woode, Fredrik, 120, 137.
Wrangel, Hans. 127.
Wrangel, Herman, fältmarskalk. 127, 146.
Wrangel till Lindeberg, Johan Mauritz. 147.
Wrangel (till Lindeberg), Maria Kristina. 12.
Wrangel till Lindeberg, Wolmer, frih., general. 31.
Wulff, Kristofer. 120, 143.
Wunsch, Klas. 83.
von Währhusen, Petter. 111.

Yhlen, Georg, vinhandlare. 104.
Yxkull, Johan. 147.

Ziervogel, Martin, teol. doktor. 90.
Zirck, Sivert, stadsbyggmästare. 184.

Åberg, Karl, skomakare. 84.

Ödger, murmästare. 157.
Örian, se Jöran.

INNEHÅLLSFÖRTECKNING.

Portar och portaler . . . . . 1.

Jöran Perssons »Kryddegårdstomt» . . . . . 5.
Värdshuset »Svanen» . . . . . 13.
Coijetska huset . . . . . 22.
v. d. Lindeska huset . . . . . 27.
Ryningska huset . . . . . 35.
Fru Karin Bååts hus . . . . . 43.
Tyska kyrkan S:t Gertrud . . . . . 47.
Stenbockska huset . . . . . 50.
Banérska huset . . . . . 54.
Cruus'ska huset . . . . . 58.
Drottning Kristinas lusthus . . . . . 62.
Ebba Brahes malmgård . . . . . 66.
Rosingska huset . . . . . 71.
Kronobageriet . . . . . 75.
Hasselska huset . . . . . 81.
Peter Hanssens hus . . . . . 85.
Bezelii hus . . . . . 87.
Hårlemanska huset . . . . . 92.
Grillska huset . . . . . 97.
Ehrencreutz'ska huset . . . . . 101.

En vandring med stadstjänarne i staden mellan broarna (1648) . . . . . 106.

Anteckningar om Stockholms äldsta rådhus . . 151.

Register . . . . . 207.
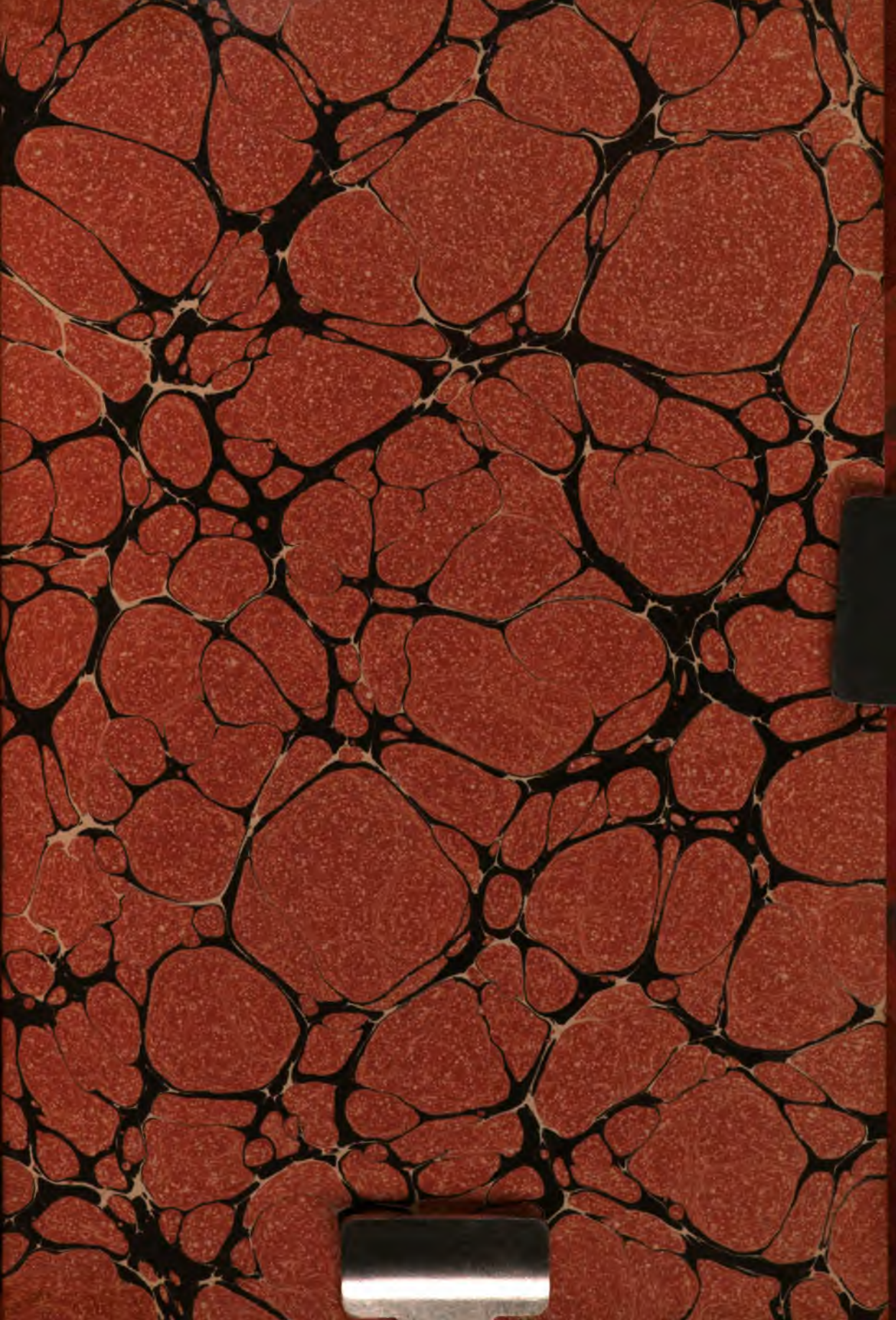
Pris 7 kr. 50 öre